

Direcció:

Toni González i Jordi Botella

Cap de redacció:

Jordi Botella

Maquetació:

Siba (Salvador Sellés)

Portada:

Rosa Moltó Valls

Il·lustracions i fotos interior:

Xavi Terol, Paco Grau, Tomás Tapia, Salvador Sellés,
Arxiu Biblioteca Municipal
Ajuntament d'Alcoi

Consell de redacció:

Jordi Botella, Carles Castillo,
Pilar Gomis, Consuelo Pascual,
Benjamín Francés, Jaume Abad,
Joaquim Cardenal, Salvador Sellés,
Raimon Soler, Hermínia Torregrosa
Lluís Vidal, Marisa García, Mariola Miró

Consell Assessor:

Lluïsa Abad, Francesc Blay,
Emili Barber, Francesc Bernàcer,
Francesc Bodí, Manuel Cerdà,
Toni Cucarella, Roman de la
Calle, Francesc Ferrando, Josep-
Vicent Ferre, Paula Francés, Lluís
Garrigós, Alfons Llorens, Antoni
Mestre, Antoni Miró, Maria Oltra,
Jordi Pérez, Josep Pérez, Anaclet
Pons, Jesús Pons, Enric Ripoll,
Jose M. Segura, Isabel-Clara Simó,
Josep Torró, Lluís Torró, Jordi Vila

Edició, administració i distribució:

IES Pare Vitoria
Avd. d'Elx, 15
03801 ALCOI
Tel. 966528115; Fax: 966528116
e-mail: 03000394@edu.gva.es
<http://parevitoria.edu.gva.es>

Impressió:

GRAFICAS ALCOY, S.A.

ISSN 0212-5641

Dipòsit Legal: A-516-1983
GRAFICAS ALCOY, S.A.U.

EINES no es responsabilitza necessàriament de l'opinió que expressen els articles signats. Queda prohibida la reproducció total o parcial de la revista per qualsevol mitjà sense l'autorització prèvia d'EINES.

EL CENTENARI DE JOAN VALLS

100 anys de Joan Valls i Jordà, en els quals la ciutat d'Alcoi no el podia oblidar, i molt menys els centres educatius que han treballat els seus poemes, auques, unitats didàctiques, etc. a les seues aules durant l'any 2017, i com no la revista Eines en el seu número 27, que no podia deixar de banda la publicació d'un exemplar monotemàtic al voltant del poeta alcoià, amb una gran obra literària catalana al segle XX.

Joan Valls neix a Alcoi l'1 de maig de 1917 i mor a Alcoi l'any 1989. Aviat va descobrir que la seua vocació era la poesia i la música. Amb catorze anys comença a treballar en la indústria tèxtil i en el temps lliure aprofita per llegir diferents poetes castellans com Machado, Guillén i Salinar, fet que l'encisa per escriure el sànet satíric "Quatre de la Terra", l'any 1934, la seua primera obra.

Va pertànyer a la CNT, i al Sindicat d'Escriptors i Artistes, durant la guerra civil. Va ser empresonat per ser republicà i l'any 1940 en ser alliberat publica un recull de poemes amb el títol "Guirnardillas del nacimiento", publicat el 1941. En 1947 publica el primer llibre en català, "La cançó de Mariola", obra reconeguda i de gran rellevància a tot l'Alcoià i Comtat, i a partir d'aquest any tota la seua obra la redacta en català, en 1953 publica "L'home pot ésser àngel", en el 55 publica "Presoner de l'ombra" i en el 58 "Grumet a soles". En 1959 és premiat pel premi Ciutat de Barcelona amb l'obra "Paradís en blanc", torna a ser premiat l'any 1962 amb el premi Ciutat de Palma per "Les roses Marginal", i altres premis que va rebre en el pas del temps per les seues excepcionals publicacions, així com diferents obres reeditades després de la seua mort, o no editades fins al moment.

En 1967 és contractat com a arxiver a l'Ajuntament d'Alcoi, col·labora com a periodista al diari "Ciudad" sota el pseudònim "Furonet", i com a corrector a l'editorial alcoiana Marfil.

Tal qual hi podem observar aquest gran escriptor i poeta és un referent històric, a estudiar, a analitzar, per fer una gran recerca per tota la seua obra i el seu pensament. Els seus poemes al darrere expressen alguna cosa més que un vers, analitzant cada moment de la història viscuda abans, durant la guerra civil i després d'aquesta, com es pot observar amb els poemes "Lliçó d'història", i "La bèstia múltiple", on recull el sentiment social d'un conflicte que ha desfet la població.

En "Fidelitats", Valls vol que en paraules amb fervor i càlides, musicalitzar-les, per transmetre una flama viva que captiva la fe amorosa que li ha donat la terra. Potser si es compleix el que ens diu en "Fidelitats", el món seria d'una altra manera i amb un ventall de diferents camins de futur.

Toni González Picornell
Director

PORTADA

IL·LUSTRACIÓ PORTADA: ROSA MOLTÓ VALLS

EDITORIAL

EL CENTENARI DE JOAN VALLS

1 Antoni González



Dossier JOAN VALLS CENTENARI

"OBRA POÈTICA" DE JOAN VALLS (1947-1974):
UN EPISODI DE LA TRANSICIÓ

4 a 9

Emili Rodríguez-Bernabeu



LA FLAMA DE L'AMISTAT

10 a 13

Manel Rodríguez-Castelló

HUMOR, IRONIA, DESASSOSSEC I MALA LLET A "DIARI D'UN
EREMITA URBÀ" DE JOAN VALLS



14 a 21

Jordi Segura



L'ANTOLOGIA INFANTIL UNA LLUERNA FA DE SEMÀFOR.
EL PRIMER JOAN VALLS

Francesc Gisbert

22 a 25

26 a 35

EL LLEGAT DOCUMENTAL DE JOAN VALLS

Josep Lluís Santonja

36 *BALLS EN VALLS I LA NOVA*

a 39

Jordi Botella



40 *EL CENTENARI DE JOAN VALLS*

a 42

Joan Borja i Sanz



43 a 57

AMAND BLANQUER, UN GRAN COL·LABORADOR. UNA APROXIMACIÓ AL TRACTAMENT MUSICAL DEL TEXT

Benjamín Francés Luna

58 a 63

**LA LÚDICA JOCOSITAT DE LA SÀTIRA
L'HUMOR EN L'OBRA "CENT SERAFINS" DE JOAN VALLS**

Pep Jordà

64 a 71

"LA CANÇÓ DE MARIOLA" O EL PARADÍS DE JOAN VALLS

Vicent Luna



JOAN VALLS MURER

*Joan Jordà
i Sanchis*

72 a 77



**FURONET, SERAFÍ... JOAN VALLS.
APUNTS PER A UNA BIOGRAFIA NOVEL·LADA**

78 a 89

Esther Vizcarra i Fortuny

90 a 95

**JOAN VALLS I JORDÀ: REIVINDICACIÓ D'UNA
GRAN FIGURA LITERÀRIA**

Lluís Alpera

"OBRA POÈTICA" DE JOAN VALLS (1947-1974): UN EPISODI DE LA TRANSICIÓ

Emili Rodríguez-
Bernabeu



Joan Valls i jo vam formar part de l'"Instituto de Estudios Alicantinos" (IDEA), en la Secció de Filologia i Literatura, pràcticament en la mateixa tongada: l'any 1973, Valls; el 74, jo. Valls coneixia de bell antuvi alguns membres de l'Institut; particularment, Vicente Ramos, president de la Secció de Filologia i Literatura, que li havia publicat versos a la revista literària *Verbo*. De la mà de Ramos i de la del poeta Manuel Molina entrà a l' IDEA. Valls era un poeta amb molta obra al darrere, en castellà i, sobretot, en català. La seua entrada a l'entitat era lògica, si considerem la seua obra en castellà que, probablement, era l'única realment valorada pels membres de la Secció. Ni Valls ni jo teníem arrels polítiques que ens promocionaren o que ens protegiren a les institucions del Règim. Hi hagué, segons van dir, una pressió per part d'alguna associació docent perquè augmentés la presència de la llengua autòctona a l'entitat esmentada. El meu nomenament fou el 23 d'octubre de 1974. No tinc clar qui va promoure l'operació. Jo feia poc que havia publicat *La ciutat de la platja*,

premiada amb l'"Ausiàs March" de Gandia (1971), quan encara ressonava l'eco del Premi "València" de Poesia per *La platja*; era un metge sense cap antecedent polític antifranquista amb aficions literàries. No obstant això, havia tingut d'estudiant, amb Vicente Ramos com a oponent, i Antoni Seva, Francesc Cuartero i Josevicente Mateo com a aliats, una polèmica al voltant de la catalanitat alacantina: "no somos catalanes", en digué Ramos.

La Secció de Filologia i Literatura de l'Institut la formaven, sota la direcció de Vicente Ramos Pérez, discret poeta i historiador de crònica, escriptors de la província d'Alacant, com ara Vicente Mojica, Manuel Molina, José Guillén o Miguel Martínez-Mena entre altres; amb nul·la representació de la literatura catalana fins que Valls i jo arribàrem. Tots dos vam ser ben acollits i tractats cordialment en un principi, fins que arribaren els moments conflictius de l'afer Valls i la seua *Obra Poètica*, amb l'inflexible posicionament envers aspectes essencials de la meua Introducció a aquesta.



"OBRA POÈTICA" DE JOAN VALLS (1947-1974): UN EPISODI DE LA TRANSICIÓ



Vicent Ramos formà part d'aquella revista literària, *Verbo* (1946-1956), que José Albi i Joan Fuster animaren. Director de la Biblioteca Gabriel Miró de la Caixa d'Estalvis del Mediterrani, va saber fer-se amb influències i relacions en els ambients culturals del Règim franquista i va gaudir d'honors dins i fora del País Valencià: membre corresponent de la Real Academia Española, de la Real Academia de la Historia o de número de la Reial Acadèmia de Cultura Valenciana. Va tenir poder en la cultura i la política del País Valencià, i la seua militància anticatalanista produí el conflicte que ajornà la publicació de l'*Obra Poètica* de Valls des de 1976 fins 1981. Un conflicte reblert d'entrebancs i dimissions, que no admeté claudicacions per cap banda.

Tot començà perquè un bon dia, durant una sessió de la Secció de Filologia i Literatura, arran dels decrets 1433/1975, del Ministeri d'Educació i Ciència (30 de maig) i del decret 2929/1975, de la Presidència del Govern (31 d'octubre), firmats, respectivament, per Franco i el Príncep, en funcions de Cap d'Estat, que promocionaven les llengües no oficials d'Espanya en certs espais culturals, vaig proposar la publicació de l'*Obra Poètica Completa* de Joan Valls, si hom volia afavorir la nostra literatura, car Valls era autor d'una obra poètica considerable (14 poemaris aleshores). La iniciativa fou ben acollida i va ser acceptada per unanimitat, però circumscrita només a l'obra en valencià. Hom parlà de fer un pròleg o estudi preliminar, i tots van coincidir, fins i tot Vicente Ramos, que jo era la persona adient per fer l'estudi.

Vaig acceptar sense vacil·lar. Joan Valls era aleshores conegut públicament però molt poc llegit literàriament. Els seus "serafins", publicats en la premsa local, li donaren, com a Vicent Andrés Estellés a València sota el pseudònim de Roc, una popularitat merescuda. Però als centres culturals hom pensava que Valls era un poeta joc floralesc de cargolada i buida retòrica. Recorde que un il·lustre intel·lectual de reconegut prestigi, en esmentar-li Joan Valls, va fer irònicament: "No, no. Tan llorejats, no". El nostre poeta havia guanyat molts premis, era Mestre en Gai Saber, amb la Flor Natural, la Viola d'Or i l'Englantina, que guardava en una vitrina, on brillaven perfectes, bellíssimes, enlluernadores. Però, en general, els intel·lectuals no havien llegit Valls. Hom no podia llegir Valls i menystenir-lo. Parlar del poeta Joan Valls era un desafiament llavors en la literatura catalana, una aventura engrescadora que vaig acceptar amb entusiasme. Aviat esdevindrien les dificultats i el mal de cap que va durar 5 anys.

La lectura del poeta fou lenta i profitosa. Va durar més temps del que hauria volgut perquè m'entrebancaven altres activitats professionals. Nogensmenys, el meu estudi restà enllestit l'agost de 1976. En acabar l'estiu el vaig



lliurar, junt als poemaris de Valls, per a ser publicats. Vingueren els elogis: l'estudi era valuós i objectiu. Va agradar als membres de la Secció de Literatura, fins i tot a Vicente Ramos. Però darrere els elogis vingueren també els peròs per part de Ramos. De primer va dir que havia lliurat el pròleg directament a Publicacions sense passar per la Secció per rebre el vist i plau d'aquesta. Però el problema no era aqueix.

Naturalment, entre Valls i jo hagué una estreta comunicació al voltant de la seua obra i del seu esdevenir literari. La meua Introducció va tenir la completa acceptació de Valls. Prèviament havíem fet entrevistes que perfilaven aspectes biogràfics, personals, estilístics i lingüístics de detall.

La Introducció esmentava la unitat de la llengua catalana, i al valencià que en formava part, la qual cosa era inadmissible per a Ramos. Em va recomanar de llevar l'afirmació i em vaig negar a fer-ho.

Crec que és interessant de reproduir el paràgraf que motivà el conflicte tal com quedà després de les lleugeres esmenes amb el President de la Diputació per tal de neutralitzar l'enfrontament amb Ramos: "Serà d'algun interès per a molts esbrinar de quin llenguatge s'ha servit Joan Valls per a escriure. La contestació és taxativa: Joan Valls escriu en valencià. De les variants literàries admeses de la llengua catalana ha elegit la que li pertoca per situació geogràfica. Haig d'aplaudir-li l'elecció, perquè amb ella ens ha alliberat d'incòmodes problemes. Amb el seu valencià ha guanyat premis a Perpinyà i a Palma, a Barcelona i a València. Amb el seu valencià ha guanyat premis literaris per tota l'àrea de la nostra llengua. Vull remarcar açò per evitar falses interpretacions: Joan Valls té plena consciència de la llengua de Catalunya, València i Balears, i ha caminat, per ço, confiadament, per tots aqueixos indrets amb el seu paquet de versos en valencià". Allí on diu "la nostra llengua" deia abans "llengua catalana" i també, més avant,



"OBRA POÈTICA" DE JOAN VALLS (1947-1974): UN EPISODI DE LA TRANSICIÓ



"llengua comuna de Catalunya, València i Balears". Però l'esmena fou debatuda, el conflicte esclatà i s'hi va resoldre amb dimissions, com després veurem.

La meua negativa a llevar o modificar l'afirmació sobre la pertinença catalana del valencià va tenir un període de latència, fins que el 14 de març de 1977 Vicente Ramos em va telefonar i em va dir que, si no llevava les al·lusions a la unitat de la llengua catalana, ni la Diputació ni l'Institut publicarien la Introducció, car presentava una ideologia contrària a la d'aquestes entitats. Li vaig dir que tenia en premsa per publicar (editat: 9-10-1977), a la Caixa d'Estalvis Provincial, que depenia de la Diputació, *Migjorn (poesia jove de les comarques del sud del País Valencià)*, on afirmava també la unitat lingüística del valencià amb el català i ningú no havia dit res. Ell va contestar que, si el Dr. Rafael Martínez Morella (Diputat Provincial i Director de la col·lecció on s'edità *Migjorn*) ho permetia, ell no ho permetia. Em vaig negar a llevar-ho, car ni la Diputació ni

l'Institut tenien posicions al respecte; i, a l'Institut, els qui més sabíem del tema erem Valls i jo, que per això ens havien cridat a formar-ne part. Però fou debatuda. Encara insistí Ramos, tractant de dur-me al seu bàndol, adduint una conjura catalanista que volia anorrear la "valenciana", i per demostrar-ho m'envià un article de "Levante", amb no sé quines maquinacions del Pare Riutort i un escrit de Joan F. Mira a "Destino" on s'esplaiava amb la doctrina dels Països Catalans.

També Valls havia estat telefonat aqueix mateix dia per Ramos, sense dir-li que havia parlat amb mi. Li proposà editar l'Obra Completa sense el meu pròleg, si jo no llevava les al·lusions conflictives. Volia, a més que el títol no fos *Obra Poètica* sinó *Obra Poètica en Valencià*, que, segons deia ell, era el títol que es va aprovar en la sessió de la Secció de Filologia i Literatura. El problema no acabava, més aviat començava. La temptació per a Valls d'editar l'Obra sense el meu pròleg va estar present durant tots els anys que durà el conflicte, però optà per solidaritzar-se amb mi i no cedir, conscient que s'hi jugava quelcom més que la publicació de la seua obra.

El 26 de setembre de 1978 vaig escriure una carta al director de l'Institut, Juan Orts Serrano, assabentant-lo de tot el problema, de la inexistència de sessions de treball a la Secció de Literatura des del 15 de març (més de sis mesos), de la paràlisi existent al voltant de l'edició de l'Obra, de la manca de criteris científics i de l'atemptat a la llibertat d'expressió que suposava. Juan Orts tenia interès per resoldre el problema, el coneixia de sobra, però va deixar el càrrec poc després i fou substituït per Adrià Espí i Valdés. No sé si el meu pròleg va participar en la renúncia d'Orts.

Joan Valls, en lletra de 17 de setembre de 1979, s'hi planyia de la soledat amb què enfrontàvem el problema. Deia que "ni Llobregat, ni Peral, ni Bevià, ni Adrià Espí han mogut un dit a favor de la publicació", "dominats, clar està, o per la indiferència o pel poder totalitari del President de la Secció, ja enemic declarat nostre".



El 27 de novembre de 1979 vaig tenir una entrevista, a petició meua, amb Luís Díaz Alperi, president de la Diputació Provincial i màxima autoritat de l'IDEA. L'entrevista va ser cordial, i Díaz Alperi assegurarà que solucionaria el problema. Vaig creure que em donava la raó. Díaz Alperi era un polític hàbil que sabia moure's en temes heterogenis que no dominava.

El 10 de gener de 1980 vaig escriure al president de la Diputació, Luís Díaz Alperi, per recordar-li el problema i instar-lo a resoldre la publicació. El diputat provincial Francesc Seva i Sala va fer una interpel·lació institucional demanant la publicació de l'obra de Valls sense més dilació. I el Col·lectiu Benacantil reblava la proposta a Tribuna Abierta del diari "Información" (9-5-1980). La veritat és que tot havia anat massa lluny i el problema havia passat de ser una qüestió interna de l'IDEA a formar part de l'opinió pública. L'allau de cartes als periòdics alacantins i alcoians era la prova de l'interès que despertava la qüestió.

A la concentració valencianista de 25 d'abril de 1980, a la Plaça de Bous d'Alacant, amb intervencions diverses, i actuacions de Raimon i Lluís Llach, vindicaren la publicació de l'Obra de Valls. La concentració deslliurà una manifestació de vora 40.000 persones que van recórrer la ciutat fins la Plaça de la Muntanyeta. L'*Obra Poètica* de Valls esdevenia un puntal més en la lluita política del moment.

El 17 de maig de 1980 Valls envia una carta al President de la Diputació queixant-se del bloqueig a què és sotmesa la seua Obra. Cartes i més cartes. Finalment, vaig pactar amb el president Díaz Alperi un lleuger maquillatge a la meua Introducció per fer menys pungents les expressions entorn a la unitat de la llengua catalana de manera que fos acceptada per Ramos. El text va quedar com hem vist adés. Però fou inútil.

Mentrestant, un nou membre de la Secció, el jesuïta Borja Cremades Marco aportava de València un mecanoscrit sobre ortografia valenciana secessionista



"OBRA POÈTICA" DE JOAN VALLS (1947-1974): UN EPISODI DE LA TRANSICIÓ



(24-2-1981) amb intenció que l'Institut l'adoptés. Em vaig endur una còpia per a estudiar-lo i retardar les decisions institucionals.

La Junta Rectora de l'Institut va aprovar (maig de 1981), a instàncies del President de la Diputació, la publicació de l'*Obra Poètica* de Valls, amb la meua Introducció retocada, per nou vots a favor i tres en contra. El dia 12 de maig de 1981, insatisfets amb les esmenes de la Introducció, dimitien irrevocablement Vicente Ramos i diversos membres de la Secció de Filologia i Literatura (Manuel Molina, José Guillén, Vicente Mojica, Antonio García Molina, Miguel Martínez-Mena y Rafael Coloma). L'obra de Valls tenia la via expedida per a la publicació. Maig de 1981, cinc anys després d'estar enllestida amb el meu pròleg, *Obra* i *Introducció* van veure per fi la llum.

La turmentada aventura de la publicació de l'*Obra Poètica* de Valls, amb la meua Introducció, encara reviscolaria esporàdicament en forma de recordatori ominós d'una etapa fosca per a la llibertat d'expressió i per al desenvolupament

de la nostra literatura a Alacant, com aquell article de Vicente Ramos al diari "Información" d'Alacant ("Ruindades de Juan Valls Jordà", 5-9-1987), que seria a continuació publicat a "El Temps", per dret de rèplica (21-9-1987), contestació recriminatòria a unes declaracions de Valls, entrevistat per Lluís Alpera a "El Temps" (31-8-1987).

És ben curiós que l'anticatalanisme furibund no aparegués en escenaris sinó després de la mort de Franco. Probablement, els elements anticatalanistes s'hi trobaven segurs amb la presència del Dictador, o no s'atreuen a manifestar-se. Hi ha una imatge que referma el que acabe de dir: el 28 de desembre de 1975, el programa del Dia de la Província, que s'havia de celebrar a Dènia organitzat per l'Institut, duia una banda quadribarrada solitària a la portada; la publicació en llibre (30 de novembre de 1976) de les comunicacions que s'hi feren, amb la mateixa portada del programa, ja duia la quadribarrada amb banda blava: el "blaverisme" entrava en acció.

L'afer *Obra Poètica* de Valls és un episodi més en la conjura contra la cultura catalana; vigent des de fa segles, però renovada, indubtablement, durant la Transició. ¿Quines conseqüències culturals i polítiques tingué tot aquest afer? És difícil d'esbrinar-les. Serví, sens dubte, per frenar la instauració a la Diputació d'Alacant d'ortografies allunyades de les Normes de Castelló i, en certa mesura, va deslligar del "blaverisme" les terres del Sud del País Valencià. "Blaverisme" que – no oblidem – és una forma de domini de la Ciutat de València sobre la resta del País.

És ben curiós, i descoratjador, que encara avui els plantejaments socio-culturals del País Valencià passen pels mateixos postulants d'antany. I això ha estat possible gràcies a clamoroses claudicacions i a indiferències interessades.

La flama de l'amistat

Manel Rodríguez-Castelló



Publicat per La Forest d'Arana, petita editorial de València, l'any 1992 vaig tenir ocasió de coordinar un volum d'homenatge a Joan Valls i Jordà en el qual participaren 43 poetes i escriptors d'arreu del país. Vam titular aquell llibre *Foc secret*, motiu pouat entre els seus versos. Més enllà del mite de Prometeu, que la mà de Valls havia transplantat subtilment a la terra de la creació poètica, s'hi pretenia insinuar la tasca pacient i discreta, quasi secreta, en què havia consistit el treball de Valls i l'injust oblit i el desconeixement en el qual, a penes tres anys després de la seua mort, ja malvivía la seua obra. Fa mal haver-ho de dir però em fa l'efecte que el foc de Joan Valls, vint-i-set anys més tard, continua sent igual de secret i desconegut que llavors, o potser més, digníssimes excepcions a banda. Han anat desfullant-se els calendaris, la desfilada dels nostres responsables polítics i gestors institucionals no ha conegut descans, però els treballs o la simple inèrcia de la desmemòria

s'han mostrat invencibles davant la indiferència majoritària de la nostra societat, oportunament desposseïda dels seus focs ancestrals, convenientment desculturalitzada i embadalida. L'any 2017 tenim la possibilitat, gràcies a la celebració del primer centenari del naixement del poeta, de publicar l'obra poètica de Valls, tasca prèvia a qualsevol intent d'escampar eficaçment el foc secret, de trencar el malefici, i única justificació raonable a una commemoració d'aquestes característiques. No sé si hi som a temps, no sé si hem fet ja tard una vegada més, però sense el pal de paller d'una edició digna de la seua obra poètica, la resta d'iniciatives, per molt necessàries i lloables que siguen –i ho seran, sens dubte, la majoria–, cauran pel seu propi pes.

Crec sincerament que l'Associació Cultural Amics de Joan Valls i Jordà és una d'aquestes digníssimes excepcions a què al·ludia més amunt, si no la primera.



Creada l'any 1990, m'agrada pensar que aquest petit i abnegat grapat de persones hem fet el treball de principals custodis del foc secret cívic, cultural i poètic que Joan Valls ens va llegar, i que malgrat els corrents poderosos de l'oblit i la migradesa dels nostres mitjans, hem procurat escampar-lo tant com hem pogut, no solament a Alcoi sinó també per tot el país, sobretot en àmbits especialment propensos a aquestes combustions, el cultural, el literari, el lingüístic, el de l'activisme cívic, social i patriòtic. A hores d'ara, després de trenta-tres convocatòries ininterrompudes del premi de poesia Manuel Rodríguez Martínez-Ciutat d'Alcoi, de les vint-i-dues edicions dels Premis Joan Valls i Jordà per l'Ús

i Promoció del Català i d'altres tants primers de maig d'homenatges al poeta a la Placeta del Fossar alcoiana, creiem haver complit amb el nostre objectiu fundacional: el manteniment del foc, la preservació de la flama d'una amistat, la fidelitat a uns propòsits.

Perquè en bona mesura som fills de la memòria i l'amistat, de l'encreuament de dos insignes alcoians en un cantó del temps històric del nostre poble, de l'intercanvi de fum i paraules que va alimentar l'amistat entre el poeta i arxiver Joan Valls i Jordà i el neuropsiquiatre lletraferit Manuel Rodríguez Martínez, popularment conegut com don Manuel. Tres anys més gran, el primer és alcoià d'arrels mureres, el segon madrileny i fill adoptiu d'Alcoi, tots dos derrotats de la primavera republicana (tot i que el segon, sorprès a Càceres pel colp feixista, va ser mobilitzat amb els de la seua quinta –el biberó– al final de la guerra pel bàndol «nacional»); militants de la causa democràtica i dels anhels de justícia social, Valls protagonitza el salt històric de l'idioma propi al nivell literari, Rodríguez representa l'adhesió entusiasta a la llengua i la cultura del país d'acollida; els dos atenyen la maduresa personal i intel·lectual, literària, en els anys 60s i despleguen la seua activitat entre els 50s i els 80s, en què la mort se'ls emporta amb sis anys de diferència a favor d'en Joan Valls... i els dos s'intercanvien *fum i paraules*, és a dir, havans i poemes, pels volts de Nadal. I els fa de jove missatger qui açò subscriu.

Poc podia sospitar jo llavors que, hereu d'aquella amistat, el títol de missatger (tot i que dissortadament sense les ales de Mercuri) seria per a tota la vida. I que no m'acabaria la feina per fer, que les persones i el país sempre estem lliurant un combat a mort contra les forces ciclòpies de l'oblit. Vaig referir-me a aquelles incipients i grates feines de missatgeria, succintament, en un altre paper, *Imatge de Joan Valls (1917-1989)*, edició de l'Ajuntament d'Alcoi coordinada per Francesc Blay en 1990, amb una mostra de l'agraïment per l'obsequi rebut que Valls feia al meu pare en forma de

dècima. En reproduïm ara dues mostres més, ben segurament inèdites, que porten la signatura del nostre autor i que són datades el 9 de gener de 1976 la primera i el 12 de desembre de 1977 la segona.

AGRAÏMENT

A l'admirat guaridor de bojós En Manuel Rodríguez.

De la mà d'un dels teus fills
li aplegà a l'humil poeta
la teua amable targeta
d'afecte en fidels vencills,
més dos puros com cabdills
de les tropicals Antilles.
Sempre a punt en això em pilles,
puix que m'agrada el farum
d'eixe selectíssim fum
que m'inspira en les quartilles.

L'Any Nou et done senyal
d'una pau ben merescuda
i un ritme de bona ajuda
en la víscera cordial.
Que el teu cim professional
et done la benaurança,
i el grau just de la temprança
que t'adobe la fatiga
per a no perdre en la figa
lo que has guanyat en la pansa.

(Nota: els dos versos darrers no són cap al·lusió libidinosa, sinó un modisme de pregona arrel valenciana.)

...

A l'amic Manuel Rodríguez, agraint-li els dos enormes veguers que m'ha regalat.

La teua obsequiositat
en donar fum a un poeta,
és d'aquelles en què espleta
la més pregona amistat.
Dos cigarros de trellat
i procedència cubana
inspiren per al nirvana,
i en les festes de Nadal
són la fumera ideal
per a fruit la galvana.

Fumant jo em done pisto,
però amb aquest subtil gas
em fumaré el Partagàs



Joan Valls amb Manuel Rodríguez Martínez

i després el Montecristo.
No escatimaré cap misto
i en tu fumant pensaré,
puix si no tinc narguilé
com el Soldà de Turquia,
gràcies a la Psiquiatria
purege a trentaqueté.

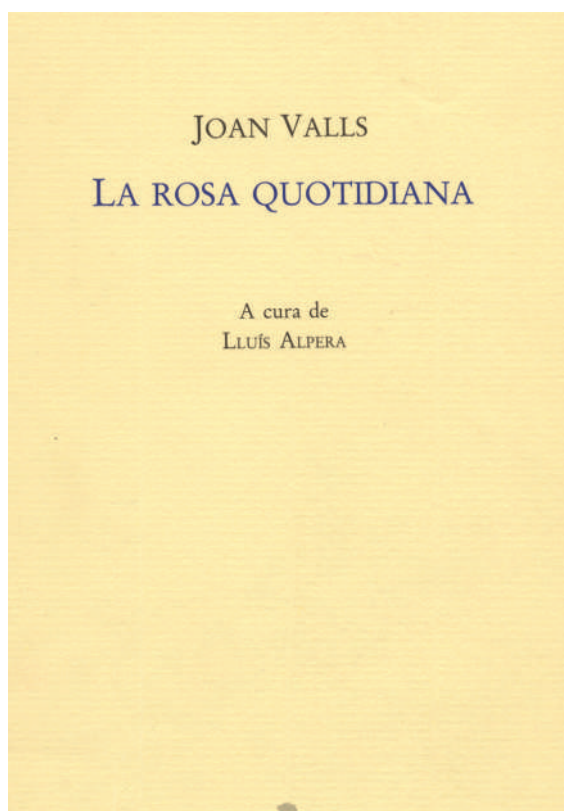
(Bon Nadal i fructífer any 1978.)



Local de la UNESCO amb Gil Albert

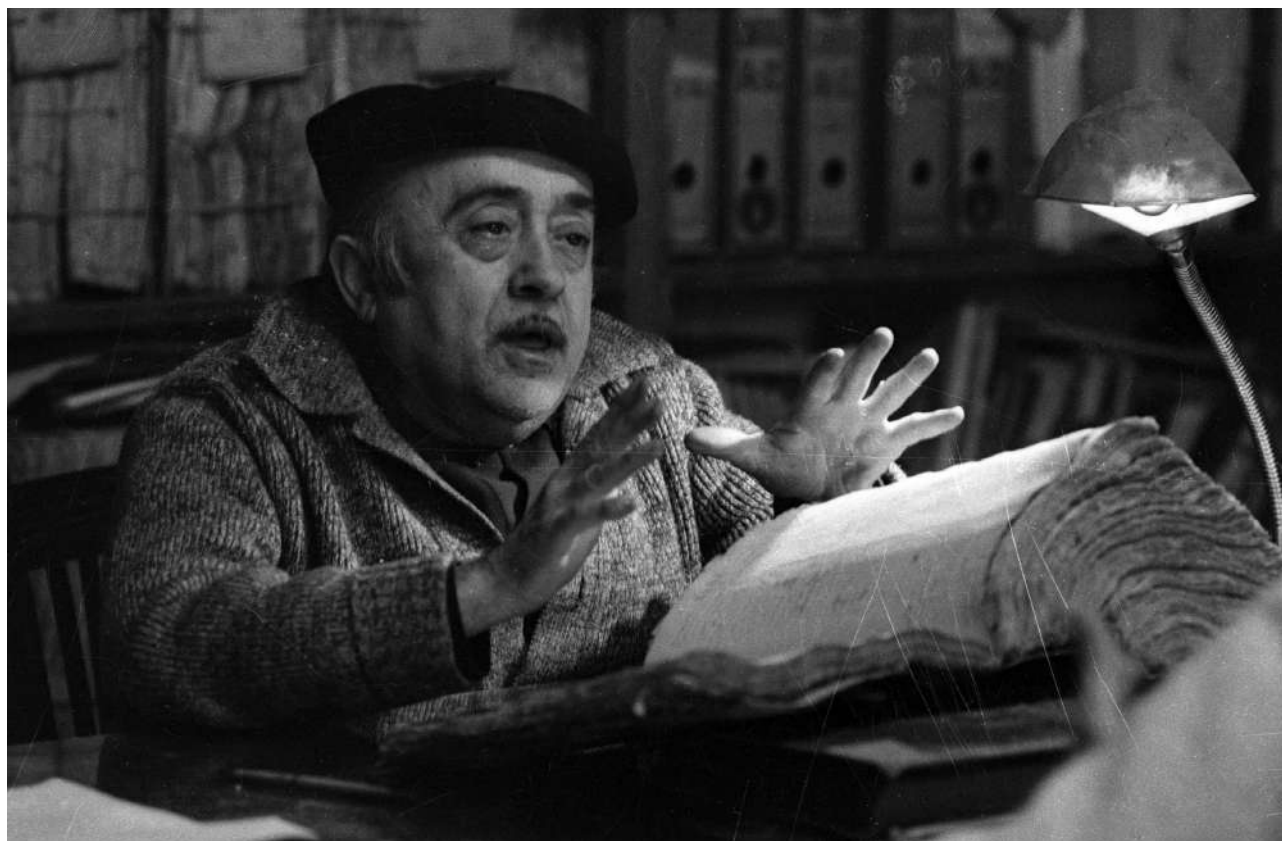


En un conegut poema Álvaro de Campos, l'heterònim de Fernando Pessoa, diu «*Enquanto o Destino mo conceder, continuarei fumando*», que Joaquim Sala-Sanahuja va traduir «Tant com el Destí m'ho concedeixi, seguiré fumant». Fums a banda, inclosos els dels molt reputats dels havans que tant agradaven a Valls, val la pena persistir en els treballs de la memòria i l'amistat, que és la forma més perdurable de l'amor. Hi haurà temps per avaluar el Centenari de Joan Valls, i evidentment els Amics hi contribuïrem amb totes les nostres forces i il·lusió. Però és probable, insistim, que quede pendent el major i més peremptori repte, el de l'edició de la seua obra poètica com a condició indispensable per escampar arreu el foc secret. Per desgràcia això no és a les nostres mans, sinó a les dels seus hereus materials o legals i a les de les institucions i gestors culturals, públics i privats. Nosaltres, però, mentre el destí ens ho permetrà, continuarem custodiant la flama.



HUMOR, IRONIA, DESASSOSSEC I MALA LLET A "DIARI D'UN EREMITA URBÀ" DE JOAN VALLS

Jordi Segura Soler



D'entrada he de posar de manifest el desajustament que presenta el títol del present escrit, desajustament que impedeix, al meu parer, que siga del tot coherent. Al títol tant l'humor com la ironia són recursos expressius, mentre que el desassossec i la mala llet són estats d'ànim -és clar que l'humor, tant si és bo com dolent, és també un estat d'ànim, i que la ironia, a més, pot ser una manifestació del pessimisme i/o de l'escepticisme, actituds no del tot emocionals per estar mediatitzades en bona mesura per l'intel·lecte. Tant se val, el cas és que la gradació (humor, ironia, desassossec i mala llet) no és "pura", i si l'he mantiguda, malgrat ser conscient de la inofensiva deshonestedat del títol, és perquè les gradacions agraden, ens donen aquell confort que el cosmos ens nega, per allò de l'ordenació, de la seqüència, de l'analogia... Si, a més, l'últim element de la seqüència és un sintagma poc freqüentat per la crítica literària, qui hi renunciaria?

Dos objectius m'he proposat en aquestes línies: el primer, mostrar la

complexitat estètica de l'obra *Breviari d'un eremita urbà* (BEU), una proposta que no pot ser despatxada únicament amb l'etiqueta de poesia realista; i dos, convidar-vos a fer una passejada moral per la intrahistòria d'un dels moments recents més grisos del poble valencià.

L'humor que fa servir un eremita urbà, com podeu pensar, no és, ni s'hi acostava, a allò còmic i/o despatarrant, però comparteix amb la hilaritat la capacitat d'aprimar la vida, de fer-la ingràvida per uns instants, especialment quan la situació no convida a llançar coets. El lector, en segons quins versos de BEU, a tot estirar perfilarà un somriure de Mona Lisa; per dins, però, ressegueix la crònica d'una moral corrompuda contra la qual el poeta malda per treure-hi el cap:

*Però allargassant meditacions,
aplegues a la fita superlògica
i te'n rius d'aquests graus geopolítics
per antiga convicció de patriarca
sense prole, sense prole, tot sencer
i ple de futurista experiència.*



Humor, ironia, desassossec i mala llet
a "Diari d'un eremita urbà" de Joan Valls



Ens trobem, per tant, amb un ús terapèutic de l'humor, a la ingravidesa obtinguda en restar transcendència a la vida (Cuina, taula, plat i llit / fan justa tetralogia /d'on parteix l'home infinit.), amb un puntet de costumisme sorneguer entranyable, s'ha d'afegir el no gens menyspreable pal·liatiu de poder fotre-se'n, de la situació, a la manera d'una petita venjança:

*i cal servir el lloc professional
en evitació que no es trenque
la cadena sublim de la pàtria,
de la pàtria o de la màtria
que ens dóna el pa i el vi
per a la substància i les grifoldes
assenyalades en vermell,
en vermell positiu de tradicions
al joíós calendari valencià.*

però també d'un mateix, un indicador de la bona salut mental de l'autor:

*Muller, mare política, canari i avant
sempre.*

Amb tot, sí que hi trobem algun passatge de gran comicitat -aconseguir-la a la poesia culta és una fita que considere altament meritòria- com a l'impagable poema VIII que té d'actor convidat l'inefable Ausiàs March. Com que són els versos que m'han dut a escriure aquestes línies, reproduiré les dues primeres estrofes amb el convenciment que en llegir-les sentireu la necessitat de llegir el poema complet:

*Ausiàs March també aniria
-insomne i atrafegat-
a la farmàcia de guàrdia
per un calmant.*

*Terres, càrrecs, desafius,
muller, concubines, ai!,
i els negocis de la guerra
que no s'han d'abandonar.*

Si bé la situació és d'una gran comicitat (que la farmàcia siga de guàrdia em pareix un detall prodigiós), no hi ha paròdia al meu parer. Ausiàs March és l'únic nom propi de persona a BEU (la resta, pocs, són topònims), i no es tracta d'una presència circumstancial, ja que també protagonitza els poemes II i VI, i fa cameos als poemes XIX, XXVIII i XXX, el segon d'aquests últims revelador en el cas que ens ocupa:

*Estels sagnants afermen l'obra
i el cavaller Ausiàs March
segueix parlant-me a cau d'orella.*

Deixant a part el primer dels tres primers versos per falta d'espai, i descartada la possibilitat d'un brot psicòtic per no ser objecte de la crítica literària, la proximitat entre els dos poetes obeeix a una identificació del poeta alcoià amb el de Gandia, una identificació extrema que du Valls a humanitzar March, mostrant-lo, fins i tot, en l'àmbit domèstic:



*Qui et veuria, Ausiàs March,
ai, qui et veuria,
plantant el canyamel
a terres de Gandia!
Cansat d'amors sagnants,
entre ànec i gallina*

L'operació consisteix a reviscolar l'individu March (Ausiàs March / també escorcolla / el cul del sac), no el tòtem literari, perquè allò que vol mostrar Valls és l'angoixant fractura moral que separa la vida civil de la vida lírica, i que intueix molt pròxima a la de March. Però això és una tesi d'un altre paner.

No podem tancar l'assumpte March a BEU, sense parar esment ni que siga de manera breu al poema VI, composició que trobe divertidíssima, si bé no tinc clar que es pugui qualificar d'humorística. L'opció dels apariats amb un adjectiu final, de tan excessius que freguen la caricatura, a mi em resulta del tot psiquedèlica, en la línia de la millor tradició rauxística de la cançó catalana:

*Ausiàs March, hipercinètic,
erotòman, quasi herètic.*

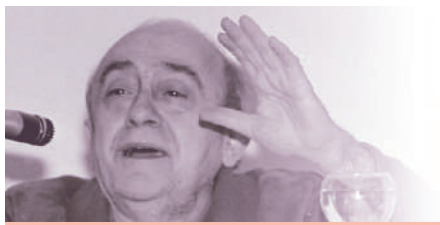
*De vegades un xic místic
amb molla de casuístic.*

*Si el columbren a l'encàustic,
mig penitent i mig fàustic.*

O, si preferiu, jugarer: un antídote més contra la pesantor insuportable de l'existència. La frivolitat formal la hi trobem a diversos poemes (Del calaix de les sorpreses / surten els pecats anònims / de les xiques desateses), una gracilitat traïdora perquè la realitat infausta hi és, sovint esperant-nos als darrers versos, com al poema anterior:

*Dies irae al calaix
i la joia, de biaix.*

I és que si l'humor a BEU va carregat d'ironia, la ironia al poemari és sarcasme i de tan rotund que arriba a fregar el cinisme i, ai las, el nihilisme:



Humor, ironia, desassossec i mala llet
a "Diari d'un eremita urbà" de Joan Valls

*les formigues, per exemple,
també tenen la fameta
de l'alliberadora -i definitiva- eternitat.*

Una mirada esmolada, implacable, que assenyala la nuesa de l'emperador allà on es diposita. La primera a despullar-se, però, és la mirada, en renunciar a tot filtre emmascarador. El primer desestimat no pot ser sinó el filtre mític: què s'ha fet del fang primigeni del Gènesi? De raó no li'n falta al poeta:

*Aqueix fang ara és un
cement pretibat per la tècnica
de les edificacions a tall de rusc.*

Són pocs els àmbits que queden fora de la mirada àcida de l'eremita urbà, de tal manera que l'obra estotja un mosaic de la societat coetània de l'autor (considerarem, per tant, la cita de Jaume Roig que encapçala el poemari una declaració d'intencions: Als pocs entesos / perquè s'hi miren, / vegem on tiren / en lo llur viure); és per això que feia servir el mot "passejada" a l'inici d'aquest escrit, perquè de la mà

de Valls recorrem el paisatge moral del tardofranquisme d'una ciutat de províncies. No se'n deslliuren ni la lluita dels treballadors (tan pròxima, per altra part, a la sensibilitat del poeta):

*Molts d'ells s'han culturitzat
i a la vaga de protesta
llancen el crit obligat.*

ni l'aspiració a la justícia social, al poema XXVII amb ressons franciscans:

*I jo dic: germà minaire, germà manobre
i germana operària, no espereu
sinó el sou que us minve
la llarga i mansueta resignació.*

com tampoc el coneixement científic:

*Per ara l'avenir no abunda en llums,
sinó en estupefaccions admiratives:
civilització on creix l'estigma
de les grans troballes físico-químiques
que embadaleixen les noves ones
tan massivament sofisticades.*





ni el gremi propi:

*L'ampla geografia del país és nutrícia,
com l'antiga deessa de malucs i pits
grans.*

*Versaires que la canten cauen al
dèdal pànic
pel polícrom barroc que els atorrolla
el cant.*

ni, en definitiva, el modus vivendi del personal, Valls inclòs:

*No em negarà que açò és civilitat
i obediència pura als dictats establerts
de l'orde social que adopten moltes
víctimes.*

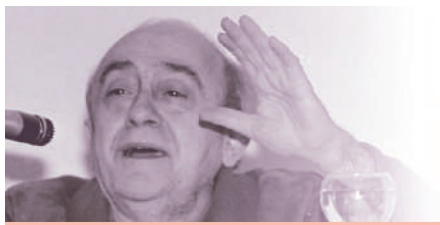
Hi ha denúncia, sí, implícita en el to, però no la veig entre els propòsits que durien Valls a escriure els poemes de BEU. Al meu parer la denúncia és, com a molt, un subratllat, el contorn intrínsec que apareix en la realitat capturada quan es fa servir la ironia, i gruixut si recorrem al sarcasme.

Quin propòsit, per tant, va dur Valls a escriure BEU? Si és que n'hi hagué

cap de definible, per allò de no simplificar alegrement el procés creador ni recórrer a la psicologia ficció. Únicament puc oferir al lector d'aquestes línies la pròpia experiència lectora. I és ací on arribem al tercer element de la gradació del títol, el desassossec. Un estat d'ànim que impedirà al poeta trobar un lloc i un instant on el pensament repose:

*Avui, cara al paisatge del meu poble
-diumenge obert per extirpar verins-
m'he sentit criatura d'un imperi
que sols en la solitud s'integra
clarament,
perquè la mala bava general i
progressiva
no dóna res de si, només empenta
als oficis callats o als espectacles
on l'home creix en lepra latent, en
obscur somnis
que mai no desentranyarà, ni amb
esperança,
ni amb clams il·luminats per sobreviure.
I així passa la vida
o la pia existència a nivell de fàstic.*

L'estrofa anterior és la darrera del



Humor, ironia, desassossec i mala llet
a "Diari d'un eremita" urbà de Joan Valls

poema VII, un poema que començava
amablement:

*Avui, cara al paisatge del meu poble,
guaitant cada racó de les muntanyes,
m'he sentit la sang més fidel al ritme
universal del tot.*

El desassossec envairà igualment
el lector, que buscarà un recer on reunir
les forces i els ànims. No hi ha fustes per
a naufragis a BEU:

*Com a botó de mostra
només em resta dir
el silenci que crema,
l'onada cor endins,
l'atzavara que punxa
el parrac estantís
i una trista esperança
a l'aiguat de la nit.*

L'absència d'un pla B a la poesia
de Valls és, per poc que se'n conega
l'obra, un aspecte insòlit. Al respecte
citaré les paraules d'Emili Rodríguez
Bernabeu⁽¹⁾:

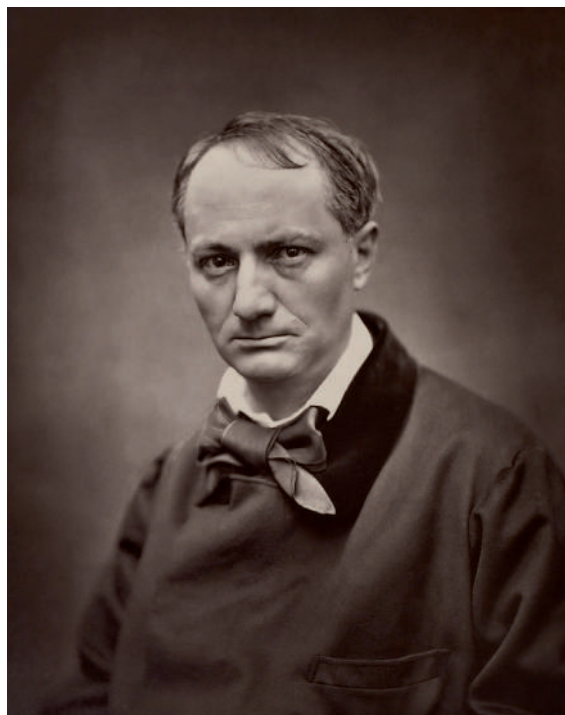
"Hi ha el caos, però també la
rosa. Del caos, molt poc en podem dir;
la rosa, al contrari, és palpable i olorable,
visible i mesurable. La seua recerca de la
bellesa se centrarà sobre la vida, sobre
l'amor, sobre la lluita que aquesta vida
planteja."

A BEU les flors són únicament del
mal:

*De rovellada fèrula, de signes
sempre adversos,
de musaranyes fèrvides i altres
contraclarors
es pauten moltes tristes humitats
insidioses
que fingeixen ser regles
d'arrelaments vitals.*

Pot resultar contradictori que
un eremita, justament la persona que
s'aparta del món per trobar la salvació,
s'enfonse a cada pas més en el llot. Per
desfer-la, la contradicció, basta acudir
a la definició etimològica del terme
"persona que viu en un erm". Un erm
urbà, un desert moral:





Charles Baudelaire

*L'eremita descansa en sa cofurna
i el fàstic li promou clarividències
que mai havia sospitat.*

Si la intenció és donar testimoni d'aquestes clarividències (nefastes), de poc o res seran útils les matèries primeres que majoritàriament fan servir els poetes. Si al poema VII la contemplació de la natura du el poeta a sentir un fàstic existencial, al poema XXI el convida a la sornegueria:

*Mire el paisatge august dels conreus
profitosos
i sols recull un poc de mots elementals:
poma, pruna, taronja, tomata i
albergínia
i un etcètera patri d'altres fruits
naturals.*

Igualment desdenyats resultaran materials com l'espiritualitat (O Déu no m'acompanya / o jo he perdut el fil), o la paraula (Darrere les paraules / sempre hi ha una granota que panteixa); i si estan presents als versos és justament

per a mostrar que ha estat desactivat el potencial diguérem literari, com amb l'amor al poema XVII:

*Bese la meua esposa. Parlem de
coses vives
que van passant, que couen, que
omplen el curs seré
de la nostra existència: els germans,
els nebots,
els amics que prosperen. De fills, res.
No en tenim.*

L'enuig del poeta amb el moment de la història en què escrivia els poemes de BEU recorre les pàgines del poemari, com fins ara he intentat mostrar. La seua veu, però, no la considere la d'un moralista, al testimoni de la conjuntura, Valls es col·loca a la primera línia del paisatge i del paisanatge:

*Potser jo siga
-amb l'alé quotidià que m'encoratja-
poblador ritual d'aquesta mida
civilitzada
o moltó negre
del ramat obeient que ens marca ruta
per cantar les establertes benaurances
o els brolls de malvestat que ens
entrecreuen.*

Valls no contempla la desfeta des del privilegi eburni del lletraferit, en forma part i no se n'amaga; una exposició directa on, si hi ha victimisme, a parts iguals, honestedat:

*Després que he fet la troca del llarg
torn laboral,
m'he llavat les mans i cara. La brutor
sol estendre
una pàtina fosca de gregari habitant
per a l'òptima summa d'importants
estadístiques.*

A aquestes alçades pot semblar que he dedicat bona part d'aquest escrit al primer dels objectius que m'he marcat, el de mostrar la complexitat estètica que



Humor, ironia, desassossec i mala llet
a "Diari d'un eremita" urbà de Joan Valls

conté *Breviari d'un eremita urbà*. Operar en poesia únicament amb el revers fosc de la matèria és un repte a l'abast de pocs, i subratlle l'adverbi "únicament" (en aquest moment em vénen al cap obres com *Les flors del mal* o *Hijos de la ira*, n'hi ha moltes més sense cap dubte, però que la nòmina és, de moltíssim, inferior a la de la poesia que reuneix principalment manifestacions de la vitalitat, em pareix una obvietat). Per altra part, la lucidesa és un estat indispensable si hom vol escometre una obra d'aquestes característiques, és per això que no hi ha la possibilitat d'atribuir la particularitat d'aquests versos a un estat depressiu. Si voleu, sí a una crisi personal:

*Tens propietats d'anhels
que encara no has complit. (...)
Tens l'enyor per l'edat
i madur el raïm.*

Valls té cinquanta i pocs anys quan escriu BEU, el peatge en forma de crisi personal és, diria, inherent al món occidental: una circumstància més, no l'explicació. El procés creador de l'obra, per tant, voreja l'inici dels 70. I és d'aquesta data d'on partiré per tancar el segon dels objectius que m'he proposat. Un objectiu que pot fer la impressió, com deia abans, que no hi haja tractat a penes: el testimoni de la intrahistòria dels valencians a les acaballes del franquisme. I faig servir "intrahistòria" perquè Valls no fa cap al·lusió explícita a la dictadura (reconec que en cap moment m'he plantejat la possibilitat d'una autocensura). Llegir *Breviari d'un eremita urbà* al segle XXI és una experiència que fa possible que el lector, acompanyat de Valls-Virgili, contemple amb una intensitat inusual el resultat desolador dels més de trenta anys de dictadura franquista damunt la societat. Un resultat que crec haver tractat sobradament al llarg d'aquestes línies amb major o menor encert (a la fertilitat de l'obra, pel que fa a una lectura més àmplia i profunda, aquestes línies no li fan justícia).



No debades l'humor, la ironia, el desassossec i la mala llet ajudaren Valls a mantenir la lucidesa per escriure uns poemes que, fora d'extingir-se juntament amb l'època que els nodrí, mantenen vigorosa l'aroma agredolça de la podridura que a hores d'ara podem reconèixer a prop, insuportablement a prop.

(1) Rodríguez-Bernabeu; Emili; Antologia Poètica de Joan Valls, estudi crític. València: Alfons el Magnànim, 1991.

L'ANTOLOGIA INFANTIL "UNA LLUERNA FA DE SEMÀFOR". EL PRIMER JOAN VALLS

Francesc Gisbert



Joan Valls a l'escola

Un dels temes que més cabòries desperta, entre lectors i estudiosos d'un autor, és la relació entre vida i literatura. Hi ha escriptors que converteixen la seua vida en literatura. I altres, que converteixen la literatura en una vida en paral·lel, en una àncora de salvació, en unes ales per volar ben lluny, en un camí de fugida de la grisor del dia a dia. Aquest va ser el cas de Joan Valls.

Joan Valls va nàixer marcat per una esclerosi en la columna vertebral que el va fer un home molt baixet. Els que el vam conèixer recordem la seua figura entranyable i menudeta, a l'arxiu municipal o a la volta als ponts. Des que vaig llegir l'excel·lent biografia que li dedicà Adrián Miró, em va cridar l'atenció l'aïllament en què va viure, de menut, i els esforços que hagué de dedicar al llarg de tota la vida a superar els entrebancs i recórrer el seu camí. La literatura, la poesia, juntament a l'enginy, li proporcionaren les ales que necessitava per volar,

empés pel vent de les paraules, entre el cel de la creació, cap a uns paisatges introspectius, més amables i sensitius que el món de postguerra i dictadura que l'envoltava.

No puc resistir-me a referir una anècdota familiar sobre Joan Valls, il·lustrativa del que prove d'explicar-vos. Ma mare tenia una paradeta de verdures al Mercat de Sant Mateu, d'on Valls i la dona eren clients habituals. Totes les setmanes venien a comprar cebes i creïlles, per al bollidet, el sopar nacional d'una certa generació d'alcoians. Ma mare conta que un dia va arribar el matrimoni i se li havien acabat les cebes: "Ara vindrà el camió i en portarà més". Amenaçava neu -eixes nevades que visitaven Alcoi temps era temps, dues o tres vegades a l'any, que paralyzaven la ciutat sense escola i ens deixaven incomunicats, en tallar el barranc de la Batalla i el port d'Albaida. Mentre Sara Colomer continuava comprant pel mercat, Joan Valls, ja gran, es quedà a la parada, furonejant el gènere amb la mirada, perquè no se li passara el torn. I mentre esperava, va trobar un paperet, entre l'escampadissa de creïlles, l'etiqueta que portaven els sacs. Amb un



bolígraf, començà a escriure a la part en blanc del cartonnet. Als pocs minuts, ma mare li preguntà què escrivia. Ell li va regalar una dècima, de tema gastronòmic, improvisada en un no res. Encara la conservem, ben plegada en una caixa de metall d'aquelles de cola-caó, reblida de fotos en blanc i negre.

Conte aquesta anècdota perquè la poesia li va permetre destacar, elevar-se, ser protagonista en un món gris i sovint cruel, amb la gent culta, sensible o tan sols diferent. Valls va escriure una poesia rica en temàtiques i matisos. Ara seriosa i mudada, adés irònica i desenfadada. Poesia combativa, durant guerra i la República; de comunió amb la natura, en *La cançó de Mariola* (1947); d'amor tranquil, en *Versos a Sara* (1967); d'introspecció i recerca del lloc al món, en *Breviari d'un eremita urbà* (1975); de costumisme alcoià en els sainets; de joc en les poesies festives i populars...

No és el meu objectiu repassar la seua obra. Sí, parlar-vos d'un altre Valls, diferent del més conegut. El que ens agradaria que fóra el primer Valls, amb què els infants, s'aproximaren al nostre poeta. Aprofitant l'avinentsa del seu centenari, la Coordinadora pel Valencià/ Escola Valenciana de l'Alcoià i el Comtat ha impulsat l'edició d'una antologia infantil. És una selecció, a cura d'Esther Vizcarra, dels poemes més accessibles de Joan Valls. Si s'han fet antologies infantils d'Estellés, Papasseit, Lorca, Machado... per què no del nostre Joan Valls? Una antologia il·lustrada pels alumnes de l'Escola d'Art i Disseny d'Alcoi.

El resultat és *Una lluern a fa de semàfor. El primer Joan Valls*, editat en la col·lecció "Vagó de Versos" d'Andana edicions, la col·lecció més

prestigiosa de poesia per a joves, amb antologies dels nostres poetes més destacats (Granell, Marçal, Estellés, Piera...). Esther Vizcarra ha fet un treball ben bé detectivesc, de buscadora d'esclata-sangs, llegint amb atenció l'obra completa de Valls, poesia i teatre, per espigolar, per destriar entre la pinassa, els poemes més adequats per a començar a gaudir de la poesia a l'escola. I el resultat, ha estat sorprenent.

Joan Valls no feia poesia per a infants. Això que quede clar. Però hi ha un grapat de poemes on fa servir els trets essencials de la poesia per als més joves: els jocs de paraules, els ritmes marcats, el to juganer, la musicalitat, les referències a elements del món quotidià (ocells, lluerns, oronetes...) i del medi natural (la muntanya, la vall, el riu...).

Valls va parlar a la seua obra de temes tan pròxims a l'univers escolar com les matemàtiques. Ell era home de lletres, i això dels números el devia marejar, com a molts de nosaltres. No debades escriu, en *Breviari d'un eremita urbà* (1975):



Joan Valls amb la seua dona a la Glorieta d'Alcoi



Mare: em sent hostil entre les matemàtiques.

Ai, mare, per què la fira boja de les infinites matemàtiques? Per què els càlculs han de sortir infal·libles, impecables, sense les màgiques teranyines de la biologia que intueix el viure? Jo sent fàstic per les imperioses, fatídiques, invictes matemàtiques, creació d'aquell grec que comptava fins els filets entrecreuats de la seua túnica. Saps qui fou? No t'importa. Tu, quan vas al mercat, també et maregen les matemàtiques:

les cebes, les creïlles i taronges llueixen sota el codi de les grises matemàtiques, i cal acceptar el món prenyat, farcit, podrit per les imprescindibles i punyeteres matemàtiques.

La cançó de Mariola (1947) és la represa poètica de Valls després de la guerra i la incorporació a la literatura catalana. El seu primer poemari en la llengua pròpia i el tercer que es publica en valencià durant la postguerra. Valls evoca el paisatge, la natura, a la manera alcoiana: la del passejant que té la serra a tocar, com un carrer més de la ciutat. La Mariola és el reialme dels teuladins i de les oronetes, del vent i dels núvols, del romer i del paisatge, un autèntic viatge iniciàtic de l'ànima:

Cançó breu i solitària que sols un eco tindrà d'amor al paisatge viu, pedra i sol d'eternitat.

Ja he comentat adés, el caràcter enginyós, sovint, pròxim al versador, d'una part de la poesia de Valls. Vizcarra ha seleccionat alguns poemes divertidíssims, amb un fi sentit de l'humor i un delicat to juganer. Com el dedicat a la pericana, un altre plat nacional d'Alcoi, en *Cent serafins*:

Ací va nàixer la filla de Perico el de Totana, i com li agrada el seu nom li posaren Pericana.

A més dels poemaris, els sainets són una font de ritmes i temes populars. Fixeu-vos en aquesta troballa de *La vinduda del rei Pere* (1974):

Anous confitades, pastissos de carn, ametles cobertes de sucre ben blanc que al temps peladilles es nomenaran, podeu fer vosaltros per a celebrar bodes i batejos, festes familiars.

O altres composicions gastronòmiques (qui va dir que Estellés és l'únic poeta que escriu odes al menjar?), quan ens descriu la recepta de l'olleta de música o dels cocotets d'espinaç en *La visita del Blavet* (1968). O l'elogi a la bacora, de *Grumet a soles* (1957) que ens fa somriure i evocar, de seguida, l'oda al pimentó torrat del poeta de Burjassot:

Llustrosa fruita primera, tendra flor en forma bruna que s'obri al raig de la lluna com nafra santjoanera. Flairança honrada i sencera en un gust que no s'oblida. La dolçor és en la vida essència inspiradora, i al mes de juny la bacora -pròleg de l'estiu- ens convida.



L'antologia que presentem és un tast de versos de bona part de l'obra de Joan Valls. De *Breviari d'un eremita urbà* (1975), de *La cançó de Mariola* (1947), d'*Anys i paranys* (1983), de *Cent serafins* (1963), de *Quadern vermell* (1986); i dels sainets, *Els reis vingueren a peu* (1977), *La vinguda del rei Pere*, (1974), *La guapeta d'Alcassares* (1984) o *La visita del Blavet* (1968).

Altrament, *Una lluerna fa de semàfor* combina la paraula i la imatge. Perquè la poesia no entra solament per la lletra, també ho fa per l'oïda, quan es cantada o recitada, i pels ulls, quan va acompanyada d'il·lustracions. L'aliança entre paraula i imatge és un element fonamental en la poesia per a infants. Per aquest motiu vam demanar als alumnes de l'Escola d'Art i Disseny d'Alcoi que ens aportaren la seua visió personal dels poemes de Valls i il·lustraren l'antologia. Són una vintena d'il·lustracions, d'autors diferents, que traspuen la frescor i la vitalitat de la joventut. Sens dubte, un regal que a Joan Valls li hauria encantat.

Permeteu-me acabar aquesta ressenya, aquesta lletra de convit per començar a descobrir un altre Joan Valls, amb un poema d'allò més divertit. Els mestres sempre ens queixem de la falta de nivell i d'interés dels nostres alumnes. Això, no devia ser res de nou, quan Valls va escriure aquesta «Alarma en el batxillerat», l'any 1975, en *Cent serafins*:

*Abundantment s'ha observat,
en molts xicots de hui en dia,
una irregularitat:
tenint el batxillerat,
fan faltes d'ortografia.*

[...]

*Segur que a molts la gramàtica
els resulta fantasmal,
i els causa peresa hepàtica
agafar l'estilogràfica
per escriure una postal.*

*Encara el pols els tremola
i en la cambra del cervell
vacil·la la becerola,*



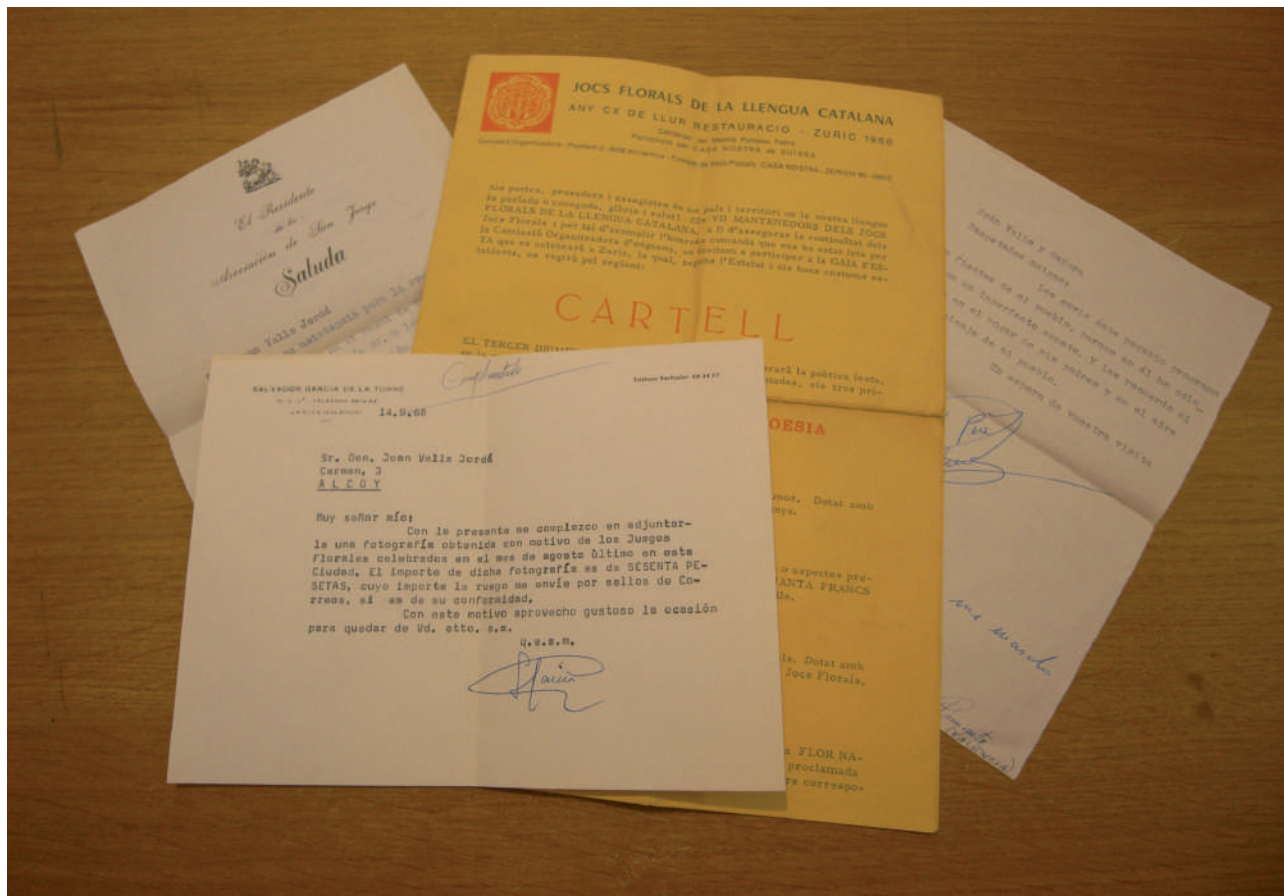
*tornant-se la testerola
un perol ple de rovell.*

*Escriure bé no és fregir
sardinetes a la fosca,
és saber bé distingir
allò que s'ha de llegir,
no com a potes de mosca.*

*I si el segle vint-i-u,
aspira a bona eufonia,
que no s'oblidi ningú,
d'arrencar-li eixe tabú,
al bou de l'ortografia.*

EL LLEGAT DOCUMENTAL DE JOAN VALLS

Josep Lluís Santonja
Arxiu Municipal d'Alcoi

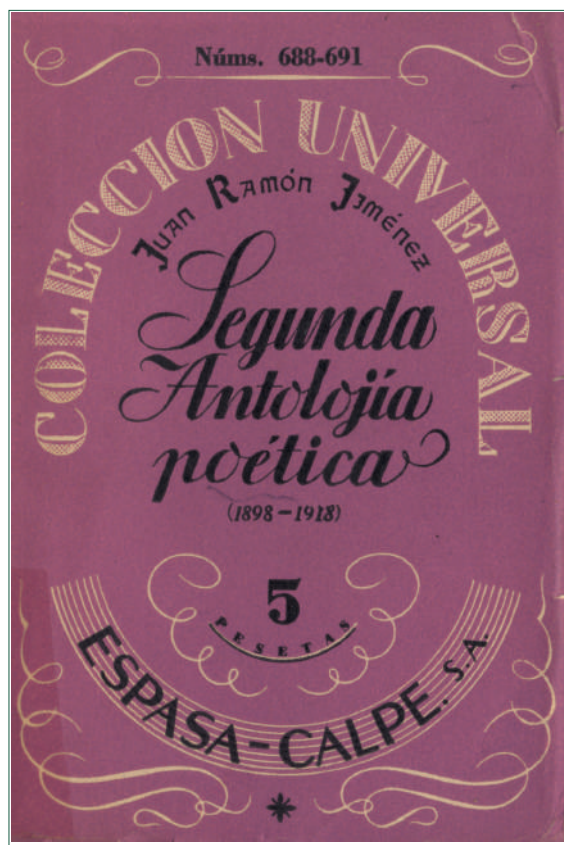


L'Arxiu Municipal d'Alcoi conserva el fons documental del poeta Joan Valls d'acord amb la seua voluntat testamentària. Aquest fons comprén la biblioteca i l'arxiu de l'escriptor. La biblioteca supera per poc els mil exemplars, de la qual cal destacar: un exemplar del segle XVIII, del P. Flórez; onze exemplars del segle XIX, entre els quals trobem l'edició original de la *Guía del Forastero de Alcoi* (1864) i una curiosa col·lecció de poesia tant en castellà com en valencià; una cinquantena de llibres de la II República, entre els quals destaquen els autors Luis Cernuda, Juan Ramón Jiménez (una edició del *Platero*, amb pròleg de Zenobia Camprubí, de 1936), Pla y Beltrán i Ángel Miguel Pozanco, un poeta molt vinculat a Rafael Alberti, així com la revista *Hora de España*, editada entre 1937 i 1938; més de tres-cents exemplars de bibliografia local; i partitures musicals, la majoria de les quals del mestre Amando Blanquer.

Pel que fa a l'arxiu personal, hi podem trobar: a) la col·lecció de diplomes, insígnies i obres d'art; b) la correspondència (1947-1989); c) un recull de premsa (1947-2001); d) l'obra original breu; e) l'obra major, de Teatre i Poesia, amb un total de 143 obres originals, la majoria inèdites, i e) la col·lecció fotogràfica, amb més de dues-centes fotografies, datades entre 1934 i 1995.

JOAN VALLS I ELS LLIBRES

La biblioteca del poeta, tot i no ser nombrosa, ens sorprén per la seua qualitat. Lògicament tractant-se d'un poeta, el que més abunda són els llibres de poesia. L'excel·lent estat dels volums denota també el tracte exquisit que Valls els donava. Un altre element singular és que, quasi sempre, el poeta anotava la data en què adquiria o rebia les obres, la qual cosa ens ha permés traçar un estudi



aproximatiu de com el poeta anava coneixent la producció literària d'altres escriptors. Cal destacar que tot això, a més, es produïa en una ciutat com Alcoi, allunyada dels circuits intel·lectuals més importants del país.

La data del llibre més antic que adquireix Valls és el poemari de Rafael Alberti *Sobre los ángeles* (1927-1928), en 1934, el mateix any que fa amistat amb un altre jove intel·lectual alcoià, Rafael Mengual Soriano, qui l'apropa a poetes com Francisco Villaespesa (1877-1936), Antonio Machado (1875-1939) i Juan Ramón Jiménez (1881-1958). Com que a casa no hi havia diners per a llibres, Valls copiava els que li deixaven, segurament el mateix Mengual. El llibre *Soledades juntas*, de Manuel Altolaguirre, el va captivar tant que el va copiar tot per a rellegir-lo contínuament. Un altre autor pel qual Valls va sentir-se atret fou Pedro Salinas, amb el seu llibre *La voz a ti debida*, aparegut l'any 1934. D'aquest autor, tanmateix, no es conserva cap obra a la seua biblioteca, el mateix que ocorre amb Altolaguirre.

L'any que coneix Mengual, també és la data en què estrena el seu primer sainet, *Quatre de la terra*, i que és la seua presentació a la ciutat com a literat. Durant els dos anys següents no hi consta cap altra adquisició, potser perquè el poeta està capficat en la confecció del seu primer poemari. El 18 de juliol de 1936 (*ai las!*) el jove Valls anava a presentar en societat la seua primera obra impresa, *Sol y nervio*. Es tractava, a més, de la seua primera lectura poètica en públic, però quan anava a començar a declamar, un dels socis va entrar a l'Agrupació Cultural on tenia lloc l'acte, tot esperitat, i va comunicar que alguns militars havien iniciat la rebel·lió contra la República. En aquells moments, poc importava el nou llibre de Valls. De fet, a penes se'n van vendre quatre o cinc.

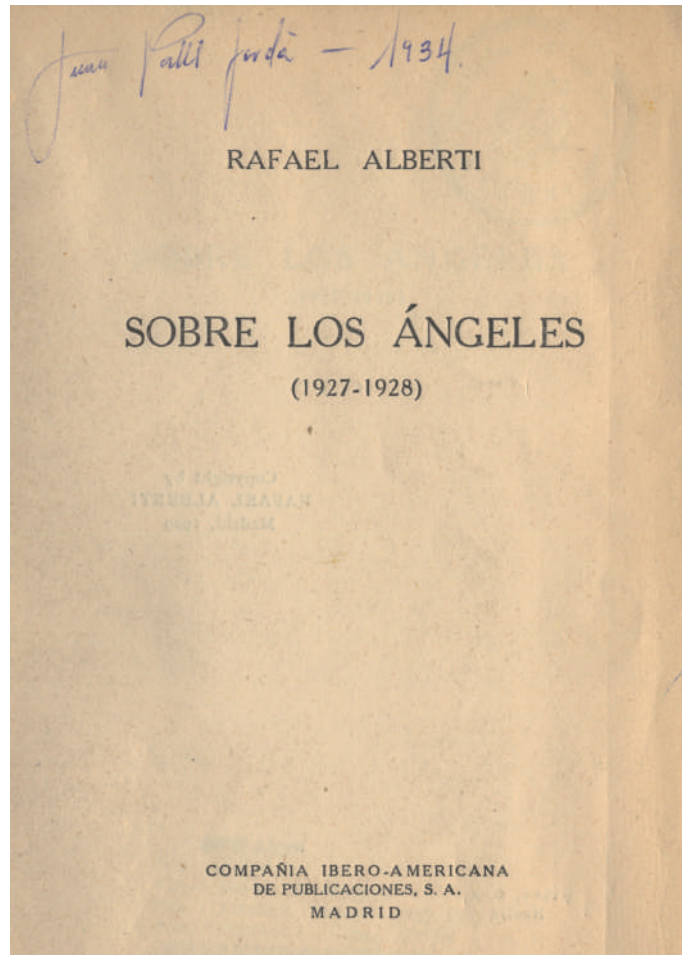
Això, però, no va ser motiu perquè Valls es desmotivara o paralizara la seua producció poètica, que va continuar en la premsa i en un quadern que escrivia a casa. L'existència d'aquest quadern blau ("empezado el día 27 de diciembre 1935", llegim al primer full), és una petita victòria del temps i la memòria, com defensa Manuel Rodríguez-Castelló. Aquests poemes, escrits entre els 19 i els 22 anys, com els ideals que els inspiraren, devien ser considerats pel Valls madur, ja en ple domini de l'ofici, potser simples, però dignes, provatures; tanmateix, mai no se'n va desprendre perquè foren, amb imperfeccions i encerts, el basament sobre el qual havia alçat la seua obra i projectat la mateixa vida.

La confecció de *Sol y nervio* fa que entre en contacte amb un altre poeta amb qui es relaciona durant els anys de guerra, Pascual Pla y Beltran, del qual conservarà els seus poemes més combatius, recollits en *Poesía revolucionaria (antología, 1932-1936)* i que veuen la llum a la València capital de la República en 1937. Sembla que, després de l'aparició de *Sol y nervio*, l'efervescència revolucionaria es tradueix en el cas de Valls en el seu interès per conèixer tot allò que publiquen els poetes més compromesos amb la causa republicana, com és el cas del mexicà Octavio Paz, que assisteix

al Congrés Internacional d'Escriptors Antifeixistes celebrat a València, i del qual Valls adquireix *Bajo tu clara sombra y otros poemas sobre España*, una edició feta als tallers de Manuel Altolaguirre a València. Uns altres autors són Àngel Miguel Pozanco, de qui es conserva el seu homenatge a María Teresa León i Rafael Alberti (*Ojos que no ven*, 1937), Luis Cernuda (*Donde habite el olvido*, 1934) i José Bergamín (*Disparadero español*, 1936).

Tanmateix, si hi ha alguna peça bibliogràfica que cal destacar d'aquests anys de guerra, és, sens dubte, la revista *Hora de España*, una de les peces més valuoses de la biblioteca personal de Valls, sobretot pel seu valor bibliogràfic i històric. En la concepció d'aquesta revista participa un altre alcoià, establert a València, Juan Gil-Albert, que se'n va ocupar de la secretaria, a més de col·laborar en alguns números. Aquesta revista, vinculada a l'*Alianza de Intelectuales Antifascistas*, va aconseguir reunir la producció literària dels principals escriptors de la zona republicana: Antonio Machado, María Zambrano, Luis Cernuda, Manuel Altolaguirre, Ramón Gaya, León Felipe, Pere Quart, Vicente Aleixandre, Rafael Alberti, José Bergamín....

En acabar la guerra, Valls és detingut i enviat a la presó. Quan és alliberat deu mesos després, el poeta torna al seu lloc de faena i també a escriure i comprar llibres. Com a escriptor publica *Guirnardillas del nacimiento (poemas de navidad)*, obreta que va tenir també la seua història, perquè segons va deixar anotat "se publicó en dos fascículos por atenerse a las normas legales de imprenta de la época, que no permitían publicaciones locales de más de 20 páginas". Valls recupera la compra de llibres, dels poetes més prestigiosos del moment, com és el cas d'Antonio Machado, Vicente Aleixandre i Vicente Gaos. Aquest interès per la poesia castellana fa encara més inexplicable l'aparició, l'any 1947, de *La cançó de Mariola*, que representava la seua segona incursió en la llengua materna. Valls escrivia sense seguir les normes de Castelló, que



desconeixia, perquè redactava seguint "una vella gramàtica que un amic seu li havia rescatat del porxe de sa casa", una gramàtica del pare Fullana. Aquesta gramàtica, que encara s'hi conserva, presenta moltíssimes esmenes fetes pel mateix Valls una vegada que va conèixer altres gramàtiques normatives.

L'ús d'aquest valencià caduc va ser una de les crítiques més constants que li feren arribar intel·lectuals com Carles Salvador i Xavier Casp després de l'aparició de *La cançó de Mariola*. Dos anys després, Salvador li va facilitar un diccionari català, el *Pal·las*, que va ser la base principal sobre la qual va fonamentar la seua formació lingüística. També li facilità el seu *Vocabulari ortogràfic valencià*, que havia editat L'Estel cap a 1932. Per consell del mateix Salvador i de Josep Giner, Valls seguí per correspondència els cursos de Llengua Valenciana que, des de 1949, organitzava



Lo Rat Penat. Al cap de poc temps, el poeta alcoià aconseguí el diploma de "mestre de valencià". Aquests anys, fins a l'aparició en 1952 de *L'home pot ésser àngel*, Adrián Miró els considera un període d'apassionat aprenentatge i de lectures sense parar de la poesia catalana d'autors com Maragall i Riba. Eixe any 1952 Valls entra en contacte amb els nous valors literaris valencians, dels quals comença a incorporar obres a la seua biblioteca, com és el cas de Maria Beneyto, Joan Fuster, Manuel Sanchis Guarner, Enric Valor, Vicent Andrés Estellés, Miquel Adlert Noguero i Juan Gil-Albert.

JOAN VALLS EPISTOLAR

Potser la correspondència conservada pel poeta siga la part més valuosa del seu arxiu personal, més encara davant la manca d'altres casos semblants al País Valencià. El primer document conservat data de 1937 quan el jove Valls era premiat a Albacete per una obra teatral en vers amb el títol de

Victoria.¹ Quan tornà a Alcoi, el grup de teatre amb el qual col·laborava va iniciar els preparatius per a la seua estrena, però mai no arribà a representar-se. Quan entraren els nacionals, l'abril de 1939, Joan Valls fou detingut per la seua col·laboració en la premsa republicana. El mateix Joan contava anys després què va passar aquell dia: "Jo seguia amb el meu treball i vaig sentir que un d'aquells policies improvisats va dir als altres adreçant-se a mi: ¡I al geperut també!". Fou tancat a la presó del partit i després conduït al camp de concentració d'Oliver, on sa mare havia de portar-li el menjar. Tot i això, encara Valls va tenir l'ànim de deixar escrita aquesta experiència en unes cartes que passava d'amagat a la seua família, documents que el seu germà Octavio va depositar recentment a l'Arxiu Municipal. El valor d'aquestes cartes és fonamental per a descobrir la situació, fins ara poc coneguda, dels primers represaliats pel règim franquista a Alcoi:

*Retazo de cielo. Sol
que lame caras sin gesto;*

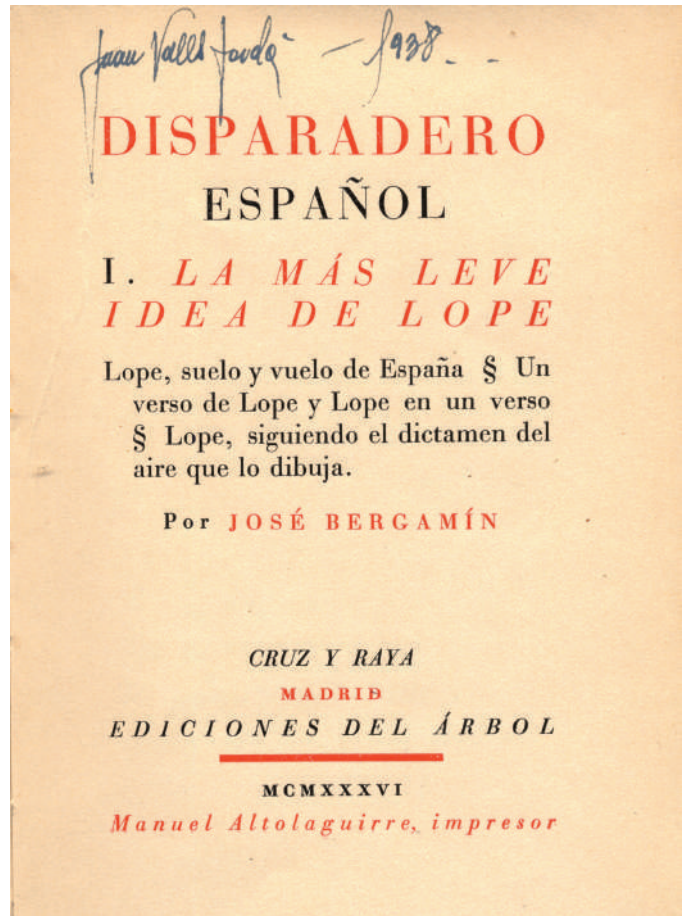
caras pálidas que piensan
en ayeres de otros vientos...
Vegeta el piojo, la sarna y se esfuman
los recuerdos...
Arde la vida en la vida.

Malgrat l'experiència d'estar reclòs, Valls s'alegrava del reconeixement que li feien no tan sols els seus companys de captiveri sinó els mateixos guàrdies que custodiaven el camp: "Al poeta le consideran un gran artista. Ellos mismos comprenden la sinrazón de estar yo en la cárcel...". Valls, tanmateix, continuava sense comprendre com havia estat empresonat simplement per la seua dedicació a les muses:

¡Mira que el destacarse artísticamente creen que constituye un motivo para encarcelarme! ¡Pobres de los que así piensan! Ya les demostraré yo a ese mínimo elenco de pundonorosos caballeros que el ser poeta es un privilegio personal, a pesar del destino y las envidias...

Per combatre la soledat i l'aïllament del camp de concentració, pregava a la seua germana Rosa que li trobara una xicona que fóra la seua padrina i que així podia escriure-li: "ya sabes que soy un buen chico; escribo bien, soy poeta, músico, contable". Dies després, però, la tristesa s'havia convertit en ironia a l'hora de descriure la vida en presó. Els captius republicans no patien, vivien una "espléndida vida... de reposo, tranquilidad y sobrealimentación..." escrivia sorneguer. El sarcasme del poeta també era palpable en els versos que feia arribar a la família:

...Nuestros buenos celadores
nos conceden el placer
de hacer del campo Oliver
un hotel de los mejores.
Aquí hay paisaje, arbol,
agua corriente, alegría,
y piñata todo el día,
siestas y baños de sol.
Y en estas noches serenas
claras y primaverales
hay conciertos, festivales, pasacalles
y verbenas.
¿Quién dijo que esto es prisión?



Joan va estar en el camp de concentració fins al mes d'agost del 39 quan el camp fou clausurat i els presos conduïts a l'edifici de l'antic hospital "Sueco-Noruec", els soterranis del qual s'havien habilitat com a presó. En aquest indret encara va passar sis llargs mesos fins que va ser alliberat. Tancava així el malson d'un poeta engarjolat que mai no va comprendre com la poesia havia sigut la causa de la seua persecució política.

Quan a la primeria de febrer de 1940 li concediren la llibertat provisional, Joan tornà a l'empresa on treballava abans de la guerra. L'any següent, Valls va reprendre la publicació de versos amb l'edició de *Guirnardillas del nacimiento*. El paper era dolent i hui és tota una proesa la seua conservació, atesa la fragilitat dels exemplars conservats. Després de *Guirnardillas...* passarien uns quants anys abans que Valls tornara a publicar. Pel camí, tanmateix, abandonà



l'ús del castellà i adoptà el valencià com a llengua literària.

L'any 1947 fou un any cabdal en la vida personal i literària del poeta per dues raons. Per un costat, la publicació de *La cançó de Mariola*, i per altre, el seu casament amb qui seria la seua companya vital, Roser Colomer Nadal, Sara, la seua musa. Amb *La cançó de Mariola* podem assegurar que Valls es descobreix a la literatura i als cercles intel·lectuals valencians. El lingüista Josep Giner ràpidament li escriví:²

La publicació del seu llibre de poemes és un aconteixement (sic) literari de primer orde. En els cercles literaris de València n'havem parlat molt favorablement. L'amic, i excel·lent poeta, Joan Fuster m'ha mostrat un exemplar del seu llibre i he tingut ocasió d'apreciar les bones qualitats de poeta que vosté reünix.

Tot i això, també seria el primer que li retraurà el valencià que hi havia fet servir, ja que havia ignorat les normes de Castelló. Sembla, però, que Valls no les havia obviat, simplement les desconeixia i havia seguit l'única ortografia que tenia, la del pare Fullana. Per això, Giner li recomanava que consultara, encara que fóra en una biblioteca pública, el diccionari de Pompeu Fabra. L'ús d'aquesta ortografia incorrecta va motivar que Giner l'aconsellara no vendre'n exemplars a Castelló, Mallorca i Barcelona. Malgrat això, *La cançó de Mariola* fou un èxit dins la seua modèstia. Els consells de Giner motivaren que Valls començara a estudiar gramàtica valenciana i que s'inscrivira als cursos de valencià que dirigia Carles Salvador. Durant aquests anys no publicaria res, però sí que continuaria escrivint, cosa que li permetrà presentar-se als jocs florals de València. El Círculo de Bellas Artes també li demana que participe en una Taula de poetes valencians. Tanmateix, Valls no va guanyar cap guardó perquè els premis ja estaven adjudicats d'antuvi, com li reconegué Giner un any després:³

El seu llibre *L'home pot ésser àngel* m'ha semblat senzillament formidable.

El poema que més m'agrada és el darrer. Vosté me l'envià per als Jocs Florals de l'any passat però no el presentí perquè ja estaven "donats" els premis principals abans de tancar-se l'admissió de treballs... És una cosa vil. El president dóna els premis a qui ell vol. Per això jo no forme part dels jurats.

El 1955 Maria Beneyto es disculpava amb Valls pel fracàs del treball que havia presentat al premi Ciutat de València de Poesia. Aleshores ja començaven les acusacions de "separatisme lingüístic", opinió que no suportava Maria i per la qual cosa recomanava al poeta al·loïà que desistira de presentar-se a València i optara per altres premis convocats a les Illes o Catalunya:⁴

Respecte al premi València, tot va ésser efectivament així. El vostre *Vianant d'infinít* era el meu candidat, i vaig tenir que lluitar molt per ell, fins a sentir-me algunes paraules extraliteràries com *separatista* i altres que no cal dir. Però no els vaig donar gens d'importància, ni em preocuparen massa. Jo sols volia que el llibre fóra reconegut com al valor que significava, i aguardava que, a la fi, el meu criteri es tindria en compte pels altres com a únic poeta del jurat. Per tot això, la meua decepció fou gran. Vos confesse que aqueixa nit em vaig sentir molt humil pensant en el meu premi –amb Estellés com finalista, el mateix que l'any anterior ho va ésser Fuster– i així li ho vaig donar a entendre al president, que –com era d'esperar– es desfeia en complit per al meu llibre. Però, el resultat és que el meu premi València ja no'm (sic) plau en absolut... I a la fi, ¿què són aquests premis? Van cap per avall d'any en any, i literàriament tenen ben poca eficàcia. ¿Per què no presenteu el *Vianant* al Ossa menor o bé al Ciutat de Barcelona? L'any 54, com ja sabreu, Estellés fou finalista en un, i jo en l'altre, respectivament amb llibres en valencià. Jo crec que res podríem perdre d'intentar-ho.

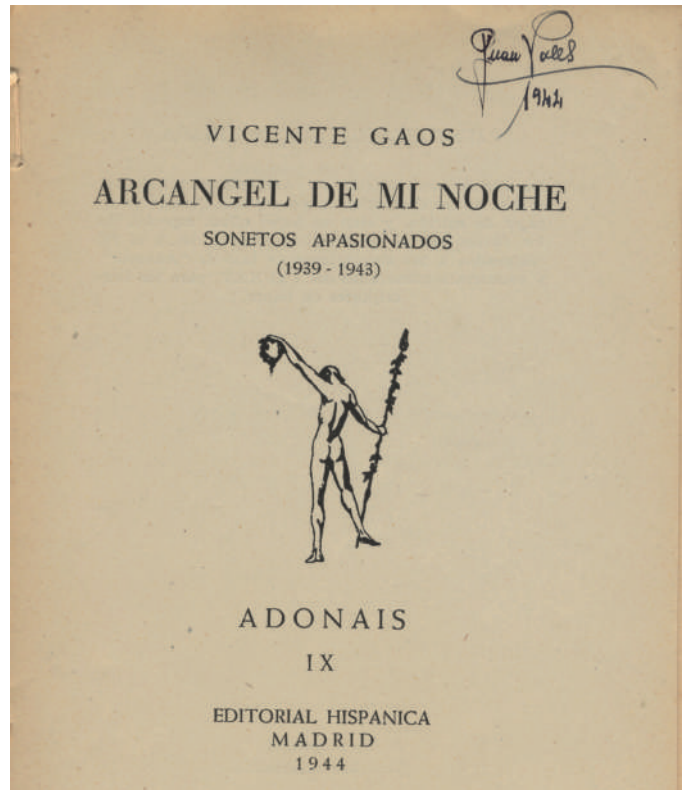
Josep Giner, que tant havia criticat els premis, fou apartat dels jurats, mentre

acusava una "capelleta" que hi havia i que actuava al marge del president Nicolau Primitiu, "massa vell i menat pel grupet del secretari". Per a Giner, els jocs florals s'havien convertit en qualsevol altra cosa menys una exaltació de la poesia; eren un acte vacu on fins i tot els mantenidors parlaven castellà i desconeixien el que se celebrava. Feia més de quinze anys que aquests mantenidors únicament "feien oratòria florida, verborrea brillant i llampant buida d'idees: era com una prova de ser capaç de parlar durant dues hores... tot ple de tòpics oratoris de la pitjor buidor i vacuïtat". Giner recordava el cas d'un orador que adormia la gent i que, de tant en tant, esmentava la Mare de Déu dels Desemparats, "única manera d'arrancar alguns aplaudiments per fer aire, perquè el *discursàs* era soporífer, inacabable, sense suc ni bruc, una carcassa de paraules".⁵

Malgrat aquestes opinions, Valls no desistia i continuà presentant treballs als diferents certàmens poètics. L'any 1954 guanyava la "Viola d'or" als jocs florals de València, alhora que l'editorial Torre que dirigien Adlert i Casp li publicava *Presoner en l'ombra*. Dos anys després guanyava la Flor Natural de València i rebia el títol de Mestre en Gai Saber.

Valls va acceptar la invitació de Nicolau Primitiu i publicà a Sicània *Tast d'eternitat*, circumstància per la qual el poeta alcoià i el patrici valencià iniciaren una correspondència fluida. La coberta i les il·lustracions interiors foren encarregades a l'artista alcoià Màrius Candela i Vicedo.⁶

La tasca de Valls no tan sols era la creació literària, sinó que també, una vegada assolida l'estabilitat laboral, va ser un actiu programador d'activitats culturals a l'Institut Alcoyano de Cultura Andrés Sempere. En aquest aspecte cal destacar les seues gestions per a portar Fuster a Alcoi, malgrat les dificultats polítiques que hi trobà, especialment perquè l'autor suecà impartira la seua conferència en valencià. La carta que Fuster li escriví el 15 octubre de



1959 manifestava ben clarament com funcionaven les coses aleshores: a Alcoi no li deixarien fer la conferència en valencià. I d'això s'estranyava Fuster, perquè el mateix alcalde d'Alcoi, Enrique Oltra, que havia actuat de mantenidor en els jocs florals de València, "va fer un discurs en valencià molt florit i entusiasta". Fuster assegurava que això li havia atorgat, al polític alcoià, "un cert prestigi en els medis (sic) valencianistes". Potser alguna autoritat superior, pensava Fuster, havia amonestat l'alcalde i ara no volia córrer el risc d'una altra censura per autoritzar conferències a Alcoi en la nostra llengua. "He estat a punt de desistir de venir a Alcoi a parlar-vos", es lamentava Fuster. Tanmateix, conclouia, taxatiu: "Vindré, doncs, parlaré en castellà... posat que m'obliguen a fer el *rollo* en castellà".⁷

Semblants problemes amb la censura va partir Valls arran de l'edició de *Paradís en blanc*. El mes d'abril de 1961 feia més d'un any que Valls buscava editor sense èxit i, finalment, decidí lliurar l'original perquè l'editara l'Institut Alcoyano de Cultura Andrés



Sempere. Les proves d'impresió havien estat enviades a la delegació provincial del Ministeri d'Informació i Turisme on restaren sense cap contestació. Joan Valls va adreçar-se a diferents coneguts de la ciutat d'Alacant per veure què hi passava. De fet, ja consideraven, *sotto voce*, que *Paradís en blanc* era un "llibre interceptat" per la censura. Valls, aleshores, va adreçar-se directament al responsable de la delegació provincial.⁸ El problema era, segons el delegat, la manca de personal en l'oficina.⁹ *Paradís en blanc* va poder ser imprès, finalment, el 1964, quatre anys després de la presentació dels originals. Així era d'inflexible la censura, fins i tot per a un innocent llibre de poesia.

Els triomfs de Valls, el renaixement dels jocs florals en bona part de ciutats valencianes, així com la intervenció de l'alcalde Oltra com a mantenidor dels jocs florals de la ciutat de València, impulsaren la idea de celebrar-ne també a Alcoi coincidint amb les Festes de Moros i Cristians, raó per la qual van rebre la denominació de Premis Sant Jordi. Tanmateix, l'animositat de bona part del consistori alcoià contra el valencià fou durament criticat per Sanchis Guarnier en una carta adreçada a Valls.¹⁰

A partir de 1964, en la correspondència literària de Joan Valls es detectaven els avisos de la tasca anticatalanista que duïen a terme persones amb molta influència en la societat alacantina, com era el cas de Vicente Ramos, el qual, en un article titulat "No somos catalanes", va suscitar un gran sentiment de rebuig entre els sectors progressistes alacantins, segons Josevicente Mateo.¹¹ La recuperació de la llengua també implicava el retorn dels intel·lectuals catalans que havien marxat a l'exili, tot i que aquesta tornada fóra més simbòlica que no cap altra cosa, com va ser el cas de l'arribada de Josep Carner.¹²

En 1972, la Delegació Provincial de Cultura d'Alacant convocava el I Premi País Valencià de Poesia, amb un jurat format per Joan Fuster (president), Joan Valls, Emili Rodríguez-Bernabeu, Lluís Alpera, Enric Llobregat, Amadeu Fabregat i Josep

Ramon Giner. Els treballs havien d'ésser escrits en llengua catalana (sic) i inèdits, i la concessió del premi seria la darrera setmana d'octubre de 1973.¹³ Poc després, esclatà l'enèsim conflicte lingüístic arran del menyspreu manifestat per la nova presidenta de l'Ateneo de Madrid, la política conservadora (i exfalangista) alcoiana Carmen Llorca Vilaplana, en una conferència pronunciada el 25 d'abril de 1974 i ressenyada posteriorment als periòdics *ABC* i *La Vanguardia*. La protesta massiva d'intel·lectuals catalans i una allau de cartes motivaren una disculpa immediata de Llorca, la qual va trametre un escrit a la direcció de *La Vanguardia* en què puntualitzava algunes de les seues manifestacions contràries a la literatura catalana.¹⁴ Valls va escriure a la seua paisana Llorca, el 6 de maig, per a criticar-li el seu menyspreu al català, una llengua, "en el que un servidor gusta de escribir por amor de consanguinidad", una llengua sobre la qual s'havien fet "multitud de estudios y tesis doctorales en Inglaterra, Francia y USA", una llengua que tenia prosistes i poetes de primera magnitud, com Ribera, Carner,



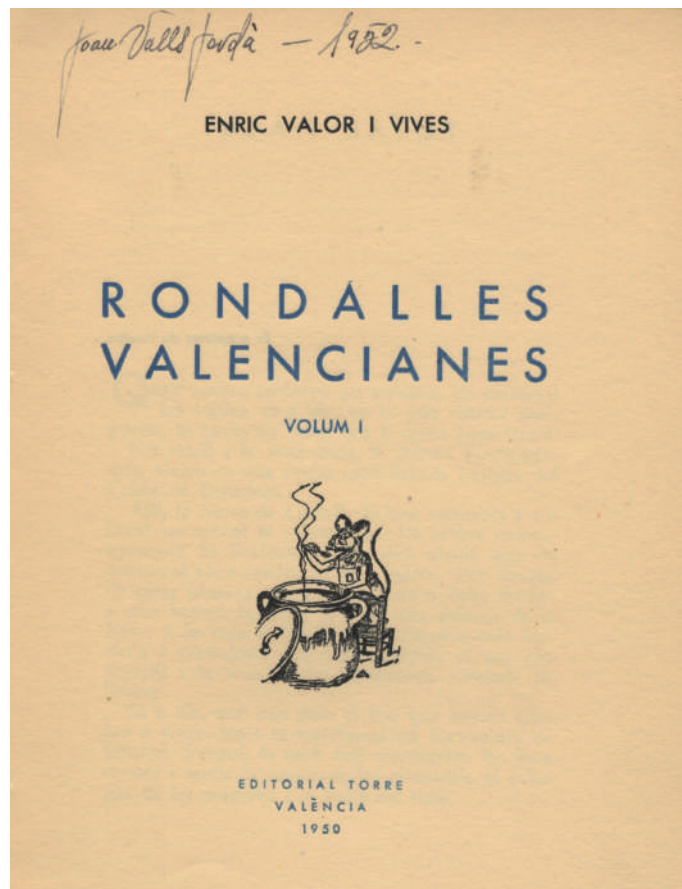
Abadal i Fuster, amb obres "traducidas y celebradas en Europa y América". Aleshores, es preguntava el poeta alcoià, "¿de dónde su actitud contraria a estas palpables manifestaciones literarias al decir públicamente que *no cree en las literaturas regionales?*". Valls pensava que Llorca, en realitat, desconeixia els valors culturals i humanístics de la cultura catalana.¹⁵

Fou també en aquest marc de disputes per la llengua, quan s'hi plantejà l'edició de l'Obra Completa de Valls, circumstància que donà peu a la soterrada batalla política que acabà perjudicant els terminis de publicació. Valls volia que li la publicaren tota, la castellana i la valenciana, segons li va confessar al mateix Emili el 22 de novembre. L'edició fou aturada, sembla que pel pròleg que havia enllestit Rodríguez Bernabeu, i fins l'any 1981 no va eixir aquesta *Obra poètica*, reduïda a la poesia valenciana, un retard injustificable que va provocar dures protestes d'alguns valencianistes.

Pràcticament fins als últims moments de la seua vida, Valls continuà escrivint i concursant en tots aquells certàmens poètics que encara s'hi convocaven. L'Ajuntament d'Alcoi decidí, el 1985, dedicar-li un carrer, i el president de la Diputació Provincial d'Alacant proposava Valls com a membre del consell rector del nou Institut d'Estudis Juan Gil-Albert. Tanmateix, la delicada salut del poeta i la seua avançada edat recomanaren la seua renúncia al nomenament.¹⁷ L'any 1989 moria, finalment, Joan Valls mentre enllestia el poemari *La rosa quotidiana*. El poeta Lluís Alpera va decidir editar-lo l'any següent, alhora que també una antologia bilingüe.

Després del traspàs del poeta, tan sols Alpera i Matilde Llòria mantingueren una correspondència fluida amb la seua viuda. Les paraules de Llòria ens serveixen perfectament per a posar el colofó a aquesta aproximació a l'epistolari literari de Valls:¹⁸

Querida y recordada Sara: He querido dejar pasar unos días desde que te



cursé mi telegrama de condolencia por el fallecimiento de tu marido y amigo inolvidable para mí. Cuando la televisión dio la triste noticia, sentí una gran pena. Las letras pierden un gran poeta pero su obra queda y quedará en pie. Nuestra amistad ha durado desde el año 60 cuando nos conocimos aquí en Valencia. Continuó durante el largo tiempo que viví en Galicia, y volvió a reanudarse cuando definitivamente regresé a Valencia. Su lealtad, su generosidad, y su bondad unidas a su inteligencia, fueron siempre para mí un regalo de gran valor. Además, nos unieron otros vínculos de pensamiento y entendimiento. Me quedan sus libros y su inmenso recuerdo. Recibe, querida Sara, con mi más sentida condolencia, el cariño que a través de él te tuve siempre. Descanse en paz.



Notes

[1] AMA, Fons Joan Valls, el Comissari delegat de Guerra a JV (Albacete, 16-X-1938).

[2] AMA, Fons Joan Valls, Josep Giner a JV (València, 10-XI-1947).

[3] AMA, Fons Joan Valls, Josep Giner a JV (València, 24-VIII-1953).

[4] AMA, Fons Joan Valls, Maria Beneyto a JV (Godella, 28-VII-1955).

[5] AMA, Fons Joan Valls, Josep Giner a JV (València, 20-VII-1959).

[6] AMA, Fons Joan Valls, Nicolau Primitiu a JV (València, 6-V-1960).

[7] AMA, Fons Joan Valls, Joan Fuster a JV (Sueca, 15-X-1959).

[8] AMA, Fons Joan Valls, JV al delegat provincial d'Informació i Turisme (Alcoi, 10-IV-1962).

[9] AMA, Fons Joan Valls, Ernesto Contreras a JV (Alacant, 25-IV-1962).

[10] AMA, Fons Joan Valls, Manuel Sanchis Guarner a JV (València, 18-III-1962).

[11] AMA, Fons Joan Valls, Josevicente Mateo a JV (Alacant, 16-1964).

[12] AMA, Fons Joan Valls, R. Ràfols a JV (Barcelona, 27-IV-1970). El 29 de

juliol, el mateix Ràfols es lamentava per la desaparició de Carner: "Jo també he sentit molt la mort del nostre gran poeta Josep Carner. L'home es devia sentir la mort a sobre i va voler -amb el seu curt viatge a Barcelona- acomiadar-se de les nostres terres... Cal confiar que els joves d'avui dia i les generacions futures coneixeran i apreciaran també la seva obra cultural i literària". Vegeu també, R. Ràfols a JV (Barcelona, 29-VII-1970).

[13] AMA, Fons Joan Valls, Lluís Alpera a JV (Alacant, 25-XI-1972).

[14] AMA, Fons Joan Valls, Carmen Llorca, presidenta de l'Ateneo de Madrid, a Horacio Sáenz Guerrero, director de *La Vanguardia* (Madrid, 7-V-1974).

[15] AMA, Fons Joan Valls, JV a Carmen Llorca (Alcoi, 6-V-1974).

[16] AMA, Fons Joan Valls, Emili Rodríguez Bernabeu a JV (Alacant, 25-XI-1975).

[17] AMA, Fons Joan Valls, el secretari de la Diputació Provincial d'Alacant a JV (Alacant, 8-I-1985).

[18] AMA, Fons Joan Valls, Matilde Llòria a Roser Colomer (València, 14-IX-1989).



I

Cap a finals de l'any 80 del segle passat dos companys del grup Carajillo em dugueren a la Nova. Es deien Santos i Peláez i, com tots els clarinetistes, eren ben espavilats, prou més que un guitarrista de rock com jo. La seua idea era introduir-me en el món del solfeig –molts anys arrere ja ho havien intentat infructuosament els mestres de l'Harmònica Alcoiana. Durant l'últim trimestre d'aquell any, tot aprofitant el temps previ a la meua incorporació a l'exèrcit un bon home, Llòria, va tindre la paciència d'instruir-me en l'univers de les blanques, les negres, el compàs de quatre per quatre i poca cosa més. I no per falta d'interès d'aquell saxofonista. Més bé era la meua dificultat per quadrar notes -i ja no dic res per entonar-les... Gràcies que sempre acabàvem les classes en la Penya Bon Humor i el plisplais atenuava la meua frustració que si no a hores d'ara encara ploraria la meua incompetència acadèmica.

Així vaig entrar en contacte amb la Nova. D'aquells mesos - a més de les poques beceroles que el mestre Llòria va introduir en el meu estret cervell-, se'm va quedar una bona lliçó per al futur: el millor aprenentatge venia a ser un còctel infal·lible nascut d'un pessic d'heterodòxia, dos grapats d'il·lusió i esforç afegits a una miqueta del do innat i dos retacons de café-licor. Aquesta era la fòrmula que havien begut tots aquells que coneixia de la Nova, des de Santos i Peláez, els meus companys de Carajillo, passant per Llòria o Pep Jordà, fins arribar a Juan Tomàs Silvestre, l'intrèpid productor que s'atreví a finançar-nos un *single*. Eren uns tipus espavilats: la seua intel·ligència era una combinació de pragmatisme i joc. Si els hagueren abandonat enmig del Sàhara eren capaços de vendre el desert en parcel·les als tuaregs.

Amb aquell grup de la Nova també venia un joveçol que ja apuntava maneres d'espavilat. Es deia Moisès



Olcina i amb el temps ha donat bona prova de sagacitat, iniciativa i imaginació. Amb ell vaig treballar en el "Homenatge a T" amb què la Cia. La Dependent va retre homenatge a Ovidi Montllor.

A Moisès Olcina vaig recórrer per comentar-li un projecte que em donava voltes pel cap des que la revista EINES de l'IES Pare Vitòria es comprometé a celebrar un monogràfic dedicat al centenari del naixement de Joan Valls. El projecte girava al voltant de la figura del poeta i la seua relació amb la Nova: una barreja de poesia i música. Res de l'altre món, una història plena de tòpics si no fóra que en l'encontre amb Moisès Olcina no haguera topat amb una fotografia de Valls i el vocalista Jimmy acompanyats d'altres membres de l'Orquestrina Iris.

En aquesta imatge que encapçala el vestíbul de la Nova tots els seus integrants posaven de gaidó, elegants i somrients a pesar de viure una època d'esmai i sentiments payoutats a toc de cornetí. Darrere de les clenxes engominades i els bigotius d'ala d'orandella els seus ulls destil·laven picardies de barberet i enciclopèdia de billars, tot un manual de supervivència per a una generació que havia superat la barbàrie de la guerra i ara toreja com podia la grisor franquista amb enginy i dignitat.

II

Així "Balls en Valls" va nàixer com un homenatge al poeta Joan Valls i a tots

aquells que resistiren uns anys ominosos amb l'elegància del fox i la malenconia d'un bolero. Les pistes de ball, més que evasió d'un univers asfixiant de fàbrica i catequesi, eren l'esclat gloriós dels cossos desafiant la represàlia enlairant l'himne llibertari del mambo front al rosari sinistre. Darrere el frufrú de les faldilles s'arrecreava l'alegria de les cuixes que retaven d'amagat l'encens de les sagristies fins el punt de convertir les mirades en bombes de rellotgeria.

Un toc sobri vernissava els silencis com si entonaren entre dents himnes de llibertat. Així els dies festius s'empolainaven per convertir la pista de ball en un manifest antisistema: xicotetes del Bambú, teixidors lleganyosos i manyans de clenxa oliosa, escriptors petulants, selfactineres amb mirada de furó, manobres, drapaires i passejantes de galta ataronjada, tots esdevenien artistes de cinema capaços d'eclipsar Clark Gable i Olivia de Havilland.

"Balls en Valls", no és, per això, l'evocació de cap temps idíl·lic (darrere de cada ballarí es projecta l'ombra d'algun desaparegut, l'ofensa d'un falangista o el retret d'una beata) ni tampoc cap especulació sobre una estètica de faldilla plissada, jaqueta creuada i mirades de vellut. Ací la frivolitat és revolucionària, l'humor irreverent i l'elegància un acte ètic.

Sobre aquest univers planeja la figura de Joan Valls. Ell creu que l'home pot ésser àngel, capaç de combinar el joc musical i l'austeritat del poema, l'harmonia de l'orquestra de ball i la solitud de l'escriptori. Acarat a la Placeta del Fossar el seu cant és el breviarí d'un eremita urbà, el testimoni de les acàcies més enllà de la finestra, l'eco dels desllunats, les veus escolars i les roderes en la neu. També és el perfil d'un serafí en nits d'eufòria i amistats que s'emmirallen en els marbres dels botxinxes.

Presoner de l'ombra, doncs, Joan Valls trobarà en els llums de la pista l'íntim miratge que revelarà una altra realitat crescuda sobre homes i dones



que poemes i música convertixen en un paradís en blanc apte per entonar paraules d'amor amb versos a Sara, arraconar-se prop del guarda-roba per enfilear sonets de la fita obscura o elevar un clam al cel entonant la cançó de Mariola.

Al llarg d'anys i paranys, Joan Valls actua com un grumet a soles travessant icebergs fins copsar un tast d'eternitat, l'instant d'exaltació en el què la rosa quotidiana eleve a categoria de miracle el gest i la paraula enmig de les hores vives.

Hereu de solituds, Joan Valls es servirà del vers i la música per entonar un himne solidari que parli de l'home i la comunitat, de l'angoixa que regula carrer del Carme avall i de l'entusiasme de l'obrer en acabar el torn de matinada.

I així, sempre des de posicions terrenals, confiarà en un temps de saó i ajustarà el compàs al dels seus companys perquè l'orquestra prolongue la felicitat dels ballarins i faça de les seus vides un quadern vermell ple de vida.

III

Joan Valls reté l'aire enjogassat dels meus coneguts de la Nova. Una barreja de mirada burleta i fons tràgic, pròpia d'aquells que han tocat en orquestres de ball. Perquè són músics conscients que davant seu no els espera un auditori desitjós d'un repertori clàssic, susceptible de ser aplaudit a l'acabament de la peça. Tampoc hi ha una multitud que brama amb l'aparició dels seus ídols. Els músics d'orquestra de ball actuen en sales de festa, convits o transicions de cap d'any, es desplacen pels pobles a voltes menjats i beguts, a voltes a pa i aigua, disposats a instal·lar l'escenari, vestir-se decorosament i arreplegar-ho tot després.

"Balls en Valls" combina l'entusiasme dels ballarins i el túnel fosc de la pista deserta, el fulgor de la partitura i el desencís dels llums apagats quan els músics tanquen la porta i l'airús del carrer els recorda el dia de la propera actuació. Perquè en el fons el poeta i el músic responen al mateix desig d'esperonar el cor de qui els escolta:



els lírics grecs arcaics i els trobadors medievals ja sacsejaven amb els seus artefactes de música i lletra- cançons- l'ànima d'aquells que s'arrambaven a la seua vora.



Juli Cantó i Moisés Olcina



Escena de l'espectacle "Balls en Valls"

Joan Valls segueix aquesta tradició de l'artista que desperta la humanitat d'un somni de pedra, treball i desfici per dur-la de la mà a la pista de ball i al llibre, amb el propòsit d'aconseguir un instant de plaer o de dol, tant se val. Amb la dansa i el poema puja la intensitat de la sang i es rebaixa el solatge de la fel. Amb la dansa i el poema juguem amb el foc dels cossos i els sentiments. Amb la dansa i el poema la humanitat escriu el seu propi destí sobre la pista de ball.

Juli Cantó actua com a mestre de cerimònia de "Balls en Valls", presentador d'un circ amb dos pistes. En una d'elles nou músics travessen el desert comandats per Moisés Olcina que s'acomia de l'esbarzer encés amb un decàleg que resumeix els seus manaments en dos: estimarà la música per damunt de totes les coses i al company de ball com a tu mateix. Són nou músics com nou eren els cercles de l'Infern, nou les cornises del Purgatori i nou els cels del Paradís, tots ells camins que menen a l'amor suprem.

En l'altra pista ens esperen els versos de Joan Valls il·luminant la foscor amb l'enyor d'uns fanals de revetlla. Lluernes al fons del pou, missatges en una botella, els versos guien els pelegrins per la via làctia del saló de ball. Pedra de l'origen, cada poema allunya el cansament, cada partitura anima els homes i les dones a seguir amanollats entonant la cançó de la vida.

Després que el tabalet advertisca d'un risc imminent, Juli Cantó ocuparà el punt central encerclat pel magnesi. Ara el silenci trenca un fil elèctric sota les cadires dels assistents. Comença "Balls en Valls". Perilla la vida de l'artista.

EL CENTENARI DE JOAN VALLS

Joan Borja i Sanz



És fruita del temps: com les magranes, les mandarines, les castanyes, els codonys o els bolets, a finals d'any –de cada any– apareix la temptació de sospesar quines commemoracions serviran d'excusa durant l'any següent per a recordar obres, figures, autors, esdeveniments. Es tracta d'albirar les remembrances que seran pretext per a organitzar, articular i justificar, en entitats públiques i privades, un determinat programa d'activitats culturals. Al nostre racó de món, per exemple, l'any 2017 oferirà, només en l'àmbit de la literatura, algunes efemèrides que ja han estat assenyalades per estudiosos, gestors, polítics i institucions: el 2 de març se celebraran cinquanta anys exactes de la mort de José Augusto Trinidad Martínez Ruiz, Azorín; el 28 de març comptarem quinze lustres precisos de la mort de Miguel Hernández Gilabert; i el 21 de juny –és cosa de no creure– farà ja 25 anys de la mort de Joan Fuster i Ortells. Però a més d'aquests, hi ha un altre aniversari que no hauria de passar desapercebut i que s'hauria de celebrar com cal: el centenari del naixement del poeta alcoià Joan Valls i Jordà.

Efectivament: el pròxim 1 de maig de 2017 es compliran cent anys redons del naixement de Joan Valls, un dels poetes més estimats, celebrats, coneguts i reconeguts de les lletres valencianes contemporànies. Valls, «el poeta d'Alcoi», és (amb permís del gran Estellés) un dels poetes valencians contemporanis d'obra més dilatada, sòlida, viva i consistent. Sempre he pensat que l'obra d'un poeta –i, en realitat, de qualsevol escriptor, amb independència del gènere que conree– val i es mesura, al marge de modes acadèmiques, segons la capacitat de les seues paraules per a activar amb eficiència i profit el prodigi de la comunicació: per a traslladar missatges, agitar coneixements, despertar idees, provocar pensaments, compartir sensacions o desfermar emocions. Un autor és viu en la mesura que la seua obra és capaç de continuar *comunicant*; si és capaç de conservar lectors que continuen transitant i festejant els camins suggerits pel discurs de la prosa o els versos.

Els seminaris, les enciclopèdies i els manuals van plens de novel·listes, assagistes i poetes morts: farcits de noms d'autors sumptuosos que ningú ja



no llig. Per contra, Joan Valls, infreqüent a les aules i els congressos, és un poeta ben viu. Inusualment viu. Vivíssim. Els seus versos són adesiara llegits i recitats públicament –i en privat– en actes de record i homenatge. I fan vibrar la pell i l'esperit, sense anar més lluny, dels membres l'Associació Amics de Joan Valls, de la majoria dels alcoians *de pedigrí* i, en general, dels bons lectors de poesia en valencià.

Alcoi ha declarat institucionalment –i amb justícia– el 2017 com a «Any Joan Valls». I és de suposar que les més respectables i imaginatives forces d'això que alguns en diuen *l'alcoiania* s'organitzaran i s'uniran per confeccionar-hi un programa de celebracions com cal. Però Joan Valls, sobre ser «el poeta d'Alcoi», és també un poeta universal. Tots els poetes estimables ho són. I s'entendria malament que l'Any Joan Valls no transcendira la ciutat dels ponts. La seua obra –singular i icònica en el seu context– mereix, durant l'any del centenari, projeccions i ressonàncies, si més no, en el conjunt de la societat valenciana. I ací les institucions –el compromís institucional– s'entén que haurien de ser determinant.

Aquestes idees em passaven pel cap l'altre dia mentre conduïa de bon matí en direcció a Banyeres de Mariola, on l'Institut Alacantí de Cultura Juan Gil-Albert (conjuntament amb l'Associació Cultural Font Bona i el Centre d'Estudis del Museu Valencià del Paper) havia convocat la X Jornada de l'Espai Cultural Enric Valor, amb disset centres d'estudis locals o comarcals. La serra de Mariola s'exhibia esplendorosa, vestida de tardor. Tan punyent era la bellesa que vaig haver de parar el cotxe. En vaig eixir i em vaig delectar amb l'aire pur, humit i fresc. L'espectacle de les oliveres, les carrasques, els teixos, els aurons, els pins, els galers i els xops banyats pel reixiu, tocats per una boira delicada, em va evocar *el color de les quimeres*. I és que, a part del monstre de la mitologia grega amb el cap i el pit de lleó, el ventre de cabra i la cua de serp (o de drac), una quimera és també –ja se sap– una inquietud de l'ànim, una preocupació,

una angoixa, un pressentiment; una idea fixa, una mania, una preocupació, un desig intens; una creació imaginària de l'esperit. Les quimeres, per tant, són del color de la curiositat, el delit, la passió, l'anhel, el deler, l'esperança i la fantasia. Tenen les quimeres, exactament, la llum dels ulls dels enamorats; i s'impregnen del color que combina, en la paleta dels sentits, tots els matisos de la tardor a la serra de Mariola.

Aquesta és la conclusió: la serra de Mariola, investida de tardor, evoca i descriu –és una manera de dir– *el color de les quimeres*. I em fa bé recordar que Joan Valls, en el seu primer poemari, *La cançó de Mariola*, de 1947, ja sabia expressar aquest misteri dels colors de la Mariola amb instintiva bellesa. Per això, en arribar a casa, busque de seguida a la biblioteca el gruixut volum de l'Obra poètica de Valls que –precisament– l'Institut d'Estudis Alacantins va editar l'any 1981. I n'assaborisc els versos següents:

No sé quins colors de glòria
s'irisen en la muntanya
com una aurora opalina
que el bell paisatge encisara
amb solitud lluminosa
de bellesa assossegada.
No sé quina llum t'ha ungit,
alta pedra solitària,
ni sé el fulgor d'ocre i sang
si ve d'una torxa estranya
que el sol t'ofrena...

Simplement pel fet de llegir-la, la poesia pren vida. Segurament aquest és el millor dels homenatges que es pot retre a un poeta: festejar-ne les paraules. I reconèixer-hi el color de les quimeres. És la manera amb què jo, personalment –enllà de la ciutat dels ponts–, he volgut començar la celebració del Centenari Joan Valls. Algú més s'apunta?

AMAND BLANQUER, UN GRAN COL·LABORADOR.

UNA APROXIMACIÓ AL TRACTAMENT MUSICAL DEL TEXT

Benjamín
Francés Luna

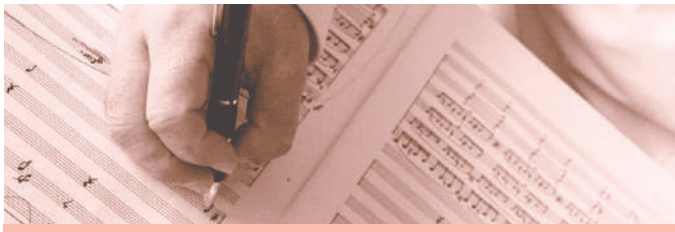


Explicava Amand Blanquer en 1990 que Joan Valls no va arribar a conèixer l'estrena de la Simfonia Coral composta a partir d'un dels seus textos, expressament i a petició del compositor per a un concurs d'UNICEF l'any 1981 i que va resultar guanyadora. Havia de ser estrenada pel Cor i Orquestra de RTVE, i programada al costat de la *Consagració de la Primavera*. Aquesta agrupació, aclaparada per l'envergadura de les dues peces va ajornar l'estrena de l'obra de Blanquer. Afortunadament, la peça seria estrenada en la temporada 89-90 pel cor i orquestra Istvan Kiraly de Budapest.

Joan Valls va mantenir sempre una relació molt propera a la música (A. L. Ferrando, 2015, 2016; F. Ferrando, 2000;

Miró, 1984, 1989). Als deu anys ja és percussionista en la banda Nova de L'Iris, cantaria com a soprano en "la Capella", cor de la Nova; també practicaria el violí i ocuparia faristol en l'Orquestra Simfònica Alcoiana.

El catàleg de col·laboració més complet, entre poeta i compositor es deu a aquest últim, i es troba en un escrit que va dedicar Blanquer a la memòria del poeta en la revista *Canelobre* en la primavera de 1990 i que resumim ací: La primera col·laboració va esdevenir mentre Blanquer acabava els seus estudis a París, al novembre de 1964. Es tractava d'una peça coral breu, titulada *Canta la Verge*, de contingut nadalenc.



Amand Blanquer, un gran col·laborador.
Una aproximació al tractament musical del text



Una segona col·laboració vindrà amb *La Passió de Jesús*, estrenada per La Cassola el 1966 on les transicions escèniques transcorrien amb els seus interludis en els quals participaven cor, flauta i guitarra. De 1967 són les *Tres cançons sentimentals* amb una profunda revisió el 1975, de les quals es parlarà després amb deteniment de la primera d'elles.

Valls estava interessat en el tema nadalenc i sobre uns esquemes melòdics que li va proporcionar Blanquer el 1971, i atès que Valls llegia música perfectament, va elaborar un text que es convertiria en la *Cantata de Nadal*. Aquesta composició l'ocuparia prop d'un any; no utilitzaria per a res els primers esquemes –segons el propi Blanquer (1990)- requereix gran massa coral, cor de veus blanques i gran orquestra simfònica. S'estrenaria al gener 1980 per l'Orquesta y Coros de RTVE amb Enrique García Asensio i l'esdeveniment tindria lloc al Teatre Reial, al qual van assistir els dos autors després d'una col·laboració estreta canviant o modificant versos per a una millor sinergia text-música. Ferrando (2016) ha establert la composició de la *Cantata* entre els anys 1976-1977, i amb una dècada de gestació.

Després de la *Cantata* s'iniciarien en un projecte operístic prenent com a heroi el pare Jofré, creador del primer psiquiàtric valencià després de l'estímul del quadre de Sorolla; no obstant açò, Ferrando (2014) descriu que el projecte s'iniciaria abans, el 1965, com es desprén de la portada del text del primer dels tres

actes trobats. Va ocórrer que aquell any Blanquer tenia obligacions d'estudi amb l'Acadèmia de Roma a les quals se sumava la preparació de les seues oposicions per a la càtedra de Contrapunt (Miró, 1984); després arribarien els anys docents –de fet, el 1966 ja apareix en la plantilla del Conservatori de València com a catedràtic interí de Contrapunt i Fuga (López-Chavarri Andújar & Doménech, 1978)- i Direcció del Conservatori de València amb la qual cosa és raonable suposar que el projecte quedara aparcat.

Res a veure amb una col·laboració, *Les roses marginals* que van ser detonants de creativitat per als *Quatre preludis per a piano* (1975), dels quals pot trobar-se una anàlisi en Blanes (2006).

De 1983 seria l'ampliació musical de la *Missa de Sant Jordi* que constitueix el *Prec a Sant Jordi* que s'interpreta al final de la missa.

En un intent de centralitzar l'article en el tàndem Valls-Blanquer, però directament en la relació text-música, s'imposa un previ recordatori a rajaploma sobre la figura del músic alcoià i algunes reflexions que han d'obrir-se sobre la figura de l'il·lustre alcoià.

Amand Blanquer Ponsoda (1935-2005), inicia la seua formació musical a Alcoi i prompte ingressa com a trompa en la banda La Primitiva. Becat per l'Ajuntament d'Alcoi ingressarà en el Conservatori de València i més tard ampliarà estudis a París amb Messiaen, Lesur i Wissner, i després a Roma amb Godofredo Petrassi. Per no aclaparar el lector amb dates i anecdotaris, remet al completíssim treball de Miró (1984).

En el Conservatori de València va assistir a les classes de piano amb Leopoldo Magenti, que fóra deixeble de la clavecinista Wanda Landowska i Joaquim Nin; Magenti, també compositor, va ser divulgat per Iturbi als Estats Units, «amb gran descriptivisme en les seues partitures [...] tendeix a evocar paisatges [...] naturalista [...]» (García del Busto, 1992, p. 352).



Amand Blanquer

El seu professor de composició, Manuel Palau, seria alumne de Pedro Sosa i de López-Chavarri, que després ampliaria estudis amb el professor i compositor francès Charles Koechlin i també amb el mateix Ravel (Seguí, 1997). Aquesta adquisició de bagatge tècnic juntament amb la formació estètica i crítica que adquiriria amb Francisco José León Tello, catedràtic d'Estètica i musicòleg, pròdig en obres didàctiques i assagista, fan d'una persona disciplinada en l'estudi com Blanquer un músic major ja abans del seu viatge a París.

Quan ens aproximem a la figura de Blanquer hi ha com un detonant ràpid al voltant d'un dels seus –sens dubte– més importants mestres, Olivier Messiaen.

Evidentment el viatge a França impactaria molt en ell, però cal precisar-ne algunes coses. En el Conservatori de París, amb Messiaen, no rep classes de composició sinó d'anàlisi, doncs Messiaen no regentarà les classes de composició fins a 1966 i l'última documentació d'Amand Blanquer prop de París és del 64. Afegim a més que el 1944 es publica *Technique de mon langage musical* on s'expliquen totes les característiques tècniques del llenguatge del compositor

francès, i el 1949 fa la seua aparició *Mode de valeurs et intensités* que, publicada per Durand & Cie. i presentada en els cursos de Darmstadt el 1950, seria «el detonant d'una nova manera de compondre música serial que va ser elevada automàticament a la categoria de dogma i que predominaria clarament en els anys 50» (Dibelius, 1966, p. 56). Un altre fet a tenir en compte és la publicació d'un altre segell emblemàtic del compositor francès en 1958, *Catalogue d'oiseaux*.

Per altra banda, Tristan Murail ha reduït l'estil compositiu de Messiaen a dues alternances: estil coral-estil *oiseau* (Murail, 2005, juny). L'accés als treballs nomenats era fàcil, i pels ensenyaments profrancesos dels seus mestres del Conservatori i la seua elecció del lloc d'ampliació d'estudis és indubtable que coneixia ja aquests avanços.

Moltes fonts parlen de la influència que va exercir Messiaen sobre els seus alumnes, però «triar Messiaen com a mestre, ja era renunciar a l'adscripció [com a proneoclassicista, proimpressionista, prododecafonista...], triar-se com a refractari, es solia parlar de la classe Messiaen» (Boulez, 1981, p. 471). Per poc que es conega la música de Blanquer és difícil equiparar trets del seu estil musical en qualsevol dels períodes en què es puga classificar la seua obra amb els trets d'alternança estil coral-*oiseau*, o amb el serialisme integral propis de l'alumne Messiaen. Blanes (2006), ha catalogat només una peça per a piano com a dodecafònica –ni tan sols serial– i molt menys pot dir-se de la música de Blanquer que siga refractària. Per aquest motiu és més raonable pensar que la influència Messiaen fóra deguda al magnetisme personal i docent, més que a la repercussió sobre la seua obra. El mateix Blanquer afirma "el que faig està molt lluny de l'obra de Messiaen en tècnica, llenguatges i concepció de la música" (vid. Miró, 2001, p. 66).

Poc abans de les classes d'anàlisi amb Messiaen, ja assistia a les classes de composició en la Schola Cantorum amb Daniel Lesur.



Amand Blanquer, un gran col·laborador.
Una aproximació al tractament musical del text



Segons Jean-Jacques Werner (2009), per a ser admés en l'escola demanaven una forta motivació i uns sòlids coneixements d'escriptura. El paradigma de l'escola era el cant gregorià i la seua modalitat, l'estudi de la tradició musical francesa, i s'hi donava un gran pes al contrapunt. Lesur solia saludar els seus alumnes en vacances, o aquells que van estar en els últims anys de la II Guerra Mundial cridats a files, amb un exercici de contrapunt perquè no perderen ofici. Cap corrent estètica quedava per revisar, inclosos els tractats del ritme i els modes de Messiaen o la incipient electroacústica de Pierre Schaeffer. A més, hi assistien compositors de renom per a mostrar-ne les obres i donar consells als treballs dels alumnes. També va estudiar orquestració en la Schola amb Pierre Wissmer, el qual «no s'apartava mai d'una estructuració clàssica» (Germain, 2009).

Tant Wissmer com Daniel-Lesur impartien les seues classes amb referents de tots els estils, i a la fi dels 50, principi dels 60 –coincidint amb el viatge a París de Blanquer– a més, travessaven moments de grans descobriments acústics i psicoacústics i també de forts *diktats* del serialisme iniciat en els cursos de Darmstadt, precisament per alumnes de Messiaen com ara Pierre Boulez. Malgrat l'aparent neutralitat, en un programa de radiodifusió presentat per Daniel-Lesur i Bernard Gavoty, titulat *Pour o contre la musique moderne?* van prendre partit en contra dels corrents de Darmstadt (Balmer, 2009).

D'aquests indicis és raonable considerar que, a nivell musical i malgrat la capacitat absorbent de coneixements del compositor d'Alcoi, en la seua línia natural d'aprenentatge pesaria més la influència de la Schola Cantourm. Queden moltes coses en el tinter, tot i que és evident que hi ha un treball pendent com és el d'una revisió sistemàtica de l'obra de Blanquer i anar canalitzant i alçant els secrets del seu llenguatge, recurs a recurs i peça a peça.

Per a aquest article, immers en un monogràfic al poeta Joan Valls en el seu centenari, he triat dues peces, i encara que descriuré alguns dels recursos musicals emprats, el nucli es concentrarà en el tractament del text.

La primera peça a tractar, en la que seria la seua primera col·laboració, deriva de la selecció de textos d'un poema major de Valls publicat en *Ciutat* el 29 de desembre de 1953 (Ferrando, 2015) titulat *Canta la Verge*. Com a curiositat, el nom del compositor apareix com «Amand» i està dedicat a l'autor del text, Valls. Aquesta peça connecta amb la tradició des del moment en què confirma centres tonals estructurals.

La peça transcorre en Sol com a centre, i es desplaçarà cap al trítion, just centre de l'octava en la secció central per a tornar a Sol en les seccions reexpositives. Usa el mode acústic en la melodia (recurs freqüent en Scriabin, entre altres) i un desplegament acordal de cinquenes justes (recurs car en Bartok) en l'exposició enfront dels modes tercer –en Sol– i setè –en La– de transposició limitada en la reexposició (propis de Messiaen). Acaba la peça en un acord de Si M en segona inversió, acord de l'entorn tonal del tercer mode en Sol.

Aquesta peça, tret del fragment introductori, roman en un ambient bimodal constant. Excepte aquesta justificació rebuscada en modes de transposició limitada de poc més de vuit compassos, doncs el passatge en mode de Sol pot justificar-se dins de l'entorn de Sol menor, no n'hi ha cap altra influència

de Messiaen, ni ritmes no retrogradables, ni valors afegits, entre altres, i en el qual no és possible dilatar-se ací.

Si dividim aquesta macroestructura de tres parts en microseccions, ens pot donar millor una idea de la peça:

Tema intro (I)	Tema A	Enllaç (E)	Tema intro	Enllaç (E)	Tema A	Intro
Sol	Sol acústic	Fa sost. a Do sost.	Do sost. («Major») (Do m Fa sost.)	Fa sost.	Sol acústic	Fa sost / sobre Sol

El material melòdic és el mateix per a cada lletra igual de la successió de seccions I-A-E-I-E-A-I. Després d'establir la introducció, Blanquer accelera la peça, passant de 52 negres per minut a 60, per la qual cosa sembla raonable acceptar una anàlisi on hi ha una introducció a la peça, i distingir del tema A, on els dos enllaços i el tema introductor central constitueixen el desenvolupament o comentari i que condueixen a la recapitulació, classificant l'últim tema introductor en Fa sostingut sobre pedal Sol més l'acord final com a coda de la peça. Com vulga veure's, la percepció a nivell de petita forma, amb les set seccions nomenades formen una estructura simètrica amb Do sostingut com a centre.

L'interès pel tractament del text ve en l'alternança, a conveniència del compositor, entre els compassos dos i tres per quatre. Ací no hi ha cap influència stravinskiana d'ocultar on es troba el temps fort, doncs tant el compàs binari com el ternari arriben a consolidar-se. La funcionalitat d'aquesta alternança és fer coincidir els temps forts amb els accents mètrics del text.

Amand Blanquer (1990) deia: «potser que no s'haja estrenat. [...] entranya alguna dificultat coral, sobretot pels divisis que hi conté» (p. 21). Després de visionar la partitura, no és en els divisis on hi ha la dificultat sinó en l'ús del mode acústic amb la seua quarta augmentada, i a l'ús de la bimodalitat constant on

resideix aquesta. Els divisis són pocs i bastant «tonals».

Els recursos posats en joc provoquen una alta càrrega d'interval·ls harmònics i dissonàncies no tradicionals per a una oïda tonalitzada, un so al qual els intèrprets no estan habituats i més encara quan –fins i tot a dia d'avui– la formació com a intèrprets es basa en l'ensenyament virtuosístic del segle XIX. Dallapicolla, en uns comentaris a Bernard Gavoty i Daniel-Lesur, afirmava el 1957 –tan sols set anys abans– que tant els assajos com les execucions són realitzats sense convenciment pels intèrprets, els quals no acaben de comprendre els llenguatges nous, amb la qual cosa la transmissió al públic sol ser de mala qualitat i per tant no són ben rebuts. No és d'estranyar la falta d'entusiasme, fins i tot en el present, per aquests llenguatges.

Les *Tres cançons sentimentals* de 1967 van ser la tercera de les seues col·laboracions; per a cor mixt en tres parts, «*Tonada de joventut*, una espècie d'himne d'esperança, *Cançoneta del foc Secret*, on el poeta canta la magnitud de l'amor i *La viudeta*, breu divertiment d'ironia amable» (Blanquer, 1990, p. 21). Existeix alguna imprecisió en la data d'estrena. Miró (1984, p. 64) data l'estrena el 28 d'octubre de 1968 per la Coral Polifònica Alcoiana, no obstant açò, al periòdic *Ciutat* d'Alcoi de 9 de juliol s'anuncia que es produirà a Sagunt el



Amand Blanquer, un gran col·laborador.
Una aproximació al tractament musical del text



dia 20 d'octubre d'eixe any per aquesta agrupació.

A nivell de gran forma, l'obra transcorre en forma clàssica, és a dir, la primera peça és ràpida, la segona és contrastantment lenta i l'última és la més ràpida. Tonalment, la primera se centra sobre Re, la segona sobre Si i la tercera sobre Sol, que constitueixen l'acord de Sol major. Les tres peces són marcadament modals i Blanquer no vol escapar als modes diatònics de la tradició occidental, tot i que fuig de presentar sensibles dels tons corresponents, assegurant així l'entorn

modal constant. Hi dominen els modes «menors» (eòlic, dòric). En la primera i la segona peça amplia al mode major, i al mixolidi i frigi en la tercera. Tornant al pla tonal general, Re-Si-Sol, la coda de la tercera de les cançons és del grup de la dominant de Re. En la versió del 1967 proposa un claríssim La major amb setena menor, és a dir, la setena de dominant, deixant-lo sense resoldre en el to inicial de l'obra Re. En la versió del 1975, que inclou una profunda revisió a la del 1967 –com per exemple portar el tema a Fa a l'inici que serà així mateix el to de tancament de la peça– escriu una tercera inversió de l'acord de setè grau de Re M/Re m, és a dir, amb el Do també sostingut. Faltaria consolidar la cadència per a retornar al Re de la primera peça, tancant el moviment tonal. El que fa Blanquer és no tancar la peça, la dominant queda suspesa i irresoluda i tanca amb tres sons d'entonació indeterminada en ambdues versions. Una diferència respecte a *Canta la Verge* serà l'abandó de la bimodalitat, la qual cosa fa les peces molt diatòniques, més pròximes a la tradició i potser per aquest motiu hagen sigut més interpretades.

La següent secció de l'article estarà dirigida a un aspecte més interessant per als amants de la poesia.

S'hi pretén aclarir quins han sigut els mecanismes utilitzats pel compositor per a resoldre el problema de la coordinació rítmica del text amb la música. Per aquesta raó, la primera de les cançons –*Tonada de joventut*– serà analitzada exhaustivament des del punt de vista rítmic.

D'una banda, l'elecció d'aplicar contrapunt a una forma vocal presenta un problema en si mateix. L'estil imitatiu –i contrapuntístic en general– provoca xocs entre síl·labes diferents del text entre veus, tot dificultant-ne la comprensió. Únicament el cant homofònic sil·làbic permet que el text siga intel·ligible. Blanquer no solament no se'n reprimeix, sinó que presumeix del seu virtuosisme contrapuntístic, i no deu el lector oblidar que acaba de superar les oposicions de Contrapunt i Fuga l'any anterior.

La primera solució que adopta era ja coneguda pels compositors de motets i madrigalistes del *Cinquecento* italià: un inici totalment homofònic i una càrrega important de text en el *Dux*, motiu o antecedent de la imitació per a suggerir el text a l'oïdor, i en els moments culminants tornar a l'homofonia sil·làbica. Amb tot, sempre ha d'existir una predominança d'alguna de les veus en què el text cantat prevalga sobre les altres, i ací entra en joc l'ofici del compositor, doncs els accents mètrics d'importància en cada vers han de coincidir amb els accents rítmics de la melodia en joc. Per això, una aproximació purament musical no acaba de ser procedent pel fet que un peu troqueu, per exemple, no es percep igual depenent d'on se situe la barra de compàs, doncs faria recaure accents on no hi són, sent més encertada una aproximació des del punt de vista perceptiu.

La percepció és un mecanisme psicològic que requereix de l'experiència directa, a més del concurs de la memòria. Per açò, les mirades analítiques de la música des d'aquesta aproximació requereixen d'un oïdor experimentat – no necessàriament expert– que tinga interioritzats en el seu sistema cognitiu les lleis de la gramàtica, siga aquesta textual o musical de la cultura en la qual es desenvolupa. Els sons musicals, com a sensació auditiva que són, estan sotmesos a les lleis de la Gestalt: proximitat, similitud, tancament... Tenint en compte aquestes lleis, pot fer-se una aproximació més d'acord amb el que l'oïdor va a percebre que el que puga derivar-se de la partitura. Això justifica ací que en aquest estudi siga realitzada l'aproximació de Cooper i Meyer (1960). Per a ells el ritme «podria definir-se com la manera en la qual una o més parts no accentuades són agrupades en relació amb una altra part que sí que ho està» (p. 15).

Els patrons bàsics d'agrupament i la seua representació són: iambe U – // anapest UU – // troqueu – U // dàctil – UU // amfíbrac U – U. El guió indica accent fort i la «U» el feble. Cal tindre en compte que la nomenclatura llarga-breu pot mancar de sentit si es pretén predir com percep l'oïdor.



Per a Cooper i Meyer, donat el caràcter arquitectònic de la rítmica, les estructures rítmiques més extenses – frases, períodes, seccions... – també poden agrupar-se en aquests patrons bàsics. No obstant açò, la qual cosa és del tot vàlida per als nivells d'agrupació bàsica, pot induir a errors en un nivell superior, atés que els «únics intervals que tenen alguna rellevància per a l'estructura mètrica percebuda són els que uneixen dos temps successius en un mateix nivell mètric (Lerdahl & Jackendoff, 1983, p. 32). Per aquest motiu només s'analitzaran aquests nivells bàsics inferiors, que, a més, és on resideix l'interés de l'oïdor i de l'estudiós. Una altra qüestió important a tenir en compte és el fet de considerar el grau d'experiència de l'oïdor en un llenguatge concret perquè pot modificar sensiblement la interpretació d'algunes anàlisis sense ser impediment per a l'estudi que es pretén.

Tornant a l'objecte d'estudi, cal considerar que fer coincidir els accents de cada vers amb els musicals és francament difícil, màxim si es parla de contrapunt, on diferents paraules poden aparèixer repartides en moments diferents del temps musical. Qualsevol descurança pot provocar l'aparició de anisorítmies o moments de «falta d'adequació entre les accentuacions del text i del ritme de la melodia» (Manzano, 1995, p. 92). Per tant, i excepte postura estètica específica, el compositor ha d'intentar aconseguir la major isorítmia o nivell de concordança entre accent musical i textual.



Amand Blanquer, un gran col·laborador.
Una aproximació al tractament musical del text

La primera solució que adopta Blanquer és la mateixa que va adoptar en *Canta la Verge*: freqüència i adaptació dels canvis de compàs, amb això s'assegura la isorítmia del major nombre possible d'accents.

Ha sigut disposada una taula amb totes les anisorítmies oposades, disponible en l'annex II. S'hi ha indicat en cada vers l'accentuació percebuda per l'oïdor disposada pel poeta i ha sigut comparada amb la realitzada pel compositor. El gran nombre d'isorítmies assolides per aquest procediment pot observar-se, a la manera

d'exemple, en la tercera i sisena sí·l·laba de cada vers. Per a la resta de anisorítmies, tot seguit se'n descriu l'anàlisi específica i les solucions adoptades per Blanquer. S'anota la veu principal i només els contrapunts en cas que modifiquen la percepció accentual. Així mateix, es reconstrueix el poema d'acord amb el fraseig musical (*vid. annex I*). Per a la il·lustració dels exemples musicals s'ha utilitzat el programari lliure *Muscore* i s'utilitza la versió de les cançons de 1975. S'hi indiquen dalt dels exemples els peus rítmics musicals i baix, amb punts, la força relativa percebuda dels temps musicals.

Soprano

A-li-be-rat del fàstic dels con-sells sen-se-grà-cia; bus-ca sem-pre el goig en la pu-re-sa del cel blau.

Versos 1-4

La segona sí·l·laba de «en-cens» hauria d'estar en temps fort mentre que apareix en feble. La solució aportada és doble. D'una banda, l'harmonia es desplaça a Fa major (harmonia de dominant), tot just en aqueixa nota, quan ve d'un Re menor (encara que la melodia suggerisca Fa major des del principi, l'harmonia indica un Re menor/eòlic, voluntat del compositor en la primera edició). D'altra banda, la reducció de valor en les notes fa que els atacs estiguen més pròxims, amb la qual cosa es dilueix la importància rítmica. Observem que en el fragment «la sendera del teu temps» que ha sigut analitzada com dos iambs consecutius. Perfectament podria haver sigut analitzada

com un amfíbrac, però després obligaria a un troqueu del tot erroni, o bé a un pivot o punt mètric comú per a seguir amb el ritme iàmbic. No sembla coherent, però la raó principal resideix en el processament cognitiu: està sobradament demostrat per la psicologia de la música que una vegada percebut i consolidat el ritme, la capacitat cognitiva de l'oïdor tendeix a seguir amb aquest (Coen, 1957). Observem igualment l'inici amfíbrac el qual assolirà importància estructural en alguns moments.

Al final del vers «seguint el *rumb* del vent», el problema és menor, ja que té el pes de nivell de tactus (pols marcat pel director) i és motiu d'inici de cadència plagal. De nou s'hi observa també la dilució en corxeres.

Soprano

Jo-ven-tut queen-cens tot el món, es-tre-nant la sen-de-ra del teu temps, fa-le-

Sop.

gri-a t'om-pliel pul-mó se-guint el rumb del vent

Vers 7

La síl·laba de «fàstic» hauria de quedar en temps més fort; ací la feblesa es compensa per la immobilitat de les notes de l'harmonia acompanyant. La síl·laba de «gràcia» queda reforçada mètricament pel seu efecte sincopat, queda nua i no resol ací l'anisorítmia. El que fa Blanquer és una

imitació simultània del cap del vers en veus inferiors amb un iambe en el tenor, el qual s'emporta l'atenció de l'oïda. Observem la presència de l'amfíbrac en la segona meitat. Aquest canvi de ritme indica un punt estratègic i, efectivament, està preparant una cadència en un punt estructural.

Vers 9

La síl·laba «glop» hauria de ser més forta comparada amb el final de «convidant», tot i que és cert que queda en fort. En un nivell inferior al tactus, al costat de la dilució en el corrent de corxeres, la presència d'una dissonància forta de setena major amb les contralts s'emporta l'atenció de l'oïda i, a més, aquestes

canten un altre text completament ritmat en notes llargues, amb la qual cosa «glop» queda un poc emmascarat. També és important la presència de tres amfíbracs consecutius i un altre més que el seu final pivota amb el iàmbic, indicador rítmic de canvi a nivell de microsecció dins d'una altra secció major.

Versos 10-11

Ací, l'interés no se centra en solucionar cap anisorítmia. Hi ha dues qüestions a observar. Per un costat, la resposta de les sopranos als tenors s'ha estretit en un temps, fet que aporta tensió; aquesta entrada sobredimensiona

l'accent, el qual arriba a competir amb el temps fort principal i la frase «l'amor és cego i sí que veu» queda emmascarada entre la resta de veus. Ací, Blanquer sembla buscar un efecte dramàtic.

Una mica més interessant, rítmicament parlant, és l'ús de peus mètrics diferents de manera simultània: amfíbrac contra

anapest, amfíbrac contra iambe, en poc espai temporal per a confluïr en el iambe final. És un símptoma de canvi de secció estructural.



Amand Blanquer, un gran col·laborador.
Una aproximació al tractament musical del text

Vers 16

La síl·laba «tin-dre» podria ser la més anisorrítmica de tota la peça per entrar nua d'altres veus; queda reforçada en ser l'inici d'un corrent de corxeres. També són d'interès les paraules següents on el pes mètric queda diluït pel corrent igualador

de corxeres. D'altra banda, és conegut per la psicologia de la música que el primer i l'últim esdeveniment d'una cadena de tres o més esdeveniments igualment espaiats adquireixen un accent perceptiu (Povel & Essens, 1985).

Versos 18-19

El canvi de dinàmica en «Jo-ven-tut», així com els accents, tenen un poder igualador del pes rítmic. La síl·laba «tens» és una de les excepcions en què obliga les veus a cantar dues notes per síl·laba. En el nivell inferior al tactus, es mantenen els iambes majoritaris de la peça, mentre que els troqueus inicials del vers, a nivell de tactus, indiquen canvi de secció. És interessant també l'ocupació de cinquenes justes buides sense tercera. No poden arribar a aconseguir la categoria d'acord, però acústicament són molt ressonants, fet que, no solament canviarà de secció, sinó que aquesta es caracteritzarà per constituir durant uns instants un món sonor completament diferent.

van anar desapareixent de les partitures fins que serien prohibides en els tractats de la matèria. D'una banda, l'abús de què van ser objecte durant el primer gòtic musical van provocar un gradual rebuig estilístic. En el segle XVIII, amb la publicació de Rameau del llibre *Traité de l'harmonie réduite à ses principes naturels*, el 1722 seria la defunció d'aquestes cinquenes, ja excepcionals, per motius acústics. Els acords amb

Apartem l'estudi rítmic un moment per a fixar la mirada en un aspecte harmònic molt interessant en la lletra d'assaig E, corresponent al vers 19 de la numeració d'anàlisi realitzada (exemple anterior després d'«una vida millor...»):

Blanquer (1975). *Tres Cançons sentimentals*, p. 3.

Sopranos i contralts, clau de Sol (dos pentagrames superiors). Tenors en clau de Sol –sona vuitena baixa– i baixos en clau de Fa en quarta línia (dos pentagrames inferiors). Tercer compàs després d'E, dos compassos complets en cinquenes justes paral·leles entre tenor i baix.

cinquenes justes paral·leles són massa estàtics i ressonants i desequilibren la resta de veus. Durant el Barroc tardà, el Classicisme i tot el Romanticisme se'ls va considerar prohibits. Serà en temps de Debussy quan es recuperaran aquestes cinquenes justes en paral·lel amb altres veus, tractant-les com a melodies paral·leles amb requisits modals i tonals per al seu ús correcte.

Per a la persona no iniciada en les lleis de l'harmonia, aquestes cinquenes

Aquest exemple de Blanquer n'és un. Ací es justifiquen com una continuació de les cinquenes buides anteriors dins d'un llenguatge modal. Un condicionant major és que es tracta d'un passatge clarament tonal. L'oïdor es troba en una gota de tonalitat dins d'un oceà de modalitats. Després, la percepció es desplaçarà cap a la lluentor acústica d'eixa melodia quintada, que en aquest moment del poema també és un altre efecte

dramàtic. En altres paraules, la tonalitat ha sigut modalitzada. D'altra banda, l'obra completa no pot dir-se que siga cíclica, però sí que hi ha elements de la primera cançó en la segona i, sobretot, en la tercera. Aquest recurs no respon sinó a criteris d'unitat. Un dels elements emprats en la tercera de les cançons són aquestes melodies en cinquenes paral·leles tan volgudes per Debussy. Són, sens dubte, un element d'unió.

Vers 21

Tonalment parlant, s'ha entrat en el camp del tancament de la peça: el Mi bemoll –napolità de Re– Re dominant de Sol (II de fa) i acaba la peça en Fa. Rítmicament, s'observa de nou una marcada polirítmia. El primer Mi bemoll prové d'un iambe anterior amb el qual formava un grup pivot per a constituir-se en dos dàctils, competint amb un amfíbrac i tornada als iambes, i de nou aquesta polirítmia ens situa a l'entrada d'un punt

estructural nou, aquesta vegada dins del desenvolupament terminal.

L'última sí·l·laba del «a-ve-nir» cau en les dues ocasions en temps feble i la solució una altra volta és la dilució de la importància rítmica en un nivell inferior al tactus, tot conduint l'atenció perceptiva cap a la següent sí·l·laba forta i de major durada. També es pot veure com un troqueu seguit d'un iambe en pivot al dàctil.

Soprano

En l'a - ve - nir te - nim tots fe:

Versos 24-25

És una altra de les poques ocasions en què Blanquer obliga a cantar dues notes per sí·l·laba. Demana al cor *meno mosso*, està acabant, i alterna els dos ritmes majoritaris de l'obra. En la paraula «que» hi ha un

reforç perceptiu del ritme pel fet que inicia un fort corrent de corxeres ascendents que li segueixen, com hem anomenat abans, amb la qual cosa la paraula «que» és de cautelosa interpretació.

Soprano

Jo-ven - tut, jo-ven - tut que vols tin-dreel sol en tu



Amand Blanquer, un gran col·laborador.
Una aproximació al tractament musical del text

El vers 27, no ens aporta cap novetat.

A partir d'ací ja podem respondre a la pregunta de com el compositor evita o construeix diferents solucions que disminueixen la percepció d'anisorítmies o augmenten el caràcter de percepció isorítmica:

- Canvi de compàs a nivell de tactus.
- Reforç perceptual amb un grau harmònic estructural.
- Immobilitat parcial en la resta de veus.
- Ràpida entrada imitativa en una altra veu.
- Emmascarament amb dissonàncies fortes.
- A nivells de pulsació inferior al tactus, orientar la percepció cap a notes breus, amb un mínim de tres notes, diluint la força relativa dels accents perquè en resulte un reforç perceptiu de la primera, i/o en temps o part feble.

Malgrat que en el pla d'estudis de Blanquer no s'estudiava psicologia de la música, es podia arribar a les mateixes conclusions sense fonaments psicològics, bé de manera experimental, bé a través de l'estudi de models.

No ens hem entretingut en la relació contingut-música. Sobre aquest

tema: «haurem d'establir el que l'obra d'art intenta oferir-nos, i no el que n'és merament la causa intrínseca. És més, en tota música composta sobre poesia, l'exactitud en la reproducció dels esdeveniments és tan alié a la valoració artística com ho és la semblança que tinga un quadre amb el model; després de tot, ningú no ha de poder comprovar aquesta semblança dins de cent anys, mentre que l'efecte artístic roman inalterable» (Schoenberg, 1977). És a dir, un estudi centrat en el contingut i el significat del poema no serviria de massa per a aclarir la relació Valls-Blanquer.

L'obra de Joan Valls va ser, és i serà analitzada per a l'ensenyament i el gaudi de les generacions presents i futures. Per contra, l'obra d'Amand Blanquer va quedant gradualment diluïda des de la seua trista desaparició. Hi ha considerables esforços centrats més en l'anecdòtic que a dilucidar recursos, influències, fonts i estratègies de resolució de problemes compositius als quals triava enfrontar-se. Les anàlisis publicades són del tot insuficients, atesa la magnitud del seu treball. A mesura que el temps passa, hi ha un major imperatiu per a un estudi sistemàtic i científic amb el mateix objectiu: extraure ensenyaments i obtenir un major gaudi de la seua obra.



Agraïments

Al fons Joan Valls i Biblioteca Municipal d'Alcoi per l'accessibilitat als materials de treball.

Referències

- BALMER, Y. (2009). Portrait de Daniel-Lesur en critique musical: Pour ou contre la musique moderne?. In C. AUZOLLE (ed.), *Regards sur Daniel-Lesur compositeur et humaniste (1908-202)*. París: Presses de l'Université Paris-Sorbonne.
- BLANES, M. L. (2006). *Amando Blanquer: Vida y obra. Una aproximación a su repertorio pianístico*. Alacant: Institut Juan Gil Albert.
- BLANQUER, A. (1964). *Canta la Verge*. [Partitura]. París. Néocopie Musicale.
- (1967). *Tres cançons sentimentals*. [Manuscrit]. València.
- (1975). *Tres cançons sentimentals*. [Partitura] València: Piles.
- (1990). Evocació d'una amistat. *Canelobre*, 17/18, 21-22.
- BOULEZ, P. (1981). *Points de repère*. París: Christian Bourgois.
- COEN, J. (1957). Subjective Probability. *Scientific American*, 197(5), 128-138.
- COOPER, G., & MEYER, L. B. (1960). *The Rhythmic Structure of Music*. Chicago: Chicago University Press.
- DIBELIUS, U. (1966). *Moderne Musik 1945-1965*. Múnic: Piper.
- FERRANDO, A. L. (2014). *Jofré* (1965): un projecte operístic de Joan Valls Jordà amb música d'Amand Blanquer. *Ítaca*, 5, 281-313.
- (2015). Joan Valls: Papers de música i de músics –sense pentagrames–. Inèdits i semienèdits. *Ítaca, Revista de Filologia*, 6, 235-255.
- (2016). Elements literaris en la música del compositor Amand Blanquer. In E. CUTILLAS (ed.), *La Diversidad en la Investigación Humanística. V Jornadas de Investigación de la Facultad de Filosofía y Letras de la Universidad de Alicante*. Múrcia: Compobell.
- FERRANDO, F. (2000). Joan Valls i la música. *L'Aiguadolç*, 26, 129-132.
- GARCÍA DEL BUSTO, J. L. (1992). La generación musical de 1890. In G. B. MASÓ (ed.), *Historia de la música de la Comunidad Valenciana* (p. 341-360). València: Editorial Prensa Alicantina.
- GAVOTY, B., & LESUR, D. J. Y. (1957). *Pour ou contre la musique moderne?* París: Flammarion.
- GERMAIN, P. (2009). Vers une éthique de la composition musicale. Daniel-Lesur et Pierre Wissmer. In C. AUZOLLE (ed.), *Regards sur Daniel-Lesur compositeur et humaniste (1908-202)* (p. 95-105). París: Presses de l'Université Paris-Sorbonne.
- LERDAHL, F., & JACKENDOFF, R. (1983). *A generative theory of tonal music*. Cambridge, MA: MIT Press.
- LÓPEZ-CHAVARRI ANDÚJAR, E., & DOMÉNECH, J. (1978). *100 años de música valenciana, 1878-1978*. València: Caja de Ahorros de Valencia.
- Manzano, M. (1995). Relación entre texto y melodía de tradición oral. *Anthropos*, 166-167, 91-98.
- MIRÓ, A. (1984). *Amando Blanquer en su vida y en su música*. Alcoi: Caja de Ahorros de Alicante y Murcia.
- (1989). *Joan Valls, vida y obra de un poeta*. Alcoi: Caja de Ahorros del Mediterráneo.
- (2001). *Amando Blanquer en su vida y en su música (Segunda Parte)*. Alcoi: Alfagràfic.
- MURAIL, T. (2005). *Modelos acústicos, modelos perceptivos, estructuras formales*. Ponència presentada en els cursos d'especialització musical 2004-2005, Alcalá de Henares.
- POVEL, D., & ESSENS, P. (1985). Perceptions of temporal models. *Music Perception*, 2, 411-440.
- SCHOENBERG, A. (1977). Des rapports entre la musique et le texte. In L. STEIN (ed.), *Le style et l'idée* (p. 118-121). París: Buchet/Chastel.
- SEGUÍ, S. (1997). *Manuel Palau (1893-1967)*. València: Consell Valencià de Cultura.
- WERNER, J. J. (2009). L'atelier de composition de la Schola Cantorum. Daniel-Lesur et Perre Wissmer. In C. AUZOLLE (ed.), *Regards sur Daniel-Lesur compositeur et humaniste (1908-202)* (p. 91-94). París: Presses de l'Université Paris-Sorbonne.



Amand Blanquer, un gran col·laborador.
Una aproximació al tractament musical del text

Annex I

Reconstrucció de la *Tonada de Joventut* segons el fraseig musical.

Joventut que encens tot el món,
estrenant la sendera del teu temps,
L'alegria t'ompli el pulmó
seguint el rumb del vent.
No analitzes els bens de la terra
que molt sovint fan un gust d'engany.
Alliberat del fàstic
dels consells sense gràcia,
busca sempre el goig en la puresa del cel blau.
Sona l'aigua de la fonteta
convidant al glop més fresc.
L'aigua clara fa vista clara,
l'amor no és tan cego i sí que veu.
Amaràs una donzella
per abeurar-te en el seu voler.
[Joventut que encens tot el món,
Estrenant la sendera del teu temps,]
Tindre llibertat i goig jolieu vols tu
perquè saps que conqueriràs la pau del món.

Una vida millor nostre somni alcança,
per les rutes de l'amor
sempre hi ha esperança.
En l'avenir tenim tots fe:
No vesar ja més sang,
Vore en tots al germà
benvolgut pau i rectitud.
Joventut, joventut
que vols tindre el sol en tu,
Per alçar la passió,
cançó de vent i amor.

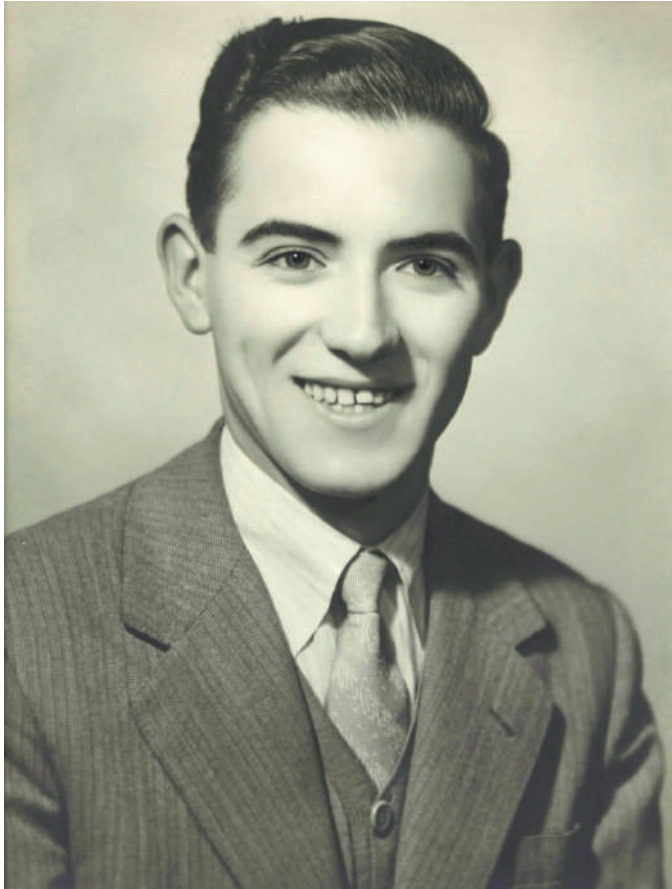


Annex II

		Síl·labes fortes (On no correspon un "X", síl·laba anisorrítmica)															
Núm.	Vers	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1	Valls			X			x			x							
	Blanquer			x						X							
2	Valls			x			x				x						
	Blanquer			x			x				x						
3	Valls			x	x				x								
	Blanquer			x	x				x								
4	Valls		x		x		x										
	Blanquer		x				x										
5	Valls			x			x			x							
	Blanquer			x			x			x							
6	Valls				x			x		x							
	Blanquer				x			x		x							
7	Valls		x			x				x			x				
	Blanquer		x							x			x				
8	Valls	x		x			x				x					x	
	Blanquer			x			x						x			x	
9	Valls	x		x					x				x			x	x
	Blanquer			x					x				x				x
10	Valls	x		x			x		x								
	Blanquer			x					x								
11	Valls			x				x			x			x			
	Blanquer			x				x						x			
12	Valls			x				x									
13	Valls				x				x		x						
	Blanquer				x				x		x						
14	Valls			x			x			x							
	Blanquer			x						x							
15	Valls			x			x				x						
	Blanquer			x			x				x						
16	Valls	x				x		x		x			x				
	Blanquer			x				x					x				
17	Valls			x					x		x			x			
	Blanquer			x					x		x			x			
18	Valls			x			x										
	Blanquer	x				x	x										
19	Valls	x		x			x			x				x			
	Blanquer			x			x			x				x			
21	Valls				x		x		x								
	Blanquer				x		x		x								
22	Valls			x			x										
	Blanquer			x			x										
23	Valls	x			x			x			x		x				x
	Blanquer				x			x			x						x
24	Valls			x			x										
	Blanquer			x			x										
25	Valls			x			x		x								
	Blanquer			x					x								
26	Valls			x			x										
	Blanquer			x			x										
27	Valls		x		x			x									
	Blanquer		x					x									



Amand Blanquer, un gran col·laborador.
Una aproximació al tractament musical del text



LA LÚDICA JOCOSITAT DE LA SÀTIRA

L'HUMOR EN L'OBRA *CENT SERAFINS* DE JOAN VALLS

Pep Jordà



L'humor, com l'aigua o el sentit comú, és un be escàs. També en l'obra de Joan Valls Jordà que, malgrat que es va iniciar l'any 1934 amb un sàinet satíric *Quatre de la terra*, no va tornar a fer acte de presència fins dos dècades després quan l'autor havia assolit una certa maduresa, publicat cinc llibres, guanyat nombrosos premis i es trobava a punt de rebre -per primera vegada- el prestigiós premi Ciutat de Barcelona amb el poemari *Paradís en blanc*.

Va ser per eixes dates, concretament l'Abril de 1963 (el mes que passen les coses a Alcoi) quan Valls va encetar al periòdic *Ciudad* una col·laboració setmanal amb el pseudònim de Serafí (no se sap si per la vessant de nom propi o per la d'esperit celestial de les altes jerarquies angelicals) que es perllongaria durant dotze anys, fins l'Abril (veieu?) de 1975 i que donaria com a resultat 500 poemes. Mig miler de cròniques humorístiques escrites en vers.

Finalitzada la col·laboració, un centenar d'aquests poemes es van recopilar i publicar -eixe mateix any- en

el volum *Cent Serafins*, l'edició del qual va anar a càrrec de l'Obra Cultural del Monte de Piedad de Alcoi. En la ressenya de la solapa el periodista Floreal Moltó deia el següent: *'El autor plasma en estas páginas el fruto de una faceta poco frecuente en él: el humorismo en versos de corte popular y atemperados a la lúdica jocosidad de la sátira. En ellos se atestigua el clima social de la época, la psicología de un mundo cambiante y contradictorio'*.

Aquesta gongorina però encertada definició sobre la poesia jocosa de Valls, es veuria ratificada i ampliada amb el comentari que dels *Cent Serafins* va fer el poeta i crític valencià Lluís Alpera al llibre *'Sobre poetas valencianos i altres escritos'*: *'Es una muestra de l'altra lírica que va conrear Joan Valls: la popular i la folklòrica en aquest cas paròdica i irònica, plena d'elements costumistes i tradicionals del seu entorn. Tot i que sovint treu una forta crítica social podem afirmar que el seu humor mai no traspasa la ironia amable, la sàtira enginyosa, el sarcasme moderat'*.



LA LÚDICA JOCOSITAT DE LA SÀTIRA L'humor en l'obra *Cent Serafins* de Joan Valls

Popular i folklòrica, sí. Paròdica i irònica també, plena d'elements costumistes i tradicionals, sens dubte. Però què hi ha del sarcasme moderat? És l'humor de Valls -com assegura el crític- una burleta amable o, pel contrari, està més a prop d'una espècie de contraverí catàrtic per fer suportable l'existència? I pel que respecta a la forta crítica social, planteja l'autor alhora un ideal de felicitat i propostes de com assolir-lo o és únicament com les colzades que es repartien Statler y Waldorf - els ancians del *Muppet Show*- dels seients a la llotja del teatre? En definitiva, quin és l'humor que Valls utilitza als *Cent Serafins*?

Partint de la premissa que definir l'humor, com deia Groucho Marx, sempre és una cosa complicada (*Humor es posiblemente una palabra; la uso constantemente y estoy loco por ella. Algún día averiguaré su significado.*) el

millor que podem fer per respondre la pregunta és escabussar-nos en els poemes -prèviament agrupats temàticament- i analitzar-los tractant d'esbrinar l'humor que l'autor utilitza.

Coses de l'idioma, l'humor enginyós

En aquest grup s'inclouen els poemes que aborden una de les preocupacions vitals de Joan Valls: l'ús i ensenyament del valencià. El que en paraules de Floreal Moltó seria '*la propia lengua de su tierra, tan cara al autor, y a la que ha dedicado siempre sus más fervorosos desvelos y con la que ha conseguido sus más destacadas cotas creacionales*'.

Efectivament, és en aquest arc temàtic on l'autor dóna el millor de sí, on es mostra més amable i juganer i on practica un humor divertit que mig segle després encara manté íntegra la seua vigència.

Un exemple d'això són poemes com *Corrupcions de la parla* -que enceta el llibre- o *Impureses de la parla* on analitza la llengua utilitzada per alguns indígenes alcoians, una barreja de castellà i català malparlat. *D'ortografia valenciana* recorda que la ch 'és una lletra morta / en l'idioma valencià'. I *Barbaritat lingüística* ironitza sobre com se'ls *atraganta* la [ll] als locutors castellans.

També *Canvi de llengua*, on un nou ric parla castellà sense dominar-lo amb resultats catastròfics per a l'idioma, tal i com li passava al senyor petit i eixerit de Santa Coloma, de La Trinca. O *Topònims adulterats* on s'evidència el ridícul que resulta traduir topònims valencians al castellà per afavorir la comprensió lectora dels forasters (*Si així anem, qualsevol dia / vorem rotuls d'esta mena: / 'Los realitos' (¡Qué mono!) / 'Pinar de Asencio (¡De crema!) / 'El revolcado' (Qué fi) / i si la rauxa campeja / al vell Pont de la Petxina / diran 'Puente de la Almeja'*)

Tot i que el tema no és la llengua, també mereixen figurar en aquesta secció *La Grip*, un poema escrit amb paraules esdrúixoles tal i com anys després faria





Joan Valls en la Penya El Birlo

Javier Krahe amb la cançó *Antípodes*. I *Olors*, una pirueta sinestèsica que aconsegueix capturar entre lletres els olors '*borres i draps / l'oli de les mesclaes / cagaferro oxidat / sulfuro, vedriol / i ferritja de manyans*' d'un Alcoi industrial, gairebé desaparegut, que alguns porten a la memòria i altres a la punta del nas.

Acabarem aquest apartat amb el serafí *Commemoració*, on el poeta deixa de costat qualsevol intenció lúdica per celebrar amb joia i orgull el 500 aniversari de la publicació del primer llibre imprès a la Península Ibèrica l'any 1474, a la ciutat de València i en valencià, *Les trobes en lahors de la Verge Maria*.

Cròniques d'un poble, l'humor amable

Aquest grup recull els serafins de caràcter etnogràfic centrats en tradicions alcoianes com els Reis Mags o les festes de Moros i Cristians, que l'autor tracta d'una manera emotiva amb un humor afectuós i tendre del que regalima sempre un filet de nostàlgia. És el cas d'*Enyorances*, en evocar l'arribada dels reis mags l'any 1926,

el de la gran nevada. O *Del folklore fester* on incorpora, a més, elements lleument escatològics per parlar de la saborosa olla de músic i dels pets que provoca la seua ingesta. Pets, que amb el cul i la merda, són tres dels motius més soferts i engrescadors de tota creació humorística.

També s'inclouen els serafins que tracten d'afers alcoians que ja eren de rabiosa actualitat als anys seixanta del segle passat i que, cinquanta anys més tard, continuen en el mateix punt on els va deixar. Poemes on l'humor s'afila i adopta un aire punyent per tractar temes alcoians eterns com: *Eclipse de pantalla* sobre el cardat alcoià, *Diàleg sobre secor* sobre la pertinaç sequera que ens visita periòdicament, *Alcoi en l'Estiu* sobre les possibilitats de la ciutat com a destinació turística (*en tot lo que va de més / només visita un francès / la placeta del Carbó*) i la incongruència de tindre tancat els establiments hostalers diumenges i festius (*si algú de fora recalca / fàcil és que fassa pala / en este racó del món / perquè en lo poquets que són / els hostalers alcoians / ja qui ostenta en lletres grans / - cosa rara en altres zones - / 'Cerrado por vacaciones'*) i - com no! - la necessària i forçosa crítica al cartell de 1968 en *Un cartell de festes (calidoscopi esotèric / d'una greixonera abstracta)*. Obra, per cert, de l'artista Manuel Arjona.

Al fil de la notícia, l'humor irònic

En aquest grup, es recopilen els serafins que Valls va alinear amb l'actualitat nacional i internacional, on s'aprecia un repunt en la gradació de l'humor cap a una certa ironia, aprofitant esdeveniments que li permeten reflexionar sobre l'absurd del món sense aportar cap -o gairebé cap- moralitat. És el cas de *Cors de recanvi*, publicat unes setmanes després que el doctor Barnard realitzara el segon trasplantament de cor de la història. O *L'aplegà a la Lluna*, huit dies més tard que Neil Armstrong ficara una pota terrestre al Mar de la Tranquil·litat.

L'Ovni (publicat en els dies que Rússia va recuperar -suposadament- una nau extraterrestre per fer-li l'autòpsia a l'alienígena que la conduïa) que va dels



LA LÚDICA JOCOSITAT DE LA SÀTIRA L'humor en l'obra *Cent Serafins* de Joan Valls

albiraments d'aquests aparells i que Valls relaciona amb *la diària excelsitud / de fer-se el vermut / a colps de café-licor*. O *Què eixirà d'aquesta època?* on respon a la pregunta formulada per ell mateix amb una altra pregunta (*home nou u orangutà?*) coincidint amb l'estrena de *'El planeta de los simios'* a la ciutat.

Qualsevol temps passat va ser millor, l'humor satíric

En aquests serafins que barregen escenes de la vida quotidiana amb la constatació de la marxa inexorable del temps –subratllada per la modernització de la societat i l'aparició de nous hàbits– l'humor irònic de Valls s'incorpora ara primer la sorpresa i tot seguit la indignació cap a tot allò que és nou o ve de fora, en línia amb el que li passava al veí de *Amanece que no es poco*, quan Jimmy li demanà un lloc per hostatjar-se: *Se tiene miedo de lo que viene de fuera, por lo que le pueda ocurrir a las mujeres, usted ya me entiende*.

Gairebé tot és nou i tot el que és nou es sospitós i potencialment perillós.

Des del whisky (*¿Com pot ser que el whisky agrade / freqüentment m'he preguntat / tenint eixe gust horrible / de sabatilla suà?*) una *Película d'Espies* (*besades a boca plena / i tan vives en l'escena / que feien iai! vomitar*) el vers lliure *Això de ser poeta* (*línies tallades arreu / no poden ser poesia / sinó trista algarabia en desfaciada veu*) les *Conserves de peix*, el costum de llençar *Arròs en els casaments*, *La llet d'ara* –pasteuritzada i embotellada– *El piropo*, les discoteques (*Llibertat de moviment*), les *Revistes xismogràfiques* i, fins i tot, els objectes decoratius que hi ha *En alguns escaparatges* i que no tenen res a veure amb el que es ven a l'interior.

El turisme és un gran invent, l'humor hortolà

Per què un elevat percentatge de serafins tracta de l'estiu i les vacances en totes les modalitats (platja, camp, muntanya o quedar-se a casa) és una pregunta a la que algú haurà de respondre en algun moment. O no. El cert és que aquest grup temàtic que aborda des de les *Morenors estiuenques* l'estrès post vacances (*Estranya malaltia*)





o els deutes (*Vacances i morrions*) que provoca l'estiueig Valls li té una certa retirada a Paco Martínez Soria, observant la realitat amb una actitud de rebuig cap als nouvinguts -els bàrbars del nord- des de la superioritat mediterrània, tot adobat d'un humor molt proper a Bernat i Baldoví, pel que fa a l'exhibició de tota la fruiteria sexual valenciana.

És el cas de *Els esplèndids turistes* (àvids de melons i figues) *Mosques typicals* (*es fartaran de melons / de figues i de tomaques*) o *Fenomenologia estiuenca* que conté més fruites i hortalisses que tot Mercavalencia un divendres de matí (*en l'estiu tot té la plètorà / de la fúria universal / els arbres van carregant-se d'exuberància fruital/ el codonyer, la pomera / la vinya i el melonar / la prunera, el magraner / l'albergínia i el cacau... / les figues napolitanes i les meloses verdals*) és lògic que amb tanta fruita i tan descans / fa que se'n puge, als nou mesos / el grau de natalitat.

Tensió sexual no resolta, l'humor amb poca gràcia

Aquest darrer grup reuneix els serafins que tenen com objecte la dona i les conseqüències de la seua emancipació que es van començar a notar al país en la dècada dels seixanta del segle vint. Emancipació que el poeta no portava gens bé, potser perquè en eixa època ja havia complit seixanta anys i se li feia difícil empassar-se les xiques ye-ye o perquè tenia un cert punt mitja-me'n- queda el cas es que ni veia amb bon ulls les unions extra matrimonials *A priori*, ni *l'Amor manual* (*però en estiu la 'manopla' / sobre el descot de les dames / - part darrera - a mi em pareix poc higiènic / poc laudable.*) que les dones conduïren, *Venus al volant*, o les *Revistes teatrals* de les que en més d'una ocasió hauria sigut espectador. D'una altra manera com es podria preguntar: *¿On anirem a parar? / Vindrà de l'art l'extermini / si es resol tot a mirar / l'exigüitat de un bikini?*



LA LÚDICA JOCOSITAT DE LA SÀTIRA L'humor en l'obra *Cent Serafins* de Joan Valls

El cas es que aquest desgrat per la dona moderna en alguns serafins fa una espècie de tombarella i es transmuta en un humor barroer i poca gràcia com, en *Dones en pantalons* (i n'hi ha qui tenint cos / axaparrat de gerró / no provant-li el cenyiment / masculí dels pantalons / sol semblar-li una poltrota / a punt de fer rebentó) o *En la platja 'El Postigueta'* on aborda dos temes candents per Valls: les dones i la prevenció contra els estrangers. Questions que esdevenen en una espècie de tempesta perfecta verbal quan es tracta d'una dona, estrangera i anciana per demés: *Passar no podia avant: / me s'atravessa un bikini / El portava una jaganta / que semblava ser noruega. / Falta li fea una manta / perquè arrapava els setanta / i era un feix d'ossos en brega... Una bruixa escandinava / més vella que la picor.*

Comiat i tancament, una reflexió

Arribats a aquest punt cal fer-se de nou la pregunta inicial: quin és l'humor que Valls utilitza als *'Serafins'*? I respondre-la dient que no es tracta d'un únic tipus d'humor sinó d'una mescla, més o menys homogènia, que resulta més amable i enginyosa quan l'autor fa el que millor se li donava, defensar el seu idioma, jugar amb les paraules i treure punta als localismes (veieu *'El lèxic tradicional d'Alcoi en l'obra de Joan Valls' del lingüista'*, Eugeni S. Reig) i que adopta un to més acre i aspre a mida que Serafí s'eleva entre les jerarquies celestials i esdevé un censor de les persones que pensen o actuen d'una manera diferent del que per a ell era 'normal' fent palesa

aquella afirmació d'Henri Bergson sobre que *en el riure sempre hi ha una intenció no declarada d'humiliar*.

Afortunadament entre eixe humor que esdevé una espècie de flagell provincià, estret de mires i curt de pensament que més que a persones concretes assota uns temps que estan canviant, de vegades, apareix com per encís una mica de tendresa que aconsegueix fer més atractius els poemes. Tendresa que de vegades es combina també amb un poc d'amargura tal i com deixa entreveure en el serafí *La bona presència* (*Així es veu arraconat / privat i sense cap dret / el coixo, el manco, el baixet / l'esllanguit i el tresullat. / D'injustícia i d'inclemència / el món de hui està farcit, / valent més l'ase polít / que l'home d'intel·ligència / si del bon motle no ha eixit*) la qual cosa a més d'humanitzar l'artista i ajudar-nos a comprendre la vessant més aspra del seu humor ens recorda les paraules de Baudelaire: *l'home mossega amb el riure; però sedueix amb les llàgrimes*.



LA CANÇÓ DE MARIOLA

O EL PARADÍS DE JOAN VALLS

Vicent Luna



Per commemorar el naixement, "honorar la seua memòria i fomentar encara més la difusió de la seua obra literària entre les noves generacions", l'Ajuntament d'Alcoi ha declarat institucionalment el 2017 com ANY DE L'ESCRITOR JOAN VALLS. Al llarg d'aquest any, i amb la col·laboració d'entitats culturals i cíviques de la ciutat, es portaran a cap tot un gran ventall d'activitats, unes adreçades a la població escolar i d'altres al públic en general.

Com a ensenyant, però també com a lector de la seua obra, he volgut aportar el meu granet d'arena per dignificar i posar en valor un dels nostres poetes més reeixits del segle XX. Un escriptor que per fer allò que més li agradava, escriure, no ho va tindre gens fàcil en aquella llarga i fosca nit del franquisme. Primer per ser republicà, però també per escriure, ai!, en català. De la seua vasta obra hi ha un poemari, *La cançó de Mariola*, que personalment em crida més l'atenció per la força i sen-

sibilitat amb la que Valls ens transmet tot un grapat de valors, tant necessaris en una societat com la nostra: atrafegada, individualista, urbana, materialista, d'identitat perplexa... El poeta alcoià Manel Rodríguez-Castelló, un dels que més ha aprofundit en la seua obra, ens diu que *La cançó de Mariola* és un "*cant a la terra i a la gent, d'invitació a estimar les coses pròpies, d'actualització d'uns valors que avui sabem irrenunciables: l'amor a la pau, l'harmonia, el silenci, la quietud, la contemplació, la solidaritat, el misteri [...], un poemari, setanta anys després, amb un "alt valor didàctic que podria omplir molts buits a les nostres escoles, a les nostres prestatgeries, a la nostra vida civil"*.

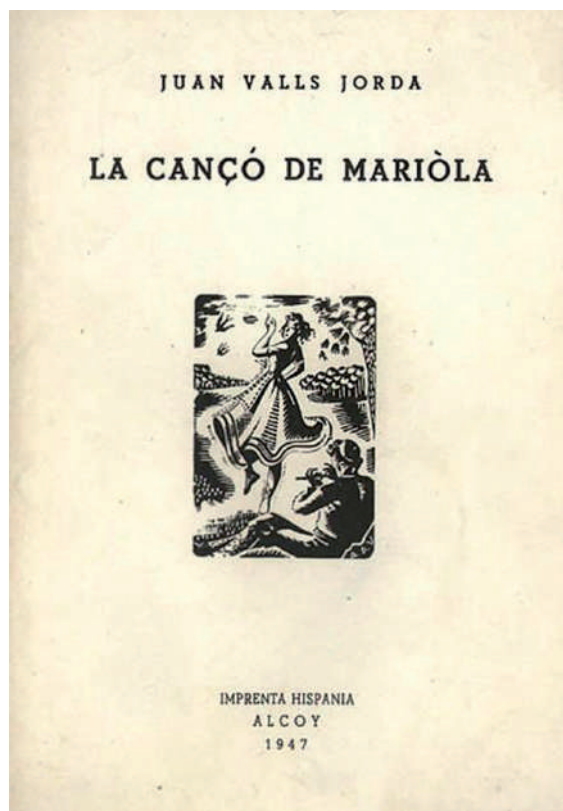
I precisament per aquest "*alt valor didàctic*", per contribuir a omplir les prestatgeries escolars i també per la gran quantitat de valors que transmet, he volgut enllestir un audiovisual sobre *La cançó de Mariola*. En primer lloc vaig fer una tria de poemes, cercant aquests



valors adés esmentats. Tot seguit calia escriure un text que ho lligara tot plegat. Així, hi ha la veu d'una narradora que fa de fil conductor, contextualitzant els poemes de Joan Valls a la Serra de Mariola. Poemes llegits per una segona veu que simula el poeta i que s'intercalen de tant en tant. Aquesta és la faena que ja està acabada, ara caldrà que un tècnic de so faça les gravacions i un altre el muntatge de les imatges. Tot seguit, i en format article, en teniu un resum.

.....

L'any 1947, set anys després de ser alliberat de la presó per ser republicà i pertànyer al Sindicat d'Escriptors i Artistes adscrit a la CNT, Joan Valls i Jordà va publicar el primer recull de poemes en català, *La cançó de Mariola*. Al llarg d'aquests set anys Valls va haver de partir les dures conseqüències de la postguerra, que durarien molts més anys, i l'exili interior com a escriptor en llengua catalana. Així doncs, tacat com a republicà i aïllat dels cercles literaris del cap i casal i de Barcelona, el poeta alcoià cercarà el seu propi univers poètic que identificarà, com ens diu Ferran Carbó, *"amb una illa voltada de mar"*, una illa que *"expressa l'isolament, la solitud en el món que l'envolta i que sovint se li revela com advers"*. Diu Valls en el seu poema L'illa solitària: *"Enmig del ventjol, pels homes ignorada, / voltada d'un gran cercle de blava immensitat, / filla gris del silenci, s'aixeca en sol nimbada / l'illa humil i perduda en l'horitzó daurat[...]"*. I Joan Valls, en aquell isolament interior, com tants altres escriptors, artistes, pintors, músics, excursionistes, llauradors, ciclistes, boletaires, lletraferits i gent de tota mena, cercarà la seua particular font d'inspiració: la Serra de Mariola. Aquesta serra per al poeta esdevindrà una mena de refugi, lloc d'esbarjo, de recolliment. Per això *La cançó de Mariola* és un cant al món de la natura, a la bellesa encisadora d'aquesta serra. Per a Rodríguez-Castelló en aquest poemari Joan Valls s'endinsa *"en el terreny íntim"* amb *"la voluntat d'exaltar la pròpia terra i paisatge com a espai de la soledat, la reflexió i el vol poètic"*.



El recull de poemes s'inicia amb Crida, una invocació inicial al gaudi de la contemplació de la natura: *"[...] Veniu a mi, homes del camp, / veniu a mi si voleu, / De la Mariola vénen / aquestes cançons i al vent / vaguen cabdellant la viva / corrandà dels ocell"*. I en aquesta crida el poeta ens convida a descobrir la bellesa i misteris d'aquesta serra, avui un dels Parcs Naturals més preuats que tenim, a escorcollar els seus racons, a beure de les seues cristal·lines fonts, a contemplar els barrancs i cims, a meravellar-nos amb les postes de sol, a embriagar-nos amb les flaires de coscolles, arboços, ullastres, llentiscles, aladerns, matapolls, estepes, mates, maquis i tota mena d'arbustos i arbrissons que caracteritzen la seua rica flora: *"Ací dalt, on tot és llum / i tot blau de cel en festa, / on vibra l'aura en les mates / de la salvatge foresta. / Ací dalt voldria jo, / una vesprada serena, / quan els núvols encotonen / com a joia l'alta cresta / i talla tires de brisa / la veñablina oreneta, / i el sol, amb tristor de l'Àngelus, / té ferides de rosella. / Ací dalt voldria jo / morir bevent-me una estrella / diluïda en un bes cèlic / i amb tòxics de ma quimera."*



Una serra, com diu la cançó popular i que tantes vegades hem cantat, "tota a florestes sí, tota a floretes no". I és que tota La cançó de Mariola traspua un missatge d'amor a la natura, i just ací serà on Valls trobarà aquesta pau i harmonia. Mariola per a ell esdevindrà el seu particular paradís: "*[...]Mariola és un matern/encís d'eterna fragància./ Amb ella s'oblida el pes/de la gran cadena humana,/i sols un respir d'olor/en l'espígol o en la sàlvia/pot donar-me el paradís/menut d'un minut de gràcia[...]*". Un paradís que ho és també per a tots els amants de la natura, i en especial per a la gent que viu en les tres comarques que l'envolten, l'Alcoià, el Comtat i la Vall d'Albaida. Per a la gent d'aquestes comarques, i el criteri del biòleg Josep Nebot és força reconegut, els límits del País de la Mariola estan clars: "*per ponent, la depressió de Bocairent [...] per llevant, la vall del riu d'Alcoi,[...] pel nord, la valleta*

d'Agres, amb el riu Clariano a l'oest i el riu d'Agres a l'est" i a l'oest, justament a Banyeres, s'obrin dues valls que tanquen la comarca de l'Alcoià: la Vall de Biar (amb les serres de la Fontanella i d'Onil) i la Vall de Beneixama (amb la serra de la Solana). Mariola, doncs, arriba just al límit marcat pel Tractat d'Almisrà l'any 1244. Amb aquest Tractat, i la caiguda l'any següent de Biar, Jaume I donà per acabada la seua conquesta per terres de *Xarq al-Àndalus*. Així doncs, Mariola va esdevindre per l'oest terra de frontera amb el Regne de Castella.

I la gent d'aquest País de la Mariola s'estima aquesta serra, i quan tenen una mica de temps lliure no dubten en anar-hi, perquè els guareix de tots els mals i els allibera del pes de la ciutat, del dur treball de cada dia, d'una vida estressada. Diu Valls en el seu poema "L'Ànima vola pels cims": "*L'ànima vola pels cims/*



feta esplai somniador./L'ànima està assedegada/d'aquest blau diví i sedós/de l'alba que, oferta, ens brinda/roses cèliques al front./He enconrat una amoro-rosa/joia silvestre d'amor./L'ànima vola pels cims./Des de dalt albira el món:/vall negra d'homes de pressa/que fan un confús soroll". És allí, envoltats de pinedes i coscollars, de cingleres i barrancs, allí perduts per sendes i camins que retornem a la mare natura. I llavors afinem els sentits que sovint perdem a la ciutat, i som capaços de diferenciar l'harmonios cant de la cadenera, el fugaç crit de la merla, o els precés del mussol al capvespre. I si seiem en un rocam i albirem l'horitzó, de vegades hi podem contemplar el vol ràpid de les cridaneres oronetes, o el planatge d'espervers, falcons o fins i tot alguna àguila. I de les olors? Déu meu, no hi ha una serra més perfumada que la Mariola, tota ella és com un mocador perfumat: "Pels cingles de Mariola/vaig igual que un pelegrí./Olc la ginesta, la sàlvia,/l'espígol i tot em diu/una rara melangia/de càntic esborradís/que grava

en la pedra grisa/segles de calma. En el cim/l'àguila explora l'immens/amb son vol meditatiu./Pels cingles de Mariola vaig igual que un pelegrí./ Del meu gest de bruixot místic s'ha burlat un teuladí".

Però des d'aquest rocam, o a sota d'un pi, a Mariola també hi podem escoltar el silenci, copsar la quietud, cercar la pau interior, deixar-nos portar per les emocions del nostre cor. I això és el que Joan Valls cerca en *La Cançó de Mariola*: "la solitud lluminosa de bellesa assossegada", "el silenci que és una estela de pregària", "una vesprada serena quan els núvols encotonen", "el murmuri de la brisa", "la immensa llum del cim", "una calma pensativa". I aquest silenci, quietud, contemplació, aquest escoltar el què ens diuen els batecs del cor de la Mariola, tot plegat i "amb respir d'aire puríssim". Joan Valls, com un naufrag en una illa, coneixia pam a pam aquesta serra que el tenia encisat. I la coneixia en totes quatre estacions. I és que Mariola, que gaudeix d'un clima típicament mediterrani, es vesteix al llarg de l'any amb els quatre vestits estacionals.



Per a la primavera Mariola ens té reservat el seu millor vestit, i tota ella esclata amb tots els colors del verd, tota una farmàcia botànica amb més de mil dues-centes espècies, algunes d'elles endèmiques de la pròpia serra. Llavors és allí on "riuen en or i vori el lliri i la margarida", "on té la flor del romer son aroma més fragant", on "olem la ginesta, la sàlvia l'espígol", "les mates aromàtiques", les "flairances del bon romer" i "el munt de roselles vives del capvespre". Mariola primaverall és com una "viva corrand dels ocells" que "crispèn de vidre l'ombria", que "broden d'argent la blava serenitat", com els "refilets del rossinyol". Mariola en primavera, tota ella és, com "la immensa llum del cim en la petita corol-la d'una flor".

I si Mariola esclata en colors en primavera, a l'estiu s'inflama "amb aqueixa llum pensívola" i ens cega amb tanta lluminositat. I és que com diu el refrany popular "a l'estiu, tota cuca viu". És llavors quan "la lleugera oreneta fa rúbri-



ques al blau" i *"el violí de la brisa crispa el càntic dels ocells"* i quan escoltem les *"burletes granotes des del fons del toll"*. Les vesprades d'estiu a Mariola són llargues i caloroses i si bufa una mica de ponent són xafogoses. I els dies que no es mou ni un bri d'aire, si seiem a sota d'un pi escoltarem les cridaneres txitxarres que canten i canten fins rebentar, i veurem les sargantanes prenent el sol, o aquell *"fardatxo escapadís que sota un timó s'ha amagat"* [...] i en la seua cua *"tot el solell s'ha nacrat"*. Però, i per la nit? Oh quina meravella, les nits d'estiu al cor de la Mariola són úniques. Ens podem deixar portar pel cant dels grills, del caro, del mussol o l'òliba, o també mirar el cel on *"les estrelles llueixen damunt els cims com agulles"* i el Camí de Sant Jaume guia els nostres somnis.

"Al juny, la falç al puny", diu un altre refrany. I és que en aquest mes els camps de cereals de Mariola, blat, ordi, civada... estan a punt per a segar-se. Entre juny i juliol els masovers de Mariola

es dedicaven a segar els seus bancals de cereals i en l'era que tenien al mas feien la batuda: *"Trill joiós de juliol/bat la daurada gavella/i la palla és un tresor/encafitat damunt l'era./La cobla del llaurador/és un ritme de peresa./Aigua de cànter de fang/a cada moment l'ofega/i hi ha un brunzir de vespers/en la ferrada parella./Quina fecunda suor!/Quina olor d'aspra rosella!/Trill joiós de juliol/ressona a l'esplai de l'era."*

Sens dubte l'agricultura, i també la ramaderia, han estat els dos aprofitaments més importants, i el mas la cèl·lula bàsica i tradicional de les explotacions agràries. Repartits per tota la serra de Mariola en l'actualitat hi ha més de trenta masos. Són coneguts, per citar-ne alguns, el Mas dels Capellans, el de Llopis, el Mas Nou, el del Racó Llobet, el de les Torretes, o el Mas Ulls de Canals. Joan Valls en la seua *Cançó de Mariola* va voler dedicar un dels seus poemes a les *Maseres de Mariola*: *"Maseres de Mariola,/mosses del mas llunyedà,/balleu al so de guitarra/*



que el camperol va tocant/aires antics del fandango/que a Barxell nasqué fragant/amb ritmes de la guitarra/i el tabalet redoblat.[...]

I després de tot un estiu sec Mariola està assedegada, però a finals d'agost comencen les tronades, les primeres pluges que els boletaires esperen en candeleta, doncs poden ser el presagi d'un bon any d'esclata-sangs. En canvi, aquestes tronades des de sempre han preocupat els llauradors, doncs sovint fan malbé les collites. L'església va saber buscar uns sants per protegir-los. Són els Sants de la Pedra, Abdó i Senén, l'un té unes espigues de blat i l'altre un sanglot de raïm. Al Camp de Mirra en celebren la festivitat junt amb la de sant Bartomeu,

allí tenen un refrany que diu: "*si plou per Sant Bartomeu, bona tardor tindreu*". I és llavors quan a Mariola "*els núvols formen una ronda negra, endolant la viva claredat immensa*", la "*boira al cim (porta) crespó de dol*" i de mica en mica "*les sendes s'omplin de groga fullaraca seca*".

Amb les tronades Mariola ens plora. I és que l'aigua és una de les grans riqueses d'aquesta serra. Si hem dit que la seua superfície és com un gran mocador perfumat, a sota és un gran dipòsit d'aigua, un immens aquífer. Aquestes bosses d'aigua poden mantenir-se ocultes, però sovint afloren a la superfícies donant lloc a fonts i brolladors, ullals, rierols... Així tenim la Font de Mariola, Mont-Blanc, La Cova, La Font Freda, El Sumadoret, El Xorrador, la Coveta, El Sapo, la Boronà, Font del Pouet, Font de l'Heura... Les aigües de Mariola aporten aigua a la conca de quatre rius: al sud el riu d'Alcoi o Serpis que es forma al terme de la capital de l'Alcoià, al nord el riu d'Agres que travessa la seua Valleta, al nord-oest el Clariano, afluent del riu d'Albaida, i per últim el riu Vinalopó que naix al cor de Mariola. El Vinalopó, aquesta "*sargantana d'aigua*" a la que es refereix Estellés, fa anys va ser un riu fabril, com també ho fou el Serpis. Aquesta Mariola de mil i una fonts, on tots alguna vegada hem anat a banyar-se en un toll, també encisà el poeta alcoià: "*Riuet verdiblaui, riuet/que llisca en la pedra blanca/la cançó dels meus deliris/d'anhels cèlics turmentada./Allí, feta un argent viu,/la lluna desmadeixada/el fervor esperançat/del meu romanç de maragda[...]*"



Tot i que el clima d'ara no té res a veure amb el que s'hi donà entre la meitat del segle XIV fins la meitat del XIX, coneguda com la "*petita edat de gel*", la veritat és que al cim de la Mariola neva quasi tots els anys. Al Montcabrer, amb els seues 1.390 metres, l'aire és més fred que a la resta del parc i és més probable que els flocs de neu arriben a terra sense desfer-se. Per això aquestes nevades poden romandre a les serralades de Mariola quasi una setmana. I és llavors que aquest blanc i angelical mannà, de mica en mica va fent saó i



omplint la panxa de Mariola. Testimoni d'aquella etapa, i repartides arreu del Parc Natural, hi ha un bon grapat de caves o neveres inventariades pels historiadors Jorge Cruz i Josep Maria Segura. La cava Gran d'Agres, més coneguda com la Cava Arquejada, s'ha convertit en tota una icona de Mariola. Joan Valls, en la seua *Cançoneta enamorada* ens parla dels hiverns a Mariola: “[...]Ara, quin defici/d’huracans i neus/em priven de vore’t/al pinar espés!/El llop hivernenc/de fred em mossega./El paisatge plora/amb gris inclemència./La neu ha cobert/petits vereqüets,/dels que per amar-te/jo a soles conec[...].”

Però l’amor no entén d’estacions ni tampoc de riqueses. No, l’amor ve quan ve i amb la persona més inesperada. I efectivament és així, de sobte arriba algú i li dóna per canviar la teua vida, per fer-la un xic menys complicada i una

mica més senzilla. A poc a poc, dia rere dia et fa entendre que el millor encara està per arribar. I quanta gent ha trobat aquest amor en aquesta serra, en una acampada, excursió, passeig o en la festa d’algun dels seus pobles? Joan Valls, com hem dit adés, el trobà en la persona de la seua estimada Roser Colomer. De fet, una part important de pomes d’aquesta *Cançó de Mariola* estan dedicats a la seua estimada, com aquet *Goig del camperol*: “Ben solejada la pell/i cantant la cobla vella,/amb l’alfàbrega a l’orella/i al trau un encés clavell,/jo, llaurador de Barxell,/fins ací pique la sola./El meu sospir d’allí em vola,/puix que els diumenges m’espera/la més bella masovera/de la Serra de Mariola./”

I és que aquesta Mariola, d’origen iber, llatí, àrab o català i que ja hi figura en la documentació de la Carta Pobla de Bocairent i Agres de 1256, és la joia de



La Cançó de Mariola o el paradís de Joan Valls



En la perfumada Mariola Joan Valls trobà el seu particular paradís, i ens regalà *La cançó de Mariola*, un cant d'amor a la natura, una crida on "*la pau del paisatge/esbrina l'ànima de sentiment: emoció sense fi/que penetrant dolçament obre un misteri de llum/al pentagrama quiet*". Sí, allí en la Mariola trobà el seu particular paradís, allí "*On té la flor del romer/son aroma més fragant;/en l'ondulada carena/de l'horitzó gris i blau;/on volen els soliguers/i va el pacífic ramat/de les calmoses ovelles/les esquelletes sonant;/on els murs d'un vell castell/heura d'oblit tenen ja/i fan niu les orenetes/als merlets arruïnats;/junt al cim de Montcabrer/que s'irisa wagnerià,/allí voldria en la mort/eternament descansar.*"

la corona de tots els pobles d'aquestes tres comarques que l'envolten. El País de la Mariola, la zona sud de les Comarques Centrals Valencianes, ha estat i és el motor fabril del País Valencià, el cor del país fidel a les seues tradicions i que, malgrat tants anys de persecució i de tota mena d'entrebancs, encara continua parlant la llengua dels fundadors d'aquell regne: el "*català de tots*" com diria l'escriptor Enric Valor, el "*bell catalanesc del món*" ens recordaria el cronista Ramon Muntaner. El País de Mariola, als peus d'aquest "*matern encís d'eterna fragància*", i malgrat els foscos i sibil·lins projectes de desarrelament que com una taca d'oli s'estenen arreu, resisteix. Així ens ho recorda el poeta de Burjassot "*Aquest és el país que avança/des de la il·luminada frontera.[...] Oh guerrillera Mariola verda!/Amb els genolls clavats a terra, et pregue.[...]Pregue per tu, perquè vigiles sempre,/perquè assegures un futur claríssim,/un dur combat, una dura victòria,/el clar fusell, l'espasa il·luminada./I pregue més: et pregue pels teus fills./Preserva, tu, aquesta raça indòmita,/aquest futur de gegants i senyeres![...]*."



Joan Valls i Jordà, el millor poeta del carrer Carme d'Alcoi tenia arrels mureres: son pare, Baptista Valls, era un murer que hagué d'emigrar a Alcoi buscant treball, es va emprar de barber al carrer de sant Francesc i ja casat amb Teresa Jordà s'hi va establir per sempre a Alcoi on nasqueren els seus fills: Teresa, Joan, Rosa i Octavi. La família Valls i Jordà mantingué molt activa la relació amb els seus familiars murers i els visitaven amb freqüència, cosa que li suposà al xiquet i al jove Joan una varietat de vivències que l'impactaren i enriquiren donat el gran contrast entre el món urbà alcoià més pausat i constrenyit, i el rural murer ple de llibertat per córrer i jugar per carrers i bancals.

Algunes d'aquestes vivències que deixaren forta empremta en l'esperit del jove Valls les relatà en quatre articles que publicà al Programa de Festes de Muro dels anys 84, 85, 86 i 87, gràcies

a la invitació del coordinador de la revista, Joan-Josep Pasqual i Gisbert, molt bon amic seu. Així ens explica la procedència murera de son pare i el periple fins assentar-se a Alcoi: *Açò que vaig a contar-vos va ocórrer a Muro –vila natal de mon pare, Batiste Valls, nat en 1882. Aleshores jo era un xiquet de 5 anys i, segons deien els majors prou eixerit i inquiet cara al món que acabava d'inaugurar amb els ulls oberts, ben oberts a les coses de les persones que em voltaven. En la primavera d'aquell any realitzava, amarat d'il·lusió, el primer viatge al poble on mon pare visqué fins als catorze anys i on, amb un volenterós impuls per alliberar-se de les feixugues tasques del camp, emigrava a Gandia en aquell trenet Xitxarra que tants recorden. Ben prompte entrà en una barberia de la Ciutat Ducal i allí, després d'un cert temps d'aprenentatge, ja complits els divuit anys, i considerant-se barber de dalt a baix agafava de bell nou el típic trenet, però*



aquesta vegada era de nord a sud, rumb a la ciutat d'Alcoi on entrà d'oficial en una perruqueria (allò de barberia ja començava a ser una mica arcaic) del carrer Sant Tomàs de la ciutat del Serpis. A força de constants estalvis un dia s'establí en un localet propi al número 7 del bullidor carrer Sant Francesc de la industriosa ciutat. El tercer dels cinc fills del seu matrimoni vaig ésser jo, una criatura menuda i escardalenca, però nerviosa i cenètica com la cua de les sargantanes."

I allò que tantes voltes el xicotet Joan hauria escoltat embadalit de son pare sobre com era Muro i la seua gent, per fi tingué l'ocasió de poder-lo visitar i passar-hi uns dies: *La meua il·lusió anava a complir-se: conèixer, per primera vegada, el poble de mon pare. El tren, després d'un viatge amenitzat per uns*

quants túnels, sempre emocionants per a mi, s'aturava a l'estació. Descobria un paisatge molt diferent al d'Alcoi i, també, vaig copsar que aquell poble no olia igual que la meua ciutat. Una vegada baixàrem del vagó sentí un fresc aroma de camp conreat, fragància inèdita per a mi.

Arribàrem al carrer Sant Vicent, tan encantador per a mi, encisant-me la blancor d'aquelles cases, quasi totes d'una sola planta. Presidia el carrer, com encara avui, un sant Vicent de manisetes al fons. El carrer era curt, semblava un atzucac, però al final per la dreta, conduïa una altra via del poble on es veien alguns bancals.

En una casa del carrer Sant Vicent ens reberen a cor obert tots els parents de mon pare: Dolors, Elisa, Pep Mengual i Pep Cerdà, els marits, i els meus cosins, Pepet, Amador, Eliseta i no recorde quins més.(...)

La vila de Muro ha representat per a mi les primeres delícies i vivències que sobre la vida rural vaig copsar en els llunyans temps de la meua infantesa. L'exuberància de les seues hortes, sobretot, infiltraren en la meua tendra sensibilitat un cúmul de sensacions inconegudes que m'embadalien pregonament, (...)"

L'experiència fou tan positiva que les visites sovintejaren entre la família: Teresa, la mare de Joan, era molt bona modista i les cosines mureres pujaven al carrer sant Francesc per fer-se els vestits de mudar, i els Valls alcoians baixaven a passar-hi alguns dies i proveir-se dels bons productes de l'horta murera. Com Joan patia un greu problema de salut, Muro fou un sanatori a l'aire lliure que podria contribuir al seu millorament físic i, ben segur, contribuí molt positivament en el seu esperit tan vivaç i receptiu:

Com de molt petit vaig sofrir un fort raquitisme originat per una lactància deficient, aquest fet clínic derivà en una anorèxia que m'aflebia, impedint-me un normal desenvolupament del meu estat físic, el qual era ròneg, donant-me un aspecte prou endeble i malaltís. El metge

Cardona, facultatiu de ma casa, de caràcter familiar característic de l'època, li digué a mon pare:

- Batiste: el teu fill viu en dèficit de calç. Podries enviar-lo al teu poble i allí, en contacte amb el sol, el camp i els bons aires, voràs com reviscola i recobra l'apetit. (...)

Mon pare i ma mare, atenent els consells del simpàtic metge Cardona, em traslladaren a Muro en el trenet que a mi tant m'emocionava per l'aliciet dels túnels que s'atravessaven en el trajecte.(...)

Les excursions que feia, acompanyat pels xiquets i cosins dels carrers Sant Vicent i Sant Roc, m'han deixat un record inesborrable. Dies de cel rasíssim i assolellats. Anàvem al riu, on ens remullàvem en conillet, collíem figues, móres i lledons, agafàvem culleretes, que dipositàvem en pots de llauna per observar-les de prop, tot descobrint la metamorfosi d'aquells petits animalets que, dia a dia, anaven convertint-se en verdes i brinca-dores granotes.

Un migjorn vaig dinar en companyia d'uns hòmens que feien la batuda de forment en les eres que hi havia al final, mà dreta, del carrer Sant Roc. Abans de dinar vaig contemplar la feina d'aquells hòmens en les eres. I com m'encantava vore el moviment de les forques escampant la palla i el ritme acompassat de les mules que voltaven menades per l'experiència infal·lible d'aquells treballadors del camp! De vegades entonaven unes cobles estranyes per a mi, d'origen morisc, segons em digueren. (...)

Recorde el dinar en l'era: una casola d'olla eixuta amb costelletes de porc i botifarres de carn. Jo veia menjar als hòmens de la batuda amb tan bon apetit que, a poc a poc, amb un crescendo d'encís insospitat, m'entrà una gana de dinar que no havia sentit mai i, aleluia!, em vaig endossar un plat ben curull d'aquella olla eixuta exquisidament cuita i fornjada per les dones d'aquells camperols, inclús vaig beure al gall d'una bóta que passava de mà en mà entre rialles i acudits dels alegres batadors.



Ja més majoret, el jove Valls mostrava una incipient vocació poètica, amb el consegüent interès pel domini de la llengua, i descobrí en el parlar de Muro una riquesa lèxica desconeguda per a ell que l'esperonaren a aprendre'n. Alhora també anava formant-se una ideologia, eren els anys de la II República i la confrontació d'idees polítiques era gran; a Alcoi tenia una bona escola de formació ideològica, Muro l'ajudà també una miqueta: *Corria l'any 34. Al país s'observava una eferverescència politico-social. Aquell any també vaig passar a Muro uns dies de vacances, solia conversar amb el jove Manuel Reig, parent un poc llunyà de mon pare. Manuel em parlava de les seues inquietuds socials i ideològiques, a mi em deixava bocabadat per la seua fluïdesa verbal i els seus coneixements en la matèria. Vaig observar que pronunciava vocables desconeguts per a mi, era un digne portantveu de la millor parla, com quasi tots els veïns de Muro. Recorde uns mots pronunciats per ell que em descobrien tot un món de cultura lingüística: "recapte, magatzem, tirallonga, jòneg, sopa de nítols, calabruixò, dacsca, vímets, blat de moro", i un muntó més, que em vaig anotar, cosa que ell aprovava somrient.*

També em va dir que, recentment, havia ingressat en les Joventuts Socialistes, on militava amb un entusiasme d'il·luminat. Li vaig vore un llibret de versos entre mans.

- Què llegeixes, Manuel?



- *Un recull de versos de temàtica revolucionària, te'l regalaré. Escolta, Joanet, com aquest versaire va al gra: "Obispo anticristiano, comodón y rentista, / de sotana de seda y anillo de amatista..."*

Acabada la lectura d'aquell poema, d'un tal Seisdedos, li vaig dir:

- Manuel: el poeta, en veritat, va al gra, però des del punt de vista purament estètic, eixos versos només tenen bona tècnica mètrica i un rimat correcte, però no deixen de ser efectistes i superficials. (...)

Passaren dos anys. Un diumenge als inicis de la sublevació franquista, Manuel aparegué per Alcoi i ens va fer una visita. Venia amb un grup de joves murers de regrés per un poblets de l'Aitana, on van anar a informar als camperols d'aquells indrets del que representava per al poble les intencions d'uns militars que havien traïdonat des de lluny la fidelitat jurada a la bandera tricolor. (...)

Aquell dramàtic any 36 ja no vaig anar a Muro, aires de tragèdia bèl·lica s'esbandia per totes les nostres terres. La mare de Manuel, la tia Milagro, ens visità un dia assabentant-nos de què el seu fill s'enrolà voluntari en defensa de la República. Uns mesos després, sa mare, tota plorosa ens comunicà que el seu fill havia lliurat la seua vida al front com una sagrada ofrena a la causa dels oprimits.

Aquesta tragèdia familiar el colpí molt de prop, però els pesars de la Guerra afectaven a tots, i més quan Alcoi fou un objectiu militar directe perquè la indústria prengué una funció militar i començà a ser bombardejat. La família Valls Jordà tornà a recórrer als parents murers per lliurar-se dels bombardejos i hi passaren una temporada més tranquils. Però el seu oncle murer estava lluitant al front i Joan era ben conscient de la tragèdia que tots estaven patint i lamentava no poder prendre'n part. Una vesprada Joan s'acostà a l'era del final del carrer de sant Roc i s'indignà en veure que hi havia trillat uns homes que ell considerava que haurien d'estar al front de guerra i començà a escridassar-los: "Què feu ací, covards? Aneu al front a la guerra!" Tal com conten els seus cosins Elisa i Amador, aquells homes l'acaçaren a cantalades i eixí ben lliurat perquè ca sa tia era a prop i la bona dona tranquil·litzà els indignats trilladors, que també estaven fent una treball molt necessari per a tots.

La Guerra (*Civil?*) fou un estrall terrorífic on tots perderen, però un bàndol es sentia guanyador i no en tenia prou, en la postguerra començà la venjança i la repressió franquista. Joan Valls, tot i que per la seua salut delicada no havia anat al front, sí que havia manifestat què pensava (mala cosa) i també havia expressat per escrit les seues idees (delicte molt greu), per la qual cosa fou empresonat durant uns mesos i allí tingué ocasió de conèixer alguns companys murers i establiren bona amistat:

Faré esment de la presó, que abans fou hospital titulat "Sueco-Noruego" i, d'origen, Escola Industrial i Institut de Segon Ensenyament. Allí ens traslladaren com a presos polítics, entre els que jo m'encontrava, acompanyat per una bona quantitat d'alcoians, murers i ciutadans de diversos pobles i llogarets de la comarca. Allí ingressàrem pel mes d'agost. De Muro recorde un tal "Conill" molt eufòric i humorista, d'abundant anecdotari, Herrero, Cascant, Mogino, etc. amb els que congeniàrem prompte.

Un alcoià, de nom Ernest Sirvent

Sirvent originari de Xixona va simpatitzar amb mi. Era un home not alt, corpulent i, segurament, pel meu tamany menudet, em deia afectuosament "xirimiulet". Mai no he pogut esbrinar el significat d'aquest vocable, però a mi em sonava perfecte com a diminutiu. Evoque de memòria unes paraules que solia pronunciar en veu alta dirigint-se a tots: "Tinc una bona notícia./ de bona tinta jo ho sé:/ dins de tres o quatre dies/ tot lo món en el carrer." Jo li replicava: "El presidiari és ditxós/ i de la fam no fa eco/ si li donen en el "Sueco"/ una llandeta pa dos". Els dies passaven i seguïem allí sense que es complira la notícia de la bona tinta: "Ai, Ernest Sirvent Sirvent,/ bon demòcrata alcoià:/ contemple la desgracià/ amargura d'esta gent./ No li estranye ni miqueta/ que el tancaren si han tancat/ per fer versos a un poeta/ pel poble humil admirat./ I no és estrany que la ràbia/ siga arreu i general/ i s'encontre dins la gàbia/ com un perillós pardal"

Una nit, després del recompte abans de gitar-nos en aquelles marfeguetes, era d'obligació cantar qualsevol himne del "Movimiento", que solia ser "Cara al sol" "El legionario" o "El requeté", l'oficial de guàrdia, don Ciriaco, manà que callàrem amb un "¡Silencio!" extensori, al temps que un ciutadà de Muro, del qual no recorde el nom, imitava una espècie de toc de trompeteril que sonava a petorreig molt burleta, el guardià s'escarotà molt i exclamà "¿Quién ha hecho eso?" Com era lògic ningú no digué res i ho pagàrem tots els d'aquell departament, castigant-nos a no eixir al pati i no rebre cistells ni visites de l'exterior durant tres setmanes.

Quan passaren aquells trasbalsos, felicitàrem discretament a l'amic murer del trompeteril i ell somreia agraint-nos la general mostra de solidaritat que se li va atorgar. Jo el recorde amb gran fixesa: robust, alt, de mirada d'àguila. Si encara viu m'agradaria recordar-li aquest tranç i donar-li una cordialíssima abraçada".

I les abraçades són la clau, el tresor que mai no ens podran prendre: l'amor, l'amistat, la familiaritat, la soli-



daritat... I els anys han anat passant i les abraçades no li han mancat a Joan, ni ell tampoc les ha estalviades. Els seus familiars murers no s'han privat de passar per ca la tia Teresa portant la cistella plena quan anaven per fer-se un vestit; Joan, ben segur que s'acostaria pel Collao per veure jugar el cosí Amador –destacat davant de l'Alcoyano dels anys seixanta–, com tampoc ell no s'ho pensà en demanar l'ajuda del cosí *Juanito* –per la seua coneixença del món alcoià– per facilitar-li una gestió vital que no sabia com solucionar. I amb el temps, Joan anà fent-se l'insigne escriptor que tots apreciem i sempre tingué en compte la família de Muro: la cosina Elisa es sent ben orgullosa dels llibres que guarda a casa dedicats pel cosí.

L'Ajuntament de Muro, la representació de tot el poble, també ha tingut



per Ximo Llorca, reconegué públicament la figura de Valls i li reté un homenatge a la filà Maseros i, entre altres, fou acompanyat per alguns bons amics com Isabel-Clara Simó i el seu marit, Xavier Dalfó (fundador de la revista "Canigó"), Antoni Miró o Gonçal Castelló. No fou l'únic reconeixement de Muro a Valls, en els actes de la XVI Festa del Llibre de l'any 2008 es celebrà un recital d'homenatge titulat "Valls endins. Recital de poetes valencians en homenatge a Joan Valls i Jordà (1917-1989)" amb la participació dels poetes: Manel Rodríguez, Jordi Botella, Begonya Mezquita, Maria Fullana, Francesc Pou, Robert Llopis, Eduard Marco i Joan Jordà, anà acompanyat per un audiovisual amb textos de Valls i fotografies de Tomàs Tapia.

Ara la presència de Valls a Muro és permanent al carrer, l'ajuntament murer –tan coherent en la seua política cultural– reconegué la seua figura i obra dedicant-li el "Carrer del Poeta Joan Valls". Un carrer a aquell home que li feia cançons a la Mariola, versos a Sara i sonets a la Fita Obscura on acaba la vida. Joan Valls i Jordà, el fill del murer Baptista Valls –l'antic barber del carrer Sant Francesc d'Alcoi.

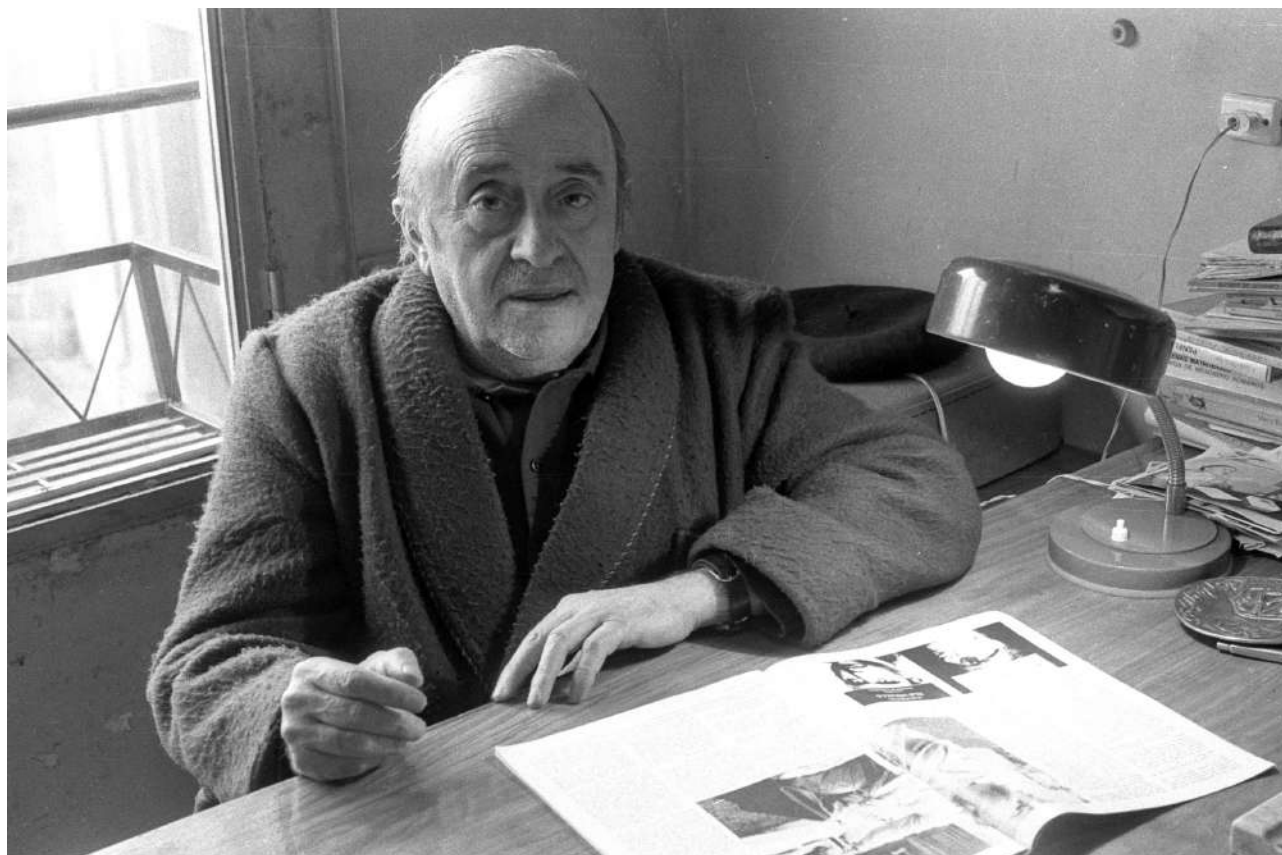
en compte Joan Valls: l'any 1981 el nou Ajuntament democràtic instituí el premi literari "Porrat de Sant Antoni" i convidaren Valls per presidir el jurat (el meu llibre "Desig de Cant" fou el guardonat). En els tres anys posteriors vaig tindre el goig d'acompanyar Valls com a jurat i gaudir de la seua ironia i les sàvies consideracions i valoracions sobre les obres presentades. També vaig poder apreciar detalls de la persona complida i agraïda que em demanava si el podia acompanyar, amb un farcelllet a la mà, a casa la seua cosina Elisa Cerdà i complir amb uns principis ben arrelats: "Baixaves a Muro/ –bressol de ton pare–/ amb uns pastissets/ del dolç Campanar./ Portaves farcell/ d'antigues creences/ lligades amb fil/ de ver estimar".

En l'acte de lliurament del premi de l'any 1984, en què el guardonat fou el llibre "La ferida dels dies" de Francesc Ferrando, l'Ajuntament de Muro, presidit

FURONET, SERAFÍ... JOAN VALLS

APUNTS PER A UNA BIOGRAFIA NOVEL·LADA

Esther Vizcarra i
Fortuny



Batiste Valls passejava amb Teresa pel centre. Ell era un xicot de Muro que havia fet l'aprenentatge de barber a Gandia i ara treballava a una de les moltes barberies d'Alcoi. Ella era néta d'un ferrer que havia vingut de Penàguila a establir-se a Alcoi, i filla d'aquella xicona que, per bona persona i ben plantada, era coneguda com la guapeta d'Alcassares. Els noviets esperaven poder casar-se aviat perquè Batiste havia estat estalviant de valent, privant-se de qualsevol cosa que no fóra imprescindible, per a establir-se pel seu compte.

- Mira Teresa, he recorregut Alcoi sencer manta vegades i crec que el millor lloc per posar una barberia és el carrer Sant Francesc. Per ací passa gent que va al mercat que fan a la plaça: dones amb cabassos carregats, tractants, llauradors, intermediaris... És un carrer amb molta vida, però el més interessant és que també hi ha la Banca Vicens, que manega molt de negoci. Cada dia entren i surten per

esta porta empresaris, advocats, passants, botiguers, comercials, funcionaris de l'Ajuntament, que és a tocar, i tota mena de gent de la que té diners per fer-se afaitar.

- Però un carrer tan bo serà molt car, no trobaràs cap local que pugues pagar, Batiste.

- Ja ho he mirat, Teresa, per això he volgut venir cap ací avui. El local que necessitem és este, just al davant de la Banca Vicens, amb vivenda al damunt, ja el tinc aparaulat.

- Que estreta és la casa, Batiste, no hi entrarà el sol.

- Un poc estreta és, però ens convé molt el lloc.

Batiste va obrir la barberia al carrer Sant Francesc, es va casar amb Teresa i a la primera filla que van tenir li van posar el nom de la mare. Després va



Furonet, Seraffí... Joan Valls.
Apunts per a una biografia novel·lada



venir Joan, que portava el nom del pare i no va viure gaire, només dos anys. Per això, quan va nàixer un altre xiquet, li van tornar a posar Joan. La família es va engrandir més tard amb Rosa i Octavi.

El que ens interessa, però, és aquell segon Joan que hem dit.

Joan era un xiquet molt especial. No ho era, com pensava la gent, perquè una malaltia l'hagués fet xicotet i contrafet. Ho era perquè veia les coses d'una manera diferent de la majoria. Veia foc al sol que es pon, veia llum a l'aigua d'una bassa, veia la bondat a l'alé de les persones, veia el cansament a la suor dels homes, encara que, de moment, no sabés explicar totes estes coses...

*Alba d'amor, era aquell
matí ple de goig d'infant*

*quan sentí la poesia
feta arcangèlic regal*
(Alba d'amor. *La cançó de Mariola*, 1947)

A més, li agradava molt una xicoteta cítara que li havien regalat i que li oferia resultats sorprenents. Podia tocar fàcilment cançonetes senzilles seguint uns esquemes en paper que el guiaven mitjançant un munt de línies i puntets.

Els altres xiquets, però, tan sols s'adonaven que era xicotet com el cigronet del conte, tenia l'espina torçada i era maldestre donant cops de peu a un baló. Ningú el triava quan era l'hora de formar l'equip per al partit de futbol, ningú l'anava a buscar per a fer córrer el cèrcol junts carrer avall, ningú li proposava de jugar a la xarranca, al xurro o a arrencar cebes. S'hi va acostumar.

El seu lloc preferit per passar les hores era l'escaló de l'entrada de la barberia. Allà escoltava les converses sobre bous, sobre la freqüència amb què Alcoi canviava d'alcalde o les protestes dels obrers, que passaven fam perquè el sou no els arribava. Escoltant s'aprenen moltes coses i Joan tenia molta pràctica, hores i hores de pràctica, un dia rere l'altre, sol a la porta de casa.

*(...) L'horitzó que jo albire
és d'òrbita petita
però conté un bell mapa
de nova geografia:
una dona amb cistell
que torna del mercat;
l'acompanya una nena
-vestit curt, cabell llarg-.
Al cel traça una estela
un avió fugaç
i la nena el contempla
amb delitós esguard. (...)*
(Descobriment. *La rosa quotidiana*, 1990)

Se sentia millor sol que acompanyat. A escola, per exemple, sempre hi havia algun poca solta que es ficava amb ell, dient-li geperut, o nan, o mirant-lo de dalt a baix i deixant-lo de costat. Tot era enveja, perquè Joan era eixerit com un pèsol, més llest encara que molts dels seus companys, i treia bones notes

perquè estudiava més. Algú pensarà que, clar, com que no jugava, tenia més temps per a estudiar! No és trist això?

El cert és que Joan, a més de tenir molt de temps per estudiar també tenia molt de temps per somniar, llegir, escoltar, i pensar sobre el que havia somniat, llegit, sentit... i altres coses que li passaven pel cap.

"No hi ha res com somniar. No hi ha res com el sopluig nocturn dintre la fosca i anul·lat pel misteri de la nit"

Breviari d'un eremita urbà (1975)

I un dia va dir:

- Vull ser músic!

Els pares el van portar a la Nova de l'Iris. Allà li van donar la caixa i el timbal, se sentia orgullós quan va estrenar l'uniforme, amb gorra i tot, i amb els botons daurats de dalt a baix.

- Vull cantar!

El mestre Carbonell va estar content d'afegir-lo al cor de l'església. Tenia una bonica veu de tiple.

- Vull tocar el violí!

Això va ser més difícil. Ell s'havia pensat que, sent el violí tan xicotet, li vindria a la mida, però no era tan senzill. El violí sembla xicotet però el braç esquerre ha d'arribar de punta a punta de l'instrument, i el seu era tan curtet! Els pares, però, es van posar del seu costat, li van buscar el violí més xicotet que hi havia a València i Joan va tocar el violí. Amb molt d'esforç, les llàgrimes baixant-li galtes avall quan veia que no podia, però decidit a aconseguir-ho. Les vesprades que hi havia massa gent a casa pujava al terrat a tocar sota els núvols, allà se sentia gran com qualsevol altre, amb el cel més a l'abast que no el tenia ningú al carrer, mentre arrancava a l'instrument una melodia dolça. Uns anys més tard, tocava a l'església i al teatre cada volta que hi havia sarsuela o òpera, tocava per a les vedettes de la revista, tocava mentre ballava la gent amb l'Orquestra Iris i



continuava tocant amb la Música Nova i amb l'Orquestra Simfònica Alcoiana, en uns llocs el violí i en altres la caixa.

Potser penseu que Joan es va dedicar tota la vida a la música? No, no, això només va ser una ajuda. Es feien molt pocs diners amb la música. Se'n feien menys amb els versos però la música tampoc donava per menjar. La feina que li van trobar a Joan va ser la d'oficinista. Feia números tot el dia a una fàbrica, que és la cosa més allunyada de la poesia que pugueu imaginar.

"Mare: em sent hostil entre les matemàtiques.

*Ai, mare, per què la fira boja de les infinites matemàtiques?
Per què els càlculs han de sortir infal·libles, impecables*



*sense les màgiques teranyines
de la biologia que intueix el viure? (...)*
Breviari d'un eremita urbà (1975)

A l'oficina, de fet, ningú entenia ni poc ni gaire que Joan fes versos.

– Si segueixes per este camí, et tornaràs boig!

Li deia l'amo.

– Mira, ja arriba el lletraferit!

Li deien els companys.

I es divertien fent-li males passades, com posar-li un gat dins de l'arxiu, perquè li saltés al damunt, sabent que els gats el terroritzaven.

*(...) Adolorida és la cançó i fatal
la tendència humana a la buidor(...)*
Clar i ras. Les hores vives (1978)

Tot i passar-ho malament, va ser llavors quan Joan va començar a agafar confiança en el seu geni literari. Com pot ser? Perquè tenia un amic que l'animava. Rafael Mengual el visitava cada dilluns, es deixaven llibres, escoltaven les coses que havia escrit l'altre, i Joan, que sabia el que era treballar sense descans en allò que li agradava –com havia fet quan ningú pensava que pogués arribar a tocar el violí– va començar a sentir que podia fer-ho, podia ser poeta!

Poeta amb mala sort.
Que per què ho dic?

Aquell xicot de dinou anys va ajuntar uns quants poemes i va publicar el seu primer llibre. De seguida, es va oferir a fer una lectura pública de les seues darreres composicions a l'Agrupació Cultural, era la seua primera lectura pública. Però en el moment just que anava a començar, va entrar un home tot esverat.

– Els militars s'han alçat en armes i volen tombar la República!

La gent es va plantar, espantada, i molts van córrer cap a la porta. Allò era

la guerra civil! Ja ningú estava per sentir les cavil·lacions i divagacions poètiques d'un xicon esquifit que matava el temps esprenent la seua imaginació per explicar els seus sentiments. Uns volien anar a assabentar-se de com havia anat la cosa, altres només pensaven a reunir-se amb la família o amb els companys del partit o del sindicat, els regidors tenien pressa per trobar-se amb l'alcalde. Joan es va quedar glaçat, amb els papers a la mà i la boca oberta.

Per si això no fóra prou, amb allò de la guerra, ningú li va fer cas al seu llibre i només se'n van vendre quatre o cinc. I les crítiques? Les crítiques van dir que molt bonic, però poc compromés! Clar, amb la gent morint a una guerra civil, els versos d'un adolescent concentrat en les seues angoixes personals semblaven egoistes.

I ell ho comprenia, clar que sí, el seu cor va sentir una forta fiblada amb l'inici d'aquella guerra i va canviar el que escrivia. Als companys d'escola i de feina de Joan els van donar un fusell i se'n van anar a lluitar, ell hauria sigut un destorb més que una ajuda. "Inútil total" va dir el metge a la revisió. Només podia lluitar amb els seus versos i es va convertir en el membre més jovenet del col·lectiu d'intel·lectuals alcoians i un dels més entusiasmats. Va escriure l'himne 'Espanya roja' i els seus versos de guerra es van publicar a *Humanidad i Joven Guardia*. A més, va guanyar un premi amb una obra teatral que portava l'optimista títol de 'Victoria' en octubre de 1938.

El seu pare el va acompanyar a Albacete, a recollir el premi, en un tren de mercaderies que portava soldats al front de Madrid, soldats amb el rostre ple de preocupació i tristesa, soldats aclaparats per l'angoixa i la por al que els esperava. Joan els mirava en silenci, conscient que molts no havien de tornar mai a casa. Quan comença una guerra, la gent jove és optimista i desfila tan contenta, amb el fusell a l'espatlla, cantant cançons de victòria, convençuts que tornaran com a herois. Després, a mesura que es va sabent que s'ha perdut esta i l'altra bata-

lla, que aquell jove veí ple de vida és mort i el germà gran i el company d'escola també, la gent comprén que tots hi eixiran perdent.

A Albacete no s'acabaven de creure que aquell xicot tan menut i de rostre infantil hagués escrit l'obra guanyadora i li van demanar la documentació, amb un cert recel. Els anys de guerra transcorreguts havien portat a Joan fins a la majoria d'edat, tenia 21 anys, però encara semblava un xiquet.

Més mala sort. L'obra de teatre premiada ni es va publicar ni es va representar, només es van fer uns quants assajos, no hi va haver temps de més. La guerra civil anava cada volta pitjor, ja feia un mes que havien caigut les primeres bombes sobre Alcoi i la cosa continuava, durant els mesos de gener i febrer la ciutat va patir, aterrida, nous bombardejós. La guerra va acabar amb una derrota, a Alcoi exactament el 29 de març. O siga, que de victòria, res de res. L'obra de teatre de Joan havia perdut tot el seu sentit.

Cadascú a la seua faena.

Joan Valls feia números a la fàbrica de sempre, a la seua taula de sempre, quan va entrar un grup de falangistes a detenir als sindicalistes. Van començar a cridar gent i emportar-se-la: José Bernàcer, Marcela Pérez...

- I el geperut, també!

Això per escriure i per posar-se de part dels republicans amb els seus versos.

*"De la flor del magraner
he tret el color del viure:
vermell, sí, sempre vermell
en la pensa i en el llibre (...)"*

Gris de sempre. Anys i paranyes (1983)

Primer el van portar a un dipòsit de detinguts que hi havia a l'ajuntament, després a una presó que estava a l'antic convent de Sant Francesc. Sent allà, un dia, els van despertar a la una de la

matinada, els van fer formar al pati i van començar a cantar una llista de noms d'homes que anaven posant en fila, sense dir-los el motiu. Estaven espantats, tot el que es feia de nit era de témer.

Van començar a caminar, en fila de dos, pel carrer Sant Nicolau i després avall cap al pont de Maria Cristina, van començar a pujar la costera del Collao cap als afores.

- On creus que ens porten, Joan?

- No ho sé, no vull ni pensar-hi.

Tenien por. Se sentia parlar de gent que havien afusellat en un descampat. Van girar a l'esquerra per un camí. La pell no els arribava als ossos. Van caminar un tros, els van fer entrar en una esplanada gran tancada i, per fi, en un edifici, on els van ordenar ajocar-se per dormir damunt d'unes màrfegues plenes de palla.

- Bé, no serà res.

- No cantes victòria.

Hi havia tants presos que havien improvisat una mena de camp de concentració a l'antiga fàbrica Oliver. Quan, uns mesos després, van tornar a traslladar a Joan, la cosa no va ser tan trasbalsadora, ara anaven cap al centre de la ciutat, i el van tancar als soterranis de l'antiga Escola Industrial, amb els altres presos polítics, gent que d'una manera o altra havia expressat idees contràries a les dels que havien guanyat la guerra. L'hivern va ser fred i trist, la finestreta de la cel·la havia d'estar sempre oberta perquè on hi ha molta gent fa falta una entrada d'aire permanent i Joan va arribar a pensar que es moriria allà dins, tremolant convulsivament quan la neu queia precisament damunt la seua capçalera. Però, finalment, el van enviar a casa, després de deu mesos tancat.

Els amics van anar passant durant dies pel piset del carrer Sant Francesc.

- És cert que han deixat anar a Joan?



Furonet, Seraffí... Joan Valls.
Apunts per a una biografia novel·lada



– Dalt el trobareu, amb sa mare i la germana, que no paren de plorar, de l'alegria que tenen!

El que havia passat li havia llevat les ganes d'escriure poesia? De cap manera! El jove Joan havia madurat amb la guerra i la presó, ara escrivia amb aspiracions d'arribar a ser tan bo com qualsevol altre, però no li volien publicar res que fos massa compromés. Moltes coses van quedar guardades en un calaix. Fins i tot d'un llibret de poemes sobre el Nadal, li'n van fer suprimir un que parlava d'un xiquet pobre que no podia comprar dolços. La censura del govern s'encarregava que ningú parlés de la gana que passava la gent ni de res trist.

– Alegria, alegria, el meu cunyat està tancat en un camp de concentració d'Extremadura, però estic molt content!

– Alegria, alegria, haig de fer cua durant hores per a aconseguir una

mica de pa negre, però estic molt content!

– Alegria, alegria, la policia truca a la porta quan estic a punt de sopar i escoltar música amb uns amics i se'ns emporta a tots al calabós, però estic molt content!

– Estic molt content, molt content, molt content...

Haver passat una altra nit a la presó el va fer anar amb més precaució.

– Això ha sigut una imprudència, Joan! –havia dit plorant la seua germana Teresa, que l'esperava a la sortida del calabós.

Seguiria el silenci, per si de cas.

*(...) mantinc l'ull vigilant, la paraula en sordina
i un grau de por secreta com un zero espectral (...)*

Vells testimonis. *Les hores vives* (1978)

I moltes sortides a la muntanya, sense portes on pogués trucar la policia: Mariola, la Serreta, l'Ull del moro, el Racó de Sant Bonaventura... Amb la colla anava Rosario Colomer Nadal, a la que Joan va canviar el nom pel de Sara, que li semblava més poètic. Primer va ser "deixa'm un llibre que el vull llegir", després un altre, després parlar d'aquelles novel·les, i llegir junts els poemes de '*La cançó de Mariola*' que Joan escrivia allà mateix, amb els ulls plens de paisatge i les oïdes curulles del refilar del rossinyol, en una llibreteta que portava a la butxaca.

– Sara, ja he parlat amb la Impremta Hispania, perquè vull publicar '*La cançó de Mariola*'.

– Clar que sí, Joan, són uns versos tan bonics! Però, en valencià? No et portarà problemes? I la gent, la voldrà llegir en valencià?

– És cert que tot es publica en castellà, però jo he parlat sempre en valencià i hi ha Xavier Casp que està obrint camí des de fa quatre anys, no estic sol.

Joan no va vendre ni un exemplar de *'La cançó de Mariola'* a Alcoi però Sara es va casar igualment amb ell aquell mateix any de 1947, quan Joan passava dels trenta anys, i tots dos se'n van anar cap a Mallorca, en viatge de Noces.

- Què és esta bossa que portes, Joan?

- Són deu exemplars de *'La cançó de Mariola'*, els deixaré en una llibreria de València, a veure si li criden l'atenció a algú.

Sorpresa! De tornada de Mallorca, va trobar a casa una carta de la llibreria de València demanant més exemplars. I no van parar de vendre'n fins a acabar els 500 que havia fet imprimir.

Joan s'hi va posar amb noves forces. Va escriure de tot: en castellà, en valencià, poemes de tema local i altres que expressaven el que pensava i el que sentia. A més, estudiava, perquè sabia que no n'hi havia prou amb el vell diccionari que havia utilitzat fins llavors, de fulles engroguides i gramàtica una mica passada. Sabia que no coneixia prou el valencià per a escriure el que volia escriure, perquè ell volia estar entre els millors i això és impossible sense dominar el llenguatge, sense conèixer les paraules més florides, sense distingir la subtilesa de les més complicades. La poesia és el gènere literari que explora més profundament l'ànima i que porta el llenguatge al seu nivell més alt i Joan volia arribar-hi. Després de publicar *'L'home pot ésser àngel'* i *'Presoner de l'ombra'* va fer una lectura a casa d'un amic, Adrià Miró.

- Joan, què vol dir *desferra*?

- És el que queda quan un objecte o una persona es considera destruïda.

- I *averany*?

- És un auguri, un presagi, una predicció de futur que pot ser bona o roïn.

- I *celístia*?

- És la claror de les estrelles.



- Quina paraula més bonica! Però que difícil és, Joan!

- No n'hi ha per tant, el que passa és que ningú llegeix en valencià i, clar, fins i tot les paraules més senzilles us semblaran difícils, però, a més, no puc fer poesia amb les paraules que fa servir ma mare per a parlar amb el carnisser quan va a la plaça!

Va guanyar uns quants premis, sí, però no els que ell volia. Estava content dels seus nous llibres, però volia més, volia la Flor Natural dels Jocs Florals.

I què és això? Els jocs florals eren una mena de festa de la poesia, com un torneig de versos. Els poetes presentaven les seues obres i es concedien premis amb nom de flor: la Viola d'or o de plata, l'Englantina d'or, la Flor natural.

La va guanyar als Jocs Florals de lo Rat Penat l'any 1956 a València, on també el van proclamar 'Mestre del gai



saber', en la plena maduresa dels seus quaranta anys. Allò era el millor del millor! I van començar a ploure flors: englantines, violes i naturals: València, Castelló, Sagunt, Requena, Gandia, Barcelona, Pego, Alcoi... i també la Flor Natural als Jocs Florals Trilingües de Sao Paulo al Brasil, a més de repetir unes quantes voltes en alguna d'estes ciutats.

A Alcoi era molt valorat per uns i menystingut pels que no l'entenien.

*(...) Clous la porta.
Passes perquè els veïns et creguen boig,
i et beus la llet pasteuritzada,
i et menges el panet del desdijuni
untat amb margarina. Açò significa
el principi honorabilíssim
de l'economia política
a nivell bàsic (...)*

Breviari d'un eremita urbà (1975)

L'alcalde, Enrique Oltra Moltó, estava entre els que l'admiraven, encara que no estigueren d'acord en res pel que feia a la política. L'any 1959 se'l va emportar a treballar a l'ajuntament i quatre anys després el van fer encarregat de l'Arxiu Municipal. Aquell lloc era digne de veure: una andana polsosa, plena a vessar de papers, on es barrejaven els documents antics, de valor incalculable, amb la paperassa caducada de l'activitat municipal. La figura de Joan Valls desapareixia darrere dels papers pendents d'arxivar amuntegats damunt d'una taula.

- L'altre dia et vaig trobar a faltar, Joan. No eres a l'oficina.
- És que m'han ascendit.
- Ah, sí?
- Al càrrec més alt de l'Ajuntament!
Ara treballo a les golfes, sota teulada!

A Furonet el va trobar allà dalt. Va treure el morro humit i tendre entremig d'uns papers que encara no havia vist i Joan va decidir habitar-lo, convertir-se en aquell animal enginyós, pillastre i



tafaner, que sempre sembla estar pensant-se'n alguna, per publicar al periòdic Ciudad petits texts on explicava coses de l'Alcoi antic, el que passava, el que feia la gent... incloent experiències pròpies, perquè ell mateix ja se sentia una mica antic. Va contar, per exemple, el que va passar quan la nevada del 26, el dia que ell i altres xiquets van pujar al capdamunt de les piles de neu, que els homes havien amuntegat amb les pales per desembarassar el carrer... i van entrar a casa pel balcó!

El seu primer sàinet fester el va escriure l'any 1963, i el va escriure, clar, en vers, agarrant-se a la tradició antiga del teatre en vers. Des d'este moment, com si fos un compromís, va escriure un sàinet en vers cada any, durant molts anys. Mentrestant, continuava guanyant englantines i violes, que a Alcoi eren sagetes d'or per allò de les que tira Sant Jordi. Fins i tot en va guanyar una a Perpinyà.

"Joan Valls, el poeta alcoià més guardonat de tots els temps i possiblement el més guardonat de tota la província, prepara el seu viatge a França per a

assistir als Jocs Florals de Perpinyà" (Diari Información)

- Quan te'n vas, Joan?
- No me'n vaig. La policia m'ha dit que m'han denegat el passaport.
- Com pot ser?
- Sembla que el meu expedient diu que sóc antifranquista...
- Però si la guerra civil fa vint-i-cinc anys que es va acabar!
- Ja veus!

Les flors continuaven plovent damunt de Joan i els seus poemes. A València repetia molt però també en va guanyar a Alcoi, Vilanova, Montevideo, Requena, Xàtiva, Barcelona, Teruel, Guadalajara-México...

El seu prestigi era gran en aquell moment de la seua vida, per això l'anomenaren representant del País Valencià al Jurat dels Jocs Florals de Barcelona, recuperats l'any 1971 després de més de trenta anys de silenci. Joan va llegir un discurs encés davant d'un públic entregat. Va ser fantàstic.

A Alcoi l'esperava la seua vida de sempre. Anava del pis de la placeta del Fossar, on vivia amb Sara, a l'andana de l'ajuntament, després a l'editorial Marfil, on corregia texts que s'havien de publicar, i de tant en tant, a l'Hogar del Camarada, on es reunia la Penya El Birlo. Els intel·lectuals alcoians feien xauxa i xirigota de tot el que els venia al cap, inclosos ells mateixos.

La broma més sonada va ser anunciar la mort de tots ells en un accident de trànsit, al port de l'Olleria, i publicar els seus epitafis.

*"Después de tanta andadura
entre comercio y sainete
a Santacreu le acomete
la sombra en su sepultura.*



*Fue humorista y fue poeta
vivió entre grito y reclamo
fue tejedor y fue un gamo
corriendo tras la peseta (...)"
Epitafios para amigos vivos (1971)*

La reacció a la notícia, que apareixia a la portada del diari Ciudad el 28 de desembre de 1971, va ser aclaparadora, dramàtica, angoixada, histèrica i tots els adjectius que hi vulguem afegir. La gent que només havia llegit la portada del diari va trigar a adonar-se que era una innocentada i es va enfadar de valent. Els epitafis en vers estaven firmats per Joan Valls, que també se suposava que era cadàver, i un mort no pot escriure



epitafis, però molta gent no se'n va adonar de seguida.

En tota la seua maduresa, Joan, com molts poetes, alternava múltiples personalitats. Era el poeta angoixat del dolor i l'esperança d'eternitat, era el glossador triomfal del folklore i la taronja als concursos locals, era el *Furonet* que treia a la llum retalls del passat i era l'amic amb una visió de la vida plena d'ironia i sorna que havia trobat un altre personatge pels racons de l'andana de l'ajuntament, *Serafí*, un que escrivia poemes sarcàstics, sobre la realitat més propera.

"(...) *Encara el pols els tremola
i en la cambra del cervell
vacil·la la becerola
tornant-se la testerola
un perol ple de rovell (...)*

*Alarma en el batxillerat. Cent Serafins
(1975)*

Per què triaria Joan ser un Serafí?

És difícil creure que simplement li va agradar el nom. Els serafins sembla que són àngels que canten seguit seguit i això hauria pogut ser suficient perquè un poeta volgués ser un serafí. Però també diuen que van ser els serafins els que van destruir Sodoma i Gomorra. I què ens diu la religió cristiana que va passar a estes ciutats? Doncs que la gent havia perdut el nord, es portava pitjor que malament, i el que van fer els serafins va ser castigar-los. Bé, Joan segurament no volia castigar a ningú, però criticava les actituds de la gent sota el nom de Serafí.

– Ja voldria Joan Valls escriure tan bé com Serafí!

Ho va dir un lector que no sabia que eren la mateixa persona i que probablement s'embolicava amb el llenguatge més rebuscat dels versos angoixats de llibres com *'Hereu de solituds'* però gaudia d'allò més amb estes xicotetes peces plenes d'ironia.

Més flors anaven caient:

València, Benissa, Alcoi, Paterna, Barcelona... i a la ciutat comtal el van



anomenar 'Mestre del gai saber'. Allà ho tenien clar, però ací no tant. La publicació de la seua obra completa per l'Institut d'Estudis Alacantins va estar rodejada de polèmica.

– La portada ha de dir "Obra poètica catalana".

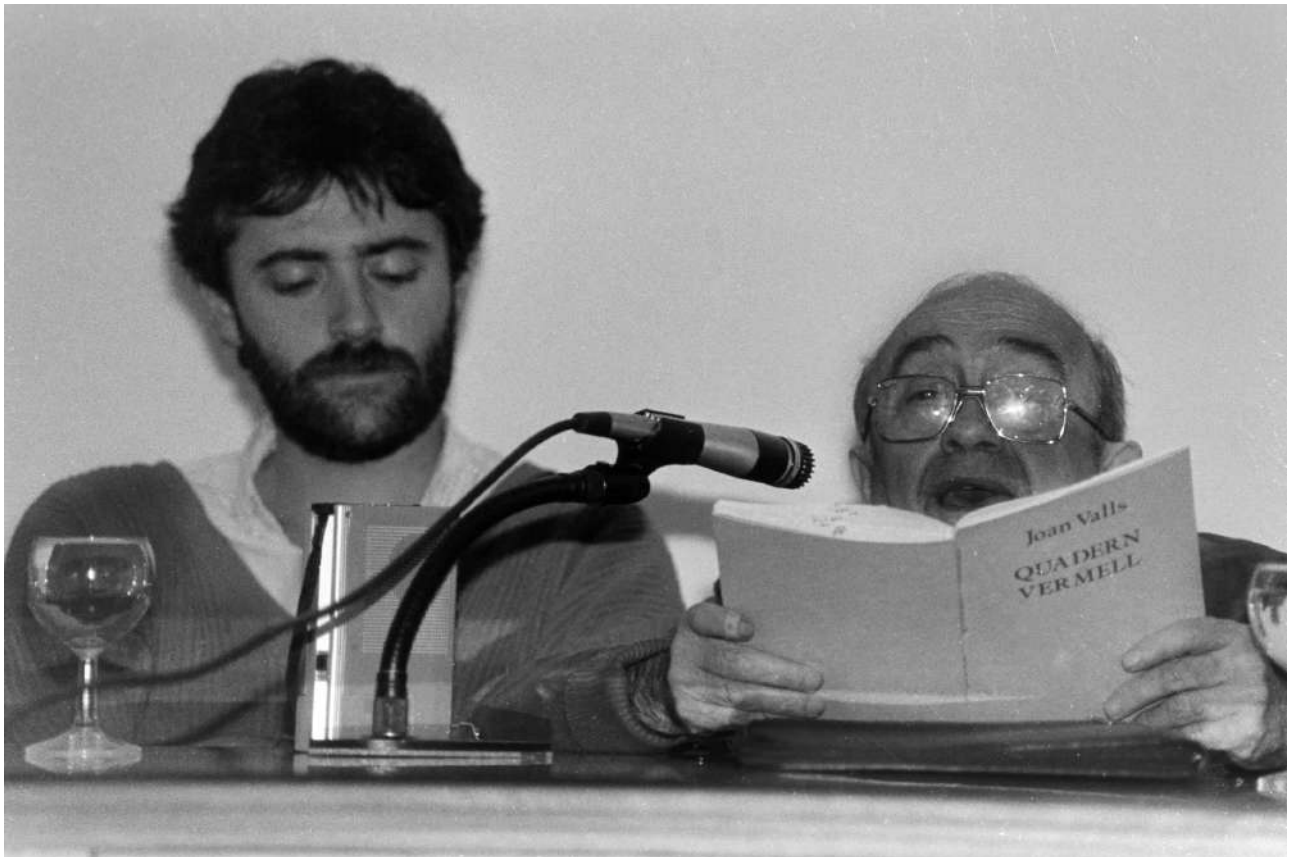
– Però, Joan, nosaltres som valencians!

– I parlem la mateixa llengua que es parla a Mallorca, Barcelona i Perpinyà.

– Mira, Joan, posem "Obra poètica valenciana" i així...

– Així semblaria que el meu llenguatge és d'abast local i que no sé que la llengua és una per a tots els pobles que m'han premiat!

– No podem posar "Obra poètica catalana" perquè no és políticament reco-



manable, semblaria que som part de Catalunya i nosaltres som nosaltres.

– Políticament? Què té a veure la política amb el llenguatge?

– Què et sembla si posem només “Obra poètica completa”?

– Que és una mentida, perquè també tinc molta poesia en castellà, i molta de premiada.

Finalment, el llibre va portar el títol “Obra poètica”, però no va acabar aquí la cosa. Els que parlaven de raons polítiques, de fet, haurien volgut no publicar el llibre de Joan Valls.

– Este home escriu en català, no en valencià, perquè li hem de publicar un llibre? Que li’l publiquen a Catalunya!

– Mira, no toquem els collons, és un poeta nostre i dels millors.

– Però, no hi ha qui l’entenga...

– És un poeta, no un mestre d’escola! És una persona que investiga el llenguatge, té un lèxic acuradíssim, aprofundix en el seu significat, treballa amb el més gran afany de superació cada frase i cada paraula, per portar a la llengua a la seua màxima capacitat d’expressió!

– Sí, però només l’entenen allà.

– Estàs ben equivocat, a la gent sense cultura d’allà li resulta tan difícil o més entendre a Joan que a la gent sense cultura d’ací!

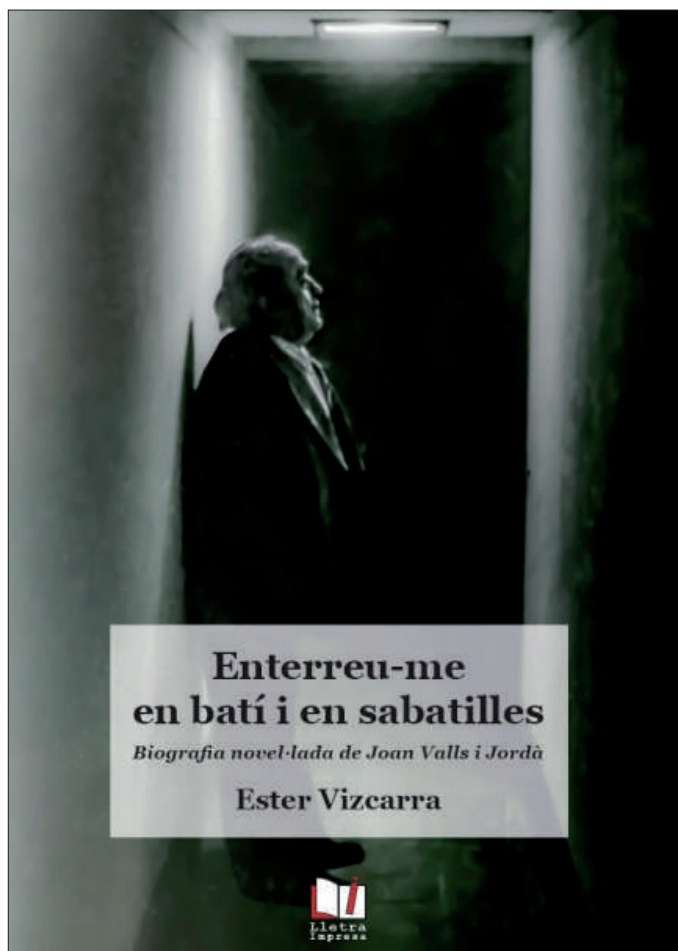
– M’estàs dient inculte?

– Jo no he dit res d’això, ho has dit tu. Mira, conec fins i tot a persones cultes de Barcelona que troben dificultats dins dels versos de Joan Valls precisament per les varietats valencianes de les paraules cultes que utilitza.

I el llibre es va publicar, finalment, l’any 1981, el mateix de la seua jubilació,



Furonet, Seraffí... Joan Valls.
Apunts per a una biografia novel·lada



que el va treure de la polsosa andana de l'ajuntament.

– He passat la vida prenent notes en segons apressats i ara ja no fa falta.

Tothom reconeixia l'obra de tota una vida. El 23 de gener de 1982, el periòdic Ciudad va premiar els mèrits de Joan Valls concedint-li la seua Peladilla d'Or com a "millor poeta local en llengua vernacla", expressió a la qual va contestar:

– Em sent només com el millor poeta del carrer El Carne.

No s'ho creia ni ell, això.

Tothom tenia clar, ara, que aquell poeta xicotet d'estatura era un dels grans. Els premis ja no eren flors sinó reconeixements a la seua prolífica obra literària, com el Premi Sanchis Guarner de la Diputació de València. I escrivia,

pausadament, els '*Sonets de la fita obscura*' i una obra que sempre li havia ballat pel cap, la tragèdia barrejada amb humor '*La guapeta d'Alcassares*' que transcorria durant els dies de la Revolució del Petroli l'any 1873. La "*guapeta*" era Rosa Arques Ibàñez, l'àvia de Joan, una dona tan bona, bonica i airosa que de jove havia sigut l'admiració del barri. Ell la posà al centre de l'acció d'un fet històric com a heroïna i àngel de llibertat.

La vellesa és amarga i dolça. Les xacres s'agreugen, s'abandona la utilitat social del treball, si es vol veure així el que es fa per a la manutenció pròpia, el temps s'acaba... Havent treballat de valent, Joan veia com es construïa la seua posteritat, com ara posant el seu nom a un carrer l'any 1985 i amb el Premi de la Crítica Valenciana l'any 1986 o la pila d'actes que la Casa de Cultura va celebrar per homenatjar-lo a finals de l'any 1987: publicacions, exposició, muntatge teatral, recital, concert, conferències... la majoria dels actes sense ell, que ja estava massa malalt per assistir-hi.

"(...) *Una sorda malaltia de formigueig incessant acusa ferides fosques que fa temps m'han derrotat.*(...)"
Gris de sempre. Anys i paranys (1983)

El poeta es va apagar l'any 1989, la seua veu no ens deixarà mai.

JOAN VALLS JORDÀ: REIVINDICACIÓ D'UNA GRAN FIGURA LITERÀRIA

Lluís Alpera

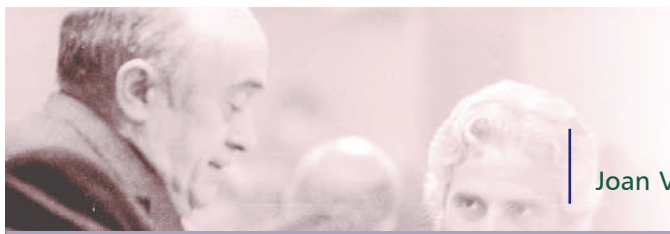


Acte d'homenatge a Joan Valls de l'Ajuntament d'Alcoi

Amb motiu del pròxim centenari del naixement del poeta Joan Valls i Jordà (1917-1989) mantenim, un cop més, que l'escriptor alcoià ha estat una de les figures més significatives del renaixement literari de postguerra i una de les peces fonamentals, sinó la més important, en la recuperació lingüística i cultural del migjorn valencià; personatge singular, va haver de treballar en diversos oficis –magatzems, oficines, orquestres– fins que esdevingué funcionari municipal de l'Ajuntament d'Alcoi. D'aquí que es dediqués, més enllà del camp de la poesia per la qual fou conegut arreu de tot el domini lingüístic, a escriure peces de teatre costumista com ara *La guapeta d'Alcassares* (1984) o que fos lletrista de cantates: *Cantata de Nadal*, estrenada a Madrid el 1980, o la *Cantata-Simfonia*, premi de la Unicef, inèdita. Fidelitat a la

llengua, doncs, en una de les èpoques més difícils de la dictadura franquista i que situa Joan Valls al capdavant d'una minsa plèiade d'escriptors, que van saber obrir el camí cap a un redreçament i unes fites i unes estètiques més àmplies.

Ara bé, tot i haver estat reclòs tota la vida a Alcoi i haver triat voluntàriament aquest allunyament físic dels centres determinants de la literatura catalana –Barcelona o València, i talment com havia fet Joan Fuster des de la seua Sueca natal– no per això el poeta alcoià va deixar d'ésser: a) un lúcid autodidacte; b) una persona àvida de parar l'orella a tota mena de lectures i estètiques; tampoc no va deixar de c) consolidar una formació d'artesà pacient en el coneixement de la llengua i de les estructures mètriques, ni de d) mantenir la fidelitat a unes



Joan Valls i Jordà: Reivindicació d'una gran figura literària



Roser Colomer Nadal "Sara"

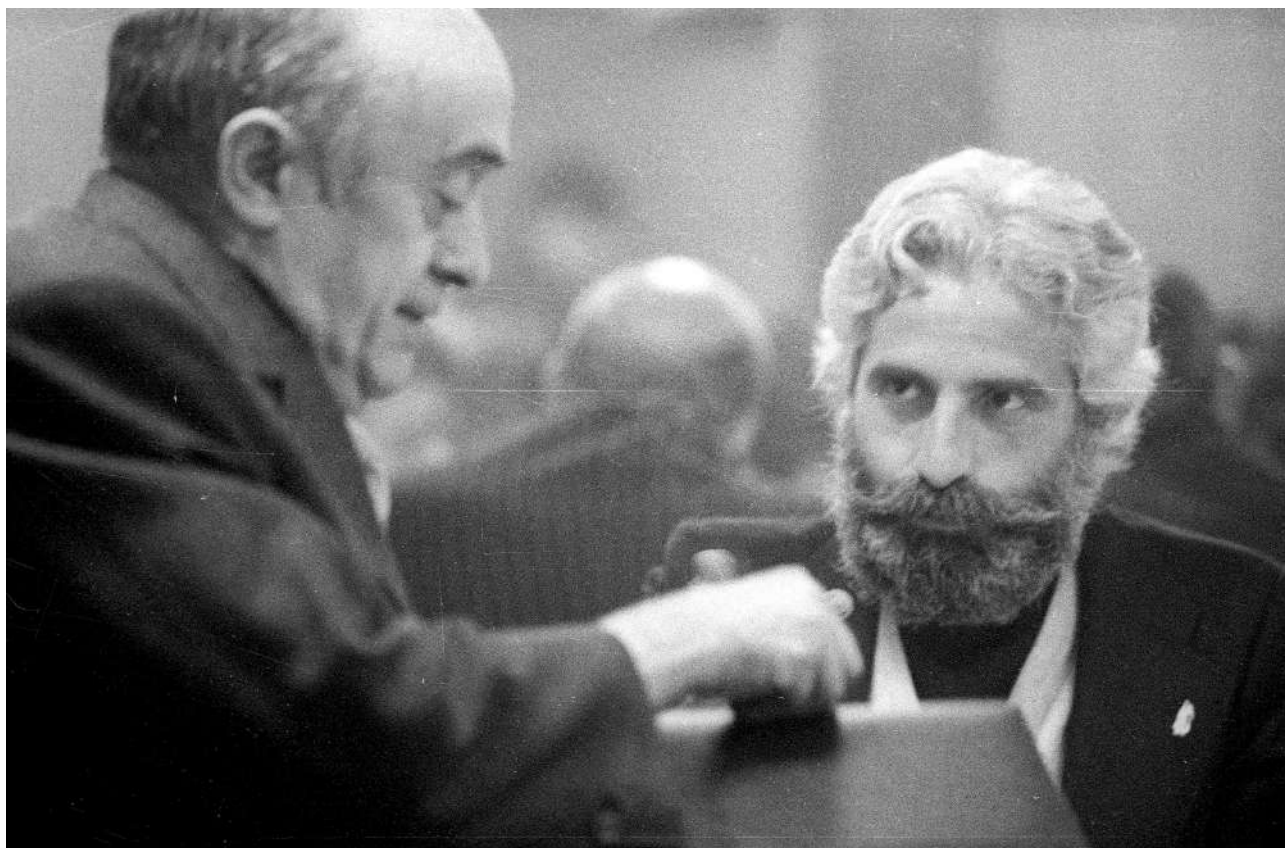
constants temàtiques renovades i aprofundides i e) a la necessitat d'assumir la soledat de l'home –*Hereu de solituds*–, el "paradís en blanc" o la "rosa quotidiana", per tal de protegir-se del món; f) augmentar el bagatge lèxic que li oferia la riquesa de la parla comarcal, a més de les múltiples lectures que es reflecteixen en la seua obra (A. March, T. Llorente, J. Verdguer, C. Riba, J. López-Picó, S. Espriu, X. Casp, J. Fuster, V.A. Estellés); i g) tot l'esforç artesanal en les diverses tècniques expressives el posarà el poeta al servei d'un ideal: el de la bellesa com a expressió suprema del desig de perfecció: els versos del poemari pòstum, *La rosa quotidiana* (1990), palesen ben clarament aquest objectiu.

Hem lamentat mantes vegades, tant en vida de l'escriptor com després de la seua mort, l'any 1989, la poca repercussió i transcendència que la seua obra ha tingut, sobretot al nord del nostre domini lingüístic, a Catalunya. En vida de l'autor, per allò que dèiem fa anys que hi ha poetes que recorren un llarg camí solitari i que pateixen una doble soledat: la soledat que ells mateixos han triat i la

indiferència o la marginació que, de fet, reben al llarg de la seua vida per part del món de la literatura. Hi ha poetes que passen tota la vida reclosos a la seua ciutat, a la seua comarca, menyspreant la temptació de traslladar-se als grans centres culturals –Barcelona, València, la Ciutat de Mallorca– per tal de cercar una promoció més fàcil. És el cas de poetes com ara Jordi Pere Cerdà (Sallagossa/Perpinyà), Guillem Viladot (Agramunt), Marià Villangómez (Ciutat d'Eivissa) o Miquel Martí i Pol (Roda de Ter), que han arribat a tenir un decidit reconeixement literari en tot el domini lingüístic i que han gaudit en vida de la publicació de l'obra completa. El nostre poeta Joan Valls ha tingut una trajectòria i una qualitat semblant a la dels poetes esmentats. Tanmateix, la seua obra completa encara no ha estat publicada ni ha pogut per tant transcendir més enllà dels límits del País Valencià.

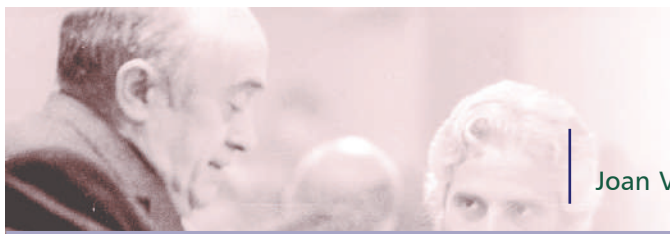
D'altra banda, els reconeixements que Joan Valls va tenir en vida per part de les institucions públiques i/o editorials foren més aviat magres, irregulars i bastants tardans. Heus-ne ací alguns dels que podem recordar:

- *L'Institut de Estudios Alicantinos* de l'antiga Diputació d'Alacant va publicar *l'Obra poètica* de Joan Valls l'any 1981, que aplegava els catorze primers volums en català de la seua poesia, en concret des de 1947 a 1974. Dissortadament, el llibre trigà diversos anys a publicar-se a causa del segrest exercit pel director de la col·lecció, Vicente Ramos, furibund ideòleg anticatalanista que volia censurar el pròleg de l'assagista i poeta alacantí Emili Rodríguez Bernabeu, car el darrer afirmava que la lírica de Valls era una mostra ben reeixida de la literatura catalana del País Valencià. La fermesa, tant de J. Valls com del prologuista, mantinguda durant més de cinc anys –semblava que la transició democràtica es prolongava al Migjorn molt més– va impedir decididament el "bunyol" de l'escissió a Alacant. Amb tot, el llibre semblava maleït i va desaparèixer pràcticament dels canals comercials i, per tant de la normalització literària.

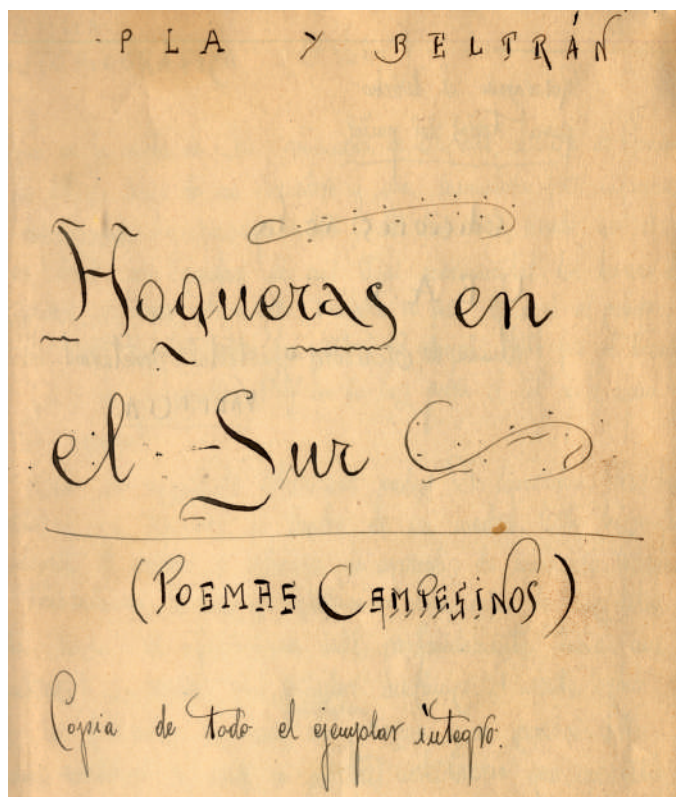


Joan Valls acompanyat de Jaume Bordera

- Dues antologies pòstumes i més aviat petites: a) *Vint poemes* (*Antologia bilingüe*, a càrrec de L. Alpera (Poesia/6, Inst. Gil-Albert, Alacant, 1990) i b) *Antologia poètica*, a càrrec d'E. Rodríguez Bernabeu, amb 46 poemes (Biblioteca d'autors valencians/22, IVEI, València, 1991).
 - Dos llibres i un article sobre la vida del poeta: a) *Joan Valls, vida y obra de un poeta*, d'Adrián Miró (Caja de Ahorros del Mediterráneo, Alacant, 1989); b) *La poesia de Joan Valls*, de Ferran Carbó (Quaderns Tres i Quatre, Eliseu Climent ed., València, 1991); c) *La poesia de l'alcoià Joan Valls*, de Lluís Alpera (*Serra d'Or*, novembre 1989, pàgs. 47-49).
 - Homenatges: a) *Homenatge Joan Valls* (*Obra Poètica 1947-1987*), Publicacions del Centre Municipal de Cultura/47, nov.-des. 1987, Ajuntament d'Alcoi, 1987, b) *Imatge de Joan Valls*, Ajuntament d'Alcoi, 1990; c) *Foc secret* (*Homenatge a Joan Valls Jordà*), La Forest d'Arana, València, 1992.
 - *Estudis i semblances entorn a Joan Valls*, coordinació de L. Alpera, *Canelobre* 17/18 (hivern/primavera 1990), Alacant, 210 pàgines. Es tracta d'un gran esforç editorial que va aplegar 37 escriptors de tots els Països Catalans i 31 pintors valencians, amb el propòsit de reivindicar, mitjançant unes semblances i uns testimoniatges d'una banda, i uns estudis i unes reflexions de l'altra, la producció lírica i dramàtica de l'escriptor alcoià. Òbviament, aquest darrer apartat, el més extens i ambiciós, pretenia contribuir a l'aprofundiment de la seua obra, a un coneixement més minuciós i matisat del seu perfil literari i de la seua innegable aportació a la literatura catalana. Finalment, la intenció última d'aquest esforç era d'encoratjar d'aquesta manera algun editor que portés a terme l'edició definitiva –i sense cap trava aquesta vegada– de l'obra completa de Joan Valls.
- Al llarg dels 90, trobem dues antologies d'una major ambició sobretot per



Joan Valls i Jordà: Reivindicació d'una gran figura literària



la gran quantitat de poemes de l'escriptor alcoià que hi incorporen: *Antologia poètica*, a càrrec de Ferran Carbó ("Els quatre vents", Consell Valencià de Cultura, València, 1995, 376 pàgs.) i *l'Antologia poètica comentada*, a càrrec de L. Alpera ("L'Aljub 2, editorial Aguaclara, Alacant, 1998, 167 pàgs.). Caldrà esmentar, així mateix, *La poesia de Joan Valls* de F. Carbó, ed. Tres i Quatre, València, 1991. D'altra banda, caldrà esmentar que a més de les publicacions ressenyades, l'escriptor alcoià va disposar aviat d'encoratjaments per part dels millors crítics del País Valencià; M. Sanchis Guarner, Joan Fuster, Miquel Dolç, Josep Iborra, E. Rodríguez Bernabeu, Vicent Escrivà, Ferrer Solivares, entre altres, van escriure crítiques encoratjadores des de l'aparició dels primers poemaris de Joan Valls.

Pel que fa a les institucions, Joan Valls va assolir diversos reconeixements públics, els darrers anys de la seua vida. Concretament, Alcoi li'n va oferir tres els anys 1975, 1987 i 1988, l'últim amb el nom d'un carrer cèntric en memòria seua. Així mateix, obtenia importants premis

dins el País Valencià: el de la Crítica, l'any 1986, pel poemari *Anys i paranys* (1985) i el "Sanchis Guarner", l'any 1984, de la Diputació de València, que li va publicar *Quadern vermell* (1986). Aquests reconeixements es traduïen, així mateix, en l'edició de poemaris per part de les editorials valencianes – Tres i Quatre, Bromera, Diputació de València – que reprenien la pràctica de Valls de publicar al cap i casal valencià. Recordem ara que el poeta alcoià havia publicat els primers poemaris en aquelles col·leccions de postguerra tan meritòries, com ara "L'Espiga" de Torre o "Sicània", pels anys 50. A més, caldrà no oblidar-ho, el mateix poeta havia ajudat en diverses ocasions a sufragar-se els seus propis poemaris.

La singularitat de Joan Valls que potser més hauríem de destacar a l'hora de la reivindicació en la publicació de l'obra completa podríem centrar-la, d'una banda, en el paper rellevant en la recuperació lingüística i cultural del migjorn valencià i l'enorme vàlua literària dels seus escrits, i, de l'altra, el fet d'haver portat a termes aquesta tasca de creació precisament des del seu Alcoi, sense tenir en cap moment la temptació de desplaçar-se cap a les grans capitals i crear una millor promoció, talment com feren el cantautor Ovidi Montllor o l'escriptora Isabel-Clara Simó. Joan Valls esdevé, tanmateix, aquell savi i pacient artesà que li basta amb escriure, però que per a publicar part de la seua obra necessita l'editorial d'altri: i d'ací prové potser la seua urgència de concursar i mirar de guanyar premis literaris que li permeten de publicar la seua creació. En efecte, Joan Valls, per a bé o per a mal, va decidir de concursar en nombrosos premis i certàmens florals –i els va guanyar. Així, el seu nom va quedar lligat al "Ciutat de Barcelona", dues vegades, a l'"Ausiàs March" de Gandia, a les flors naturals de València, Castelló, i també de Barcelona i de Benissa, igual com a diverses englantines i violes dels jocs florals a l'exili. És, en definitiva, un dels poetes valencians que posseeixen el títol de Mestre en Gai Saber.

És ja ben conegut que, amb aquests diners, Joan Valls mirava de publicar alguns dels seus poemaris per compte



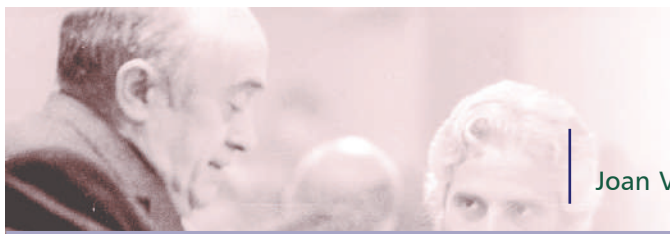
Joan Fuster

propi ja fos a la mateixa ciutat d'Alcoi o bé rebent el benefici de les institucions culturals més pròximes al poeta: l'Andreu Sempere d'Alcoi, l'Alfons el Magnànim de València, la CAPA o la CAM d'Alacant o l'Ajuntament de Gandia. Publicacions que difícilment podien disposar de canals de comercialització i distribució normals. Aquesta generosa concepció de peatge cultural a què el poeta es trobava abocat en aconseguir un premi literari que no comportava la seua publicació, havia de repercutir negativament en la seua singular edició: els poemaris de Joan Valls passaven completament desapercebuts a Lleida, Ciutat de Mallorca, Girona o Barcelona. Fins i tot a València, pràcticament, no va adonar-se de l'obra de Valls fins al període esmentat dels anys 80 del segle passat.

Arran de tot el que hem exposat fins ací, potser caldria tornar a recordar de nou la reiterada reflexió que hem fet des del traspàs del poeta alcoià, l'any 1989. Des d'aleshores no hem parat de comentar l'*anonimat* a què semblen abocats els escriptors perifèrics en una doble perspectiva: des de l'òptica dels Països Catalans i del pla més estricte de País Valencià. En efecte, sembla que

encara els llibres d'autors valencians publicats al nostre país, almenys en la poesia, passen fàcilment desapercebuts al Principat i a les Illes, cosa que porta a una part dels autors a la recerca desesperada de publicar els seus originals a Barcelona. L'altre *anonimat* és més difícil de digerir: el de fer professió de fe com a poeta des d'una comarca perifèrica del país, sense tenir gaire relació amb les plataformes culturals dirigents de València i darrerament amb altres grans editorials residents a Alzira o Catarroja, posem per cas. I així, escriptors anomenats del nostre migjorn, com ara Joan Valls, Emili Rodríguez Bernabeu o d'altres com el poeta de Castelló, Miquel Peris i Segarra, han pogut patir aquesta condició de la *doble perifèria*, traduïda, si més no, en una prolongada indiferència.

En el cas que ens ocupa, el de Joan Valls i Jordà, després de vint-i-set anys des del seu traspàs, continuem sense poder disposar d'un *corpus* complet i a l'abast de la seua obra –ni tan sols de la lírica en català, que conformen els vint-i-un poemaris publicats i que esdevé imprescindible per a conèixer amb profunditat la seua decisiva trajectòria lírica. Tan sols la voluntat i l'entusiasme



Joan Valls i Jordà: Reivindicació d'una gran figura literària



Joan Valls acompanyat de Juan Gil-Albert

dels crítics i estudiosos així com d'unes poques institucions del passat han pogut contribuir a ampliar i difondre la seua figura, però el més important –l'obra completa, especialment la lírica– continua sense trobar-se a l'abast de qualsevol lector. No vull deixar d'esmentar, ara i ací, la gran possibilitat que vàrem tenir els devots i estudiosos de Joan Valls i Jordà de veure, almenys, la seua obra poètica publicada quan l'editorial Columna de Barcelona va oferir, després del traspàs del poeta, la seua col·laboració entusiasta a l'Ajuntament d'Alcoi, mitjançant el seu representant l'escriptor i editor Àlex Susanna, que va personar-se a Alcoi, acompanyat per mi, per a parlar de l'assumpte amb el Regidor de Cultura, l'escriptor Josep Sou. L'oferta d'incorporar dins les obres completes de grans poetes contemporanis catalans a través de la prestigiosa editorial no va quallar perquè l'Ajuntament d'Alcoi d'aquell moment va considerar-la massa onerosa per als seus pressupostos i que la institució alcoiana podria perfectament encarregar-se'n,

cosa que el temps ens ha mostrat el contrari. A més, amb el greuge que el mateix Joan Valls fou un fervorós funcionari del mateix Ajuntament durant molts anys.

Posteriorment, caldrà esmentar els esforços que ha fet des de fa anys l'actual president de l'Associació Amics de Joan Valls, l'escriptor Manel Rodríguez Castelló, per aconseguir la materialització de l'esmentat projecte. Si més no, acaba de recordar-ho, un cop més, dins el passat aniversari de la mort del poeta. I és que tant les institucions públiques, com evidentment les privades, obvien la qüestió, sobretot aquelles que li publicaren en vida o després de mort algun poemari, alguna antologia, algun o altre homenatge. Amb tot, les institucions públiques no haurien d'eludir el compromís moral de col·laborar definitivament en un projecte concret de publicació de l'obra completa de Joan Valls i Jordà, sobretot pel greuge comparatiu, car no estalvien gens ni mica a l'hora d'editar autors valencians en castellà.

Un projecte prou raonable de la publicació de tota la seua obra podria concretar-se en quatre volums:

- a) Poesia en català: 21 poemaris.
- b) Poesia en castellà: 8 poemaris.
- c) Obres dramàtiques representades: 17 sainets.
- d) Obra en prosa.

Com que vàrem perdre farà ja uns vint-i-cinc anys l'oportunitat d'haver vist la publicació almenys de l'obra poètica en català de Joan Valls, un dels escriptors més lúcids a mantenir la torxa del catalanisme al migjorn valencià en una de les èpoques més fosques de la dictadura franquista, no podem ara deixar de reivindicar de nou prop de les institucions públiques valencianes que ha arribat l'hora de fer justícia al llegat literari d'un dels escriptors més insignes del País Valencià.

PS: Aquest article ha estat una reelaboració/actualització d'una reivindicació amb el mateix propòsit publicat amb el títol: "Joan Valls i Jordà: vers una publicació urgent de l'obra completa" (capítol 2 del llibre de L. Alpera: *Talaia de Migjorn (Poesia catalana del segle XX*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995, pàgs. 23-30).

JOAN VALLS CENTENARI

